

Welke plaats nu weer?

De invloed van penitentiaire inrichtingen
op de identiteitsontwikkeling van
jongvolwassenen in relatie
tot hoge recidive

Renate Plantinga
Masterthesis culturele geografie
September 2005

Begeleider: dr. B. van Hoven
Tweede beoordelaar: dr. D. Strijker

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen

Welke plaats nu weer?

De invloed van penitentiaire inrichtingen op de
identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen in
relatie tot hoge recidive

Renate Plantinga
Masterthesis culturele geografie
September 2005

Begeleider: dr. B. van Hoven
Tweede beoordelaar: dr. D. Strijker

Rijks*universiteit* Groningen
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen

WOORD VOORAF

Half november 2004 ben ik begonnen met mijn onderzoek. Van januari tot en met mei heb ik in de penitentiaire inrichting De Marwei gegevens verzameld die in deze masterthesis verwerkt zijn. Tijdens het college 'gevangenissen en totale instituties', onderdeel van de master culturele geografie, werd de nieuwsgierigheid naar het gevangeniswezen opgewekt. Deze nieuwsgierigheid werd vergroot door een bezoek aan het dorp Veenhuizen en het gevangenis museum dat er gevestigd is. Dit vormde de aanleiding tot dit onderzoek, dat aansluit bij het onderzoek van dr. Van Hoven, die als onderzoeker verbonden is aan de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij heeft de structuur, hiërarchieën en ervaringen van mensen in penitentiaire inrichtingen bestudeerd. Het ministerie van justitie heeft toestemming voor het onderzoek verleend.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken die me geholpen hebben bij mijn masterthesis. In de eerste plaats mijn begeleider vanuit de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen: Bettina van Hoven. Ik kon altijd bij haar terecht met mijn vragen; zelfs gedurende haar zwangerschapsverlof. Haar belangstelling in mijn vorderingen en haar enthousiasme voor de geografie waren zeer stimulerend. Verder was het nuttig dat ik gebruik kon maken van haar ervaringen met betrekking tot onderzoek in penitentiaire inrichtingen.

Daarnaast wil ik Jan Roelof van der Spoel, een van de unit-directeuren van De Marwei, bedanken omdat ik door zijn toestemming onderzoek mocht doen in De Marwei. Tevens wil ik andere personeelsleden van De Marwei bedanken voor hun medewerking. Als ik terugkijk op de periode van dataverzameling denk ik aan hun behulpzaamheid en aan de goede sfeer die er in het algemeen heerste. In het bijzonder wil ik Tony Garcia bedanken, mijn contactpersoon in De Marwei die vele vragen beantwoord heeft. Voor zijn werklust en aandacht voor gedetineerden en gevangenen heb ik veel bewondering gekregen. Ook de gedetineerden op de jong volwassen afdeling in De Marwei wil ik bedanken, met name de jongens die een gedeelte van hun recreatietijd hebben opgeofferd om door mij geïnterviewd te worden. Ik ben blij met hun hulp, want zij konden natuurlijk niet ontbreken in een onderzoek dat over hen gaat.

Bovendien wil ik dr. W.J. Meester, als docent verbonden aan de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen, bedanken voor zijn hulp bij mijn statistiekproblemen.

Ten slotte ben ik dank verschuldigd aan familie en vrienden. Mijn ouders en oma wil ik bedanken voor de interesse die ze toonden en voor de nuchtere opmerkingen op momenten dat ik door de bomen het bos niet meer zag. Natuurlijk kan mijn verloofde Torsten niet onvermeld blijven! Tijdens de pieken moest hij geregeld enthousiaste verhalen aanhoren waar geen speld tussen te krijgen was. Tijdens impasses bood hij een luisterend oor en stelde vragen die ervoor zorgden dat ik gerichter verder kon. Maar zijn aanwezigheid deed me vooral beseffen dat er meer in het leven is dan het schrijven van een masterthesis, iets wat ik nog wel eens wilde vergeten. Torsten liet me ervaren dat het vlotter en veelal prettiger werkt om af en toe afstand te nemen van het schrijf- en denkproces. Zoals zijn begeleider prof. dr. G.J. Ashworth een aantal jaren terug in het Nederlands probeerde te zeggen: "Ga sit onder a boom en denk over it".

Groningen, september 2005
Renate Ingrid Plantinga

Voor opa

ABSTRACT

This thesis reports the influences of Dutch prisons upon the identities of young prisoners. Data is collected in 'De Marwei', a prison in the northern part of the Netherlands. Young prisoners are interviewed and there's also distributed an inquiry among 36 young prisoners in 'De Marwei'. A few members of the staff are also interviewed. Results indicate that Dutch prisons function well. Because of the double goal of justice (to protect the society and to reintegrate young prisoners in society), there will however always be a negative aspect to prisons: incarceration isn't good for anyone. Prisons themselves don't lead to the high relapse of young people. Thus factors for high relapse must be found outside prisons. Parents and other fosterers, prevention programs and after-care projects are most likely to be important in this process. The planned changes in the near future (called the 'Nieuwe Inrichting') will have a negative influence on prisoners and relapse.

SAMENVATTING

In deze thesis wordt verslag gedaan van het onderzoek naar de invloed die penitentiaire inrichtingen hebben op jong volwassenen. Dit onderzoek sluit aan bij het onderzoek van dr. B. van Hoven, die de structuur, hiërarchieën en ervaringen van mensen in penitentiaire inrichtingen heeft bestudeerd. Dr. B. van Hoven is als onderzoeker verbonden is aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. De probleemstelling van het verrichtte onderzoek (recidivecijfers van jongvolwassenen zijn hoog) heeft geleid tot de volgende vraagstelling: Op welke manieren hebben penitentiaire inrichtingen invloed op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen? In het bijzonder is gekeken naar de arbeids- en onderwijsmogelijkheden, wat leidt tot de volgende vraag: Welke aspecten aan penitentiaire inrichtingen hebben invloed op de kans dat een jongvolwassene een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt behaalt?

Penitentiaire inrichtingen omvatten gevangenissen en huizen van bewaring. In een gevangenis zitten mensen opgesloten die door de rechter veroordeeld zijn tot een vrijheidsstraf; zij worden delinquenten of gevangenen genoemd. Gedetineerden, mensen die nog in afwachting zijn van het oordeel van de rechter, bevinden zich in huizen van bewaring. Naast gedetineerden kunnen in een huis van bewaring ook gevangenen opgesloten zitten.

Sinds 2003 bestaan er zogenaamde jovo-afdelingen in penitentiaire inrichtingen. Dit zijn afdelingen waar jongvolwassenen, psychologisch onvolwassenen in de leeftijd van 18 tot en met 24 jaar, verblijven. Jovo-afdelingen zijn in het leven geroepen om criminele besmetting door oudere gedetineerden en gevangenen te voorkomen, maar gebleken is dat jongeren elkaar evenveel, misschien zelfs wel meer, beïnvloeden. In de Nieuwe Inrichting, de beleidsommezwaai bij justitie die tussen 2006 en 2008 gerealiseerd moet zijn, zal de jovo-afdeling om deze reden verdwijnen. Wel zal er in de Nieuwe Inrichting aandacht blijven voor jongvolwassenen die zich niet kunnen handhaven in een grote groep.

Om antwoord te krijgen op de vraagstelling is empirisch onderzoek verricht; de case van het onderzoek is penitentiaire inrichting De Marwei te Leeuwarden, een penitentiaire inrichting waar een jovo-afdeling aanwezig is. Er zijn enquêtes verstrekt onder de totale jovo-bevolking (36) van De Marwei om een beeld te schetsen van hun situatie. Om meer diepgang te bewerkstelligen zijn daarnaast een aantal jongvolwassenen geïnterviewd. Tevens zijn interviews met personeelsleden gehouden om hun ideeën over de invloed van penitentiaire inrichtingen op jongvolwassenen in kaart te brengen en om een goed beeld te krijgen van het gevangeniswezen.

Alle directeuren van penitentiaire inrichtingen krijgen een budget waarmee ze naar eigen inzicht arbeid in hun inrichting kunnen financieren. Gevangenen zijn verplicht te werken, terwijl gedetineerden zelf kunnen beslissen of ze deelnemen aan arbeid. In De Marwei zijn verschillende arbeidsmogelijkheden; veelal uit het lage beroepsniveau. Daarnaast biedt De Marwei verschillende opleidingen aan, die in het algemeen van een laag onderwijstype zijn. Er is echter ook de mogelijkheid tot zelfstudie, waardoor ook een hogere startkwalificatie voor de arbeidsmarkt (een diploma of certificaat) kan worden verkregen.

Het concept 'identiteiten' geeft een besef van de eigen persoon aan. De manieren waarop mensen zichzelf zien en de manieren waarop anderen tegen hen aankijken, zijn onderdelen van dit besef. Identiteiten zijn cultureel bepaald en worden geuit door houding en levensstijl. Een persoon heeft meerdere identiteiten. In het verrichtte onderzoek is met name aandacht geschonken aan de identiteiten die door respondenten werd aangehaald: geslacht, leeftijd, geloofsovertuiging en seksualiteit, met verschillende uitingen hiervan.

Penitentiaire inrichtingen hebben verschillende invloeden op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen. Mannelijke identiteiten worden benadrukt, relaties staan onder druk en zelfverantwoordelijkheid wordt ontnomen. Sommige jongvolwassenen besteden meer aandacht aan hun geloof tijdens detentie. Het detentiebeleid houdt rekening met de geloofsovertuiging van gedetineerden en gevangenen. De structuur die het dagprogramma de jongvolwassenen oplegt, beïnvloedt hun identiteitsontwikkeling, evenals het beleid ten aanzien van de persoonlijke uitrusting: gedetineerden en gevangenen mogen slechts een beperkt aantal voorwerpen op in hun cel hebben. Verder wordt in een penitentiaire inrichting de mogelijkheid geboden om werkervaring op te doen en een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt te behalen.

Uit het onderzoek blijkt dat Nederlandse penitentiaire inrichtingen goed functioneren. Door de dubbele doelstelling van justitie (de samenleving beschermen en jovo's reïntegreren in de maatschappij) zal er echter altijd een negatief aspect aan penitentiaire inrichtingen kleven: opsluiting is uiteindelijk voor niemand goed. Penitentiaire inrichtingen leveren nauwelijks tot geen bijdrage aan de hoge recidivecijfers van jongvolwassenen. Factoren voor hoge recidivecijfers moeten dus buiten penitentiaire inrichtingen gezocht worden; waarschijnlijk spelen ouders en andere opvoeders, preventieprogramma's en nazorgtrajecten voor ex-gevangenen hierbij een rol. Veranderingen in penitentiaire inrichtingen, zoals de Nieuwe Inrichting, zullen de recidivecijfers echter geen goed doen.

LIJST MET TABELLEN EN FIGUREN

Tabellen

- 5.1. Etniciteit van de enquêterespondenten
- 5.2. Redenen die jovo's geven voor hun mening over het gebouw waar ze in opgesloten zitten

Figuren

- 2.1. Een van de gevangenismodellen: het hofmodel
- 3.1. Panopticon model van Bentham
- 3.2. Pennsylvanisch systeem
- 3.3. Auburn systeem
- 3.4. Penitentiare inrichting De Marwei te Leeuwarden
- 3.5. Locatie van penitentiare inrichting De Marwei te Leeuwarden
- 5.1. Stellingen over de omgang met regels tijdens detentie
- 5.2. Aantal keren dat jovo's veroordeeld zijn
- 6.1. Factoren die invloed hebben op recidive bij jongvolwassen gedetineerden en gevangenen

INHOUD

1.Opzet	1
1.1.Inleiding	1
1.2.Probleem-, doel- en vraagstelling.....	1
1.3.Structuur van de thesis	2
2.Conceptueel raamwerk	3
2.1. Inleiding	3
2.2. Conceptueel raamwerk	3
2.2.1. Identiteiten	3
2.2.2. Plaatsen en identiteiten.....	4
2.2.3. Macht.....	8
2.2.4. Othering.....	9
2.2.5. Performativity.....	10
3.Penitentiaire inrichtingen	12
3.1. Inleiding	12
3.2. Vroeger en nu	12
3.3. Penitentiaire inrichtingen anno 2005	15
3.3.1. Algemene beschrijving.....	16
3.3.2. Soorten penitentiaire inrichtingen.....	16
3.3.3. Regimes	16
3.3.4. Jongvolwassen afdeling.....	17
3.3.5. Celcapaciteit	17
3.3.6. Recidive.....	18
3.3.7. Nieuwe Inrichting	18
3.4. Penitentiaire inrichting De Marwei	19
3.4.1. Algemene beschrijving.....	19
3.4.2. Arbeidsmogelijkheden	21
3.4.3. Onderwijsmogelijkheden.....	21
3.4.4. Toekomstbeeld	21
4.Methoden en technieken	23
4.1. Inleiding	23
4.2. Dataverzameling	23
4.2.1. Manieren van dataverzameling	23
4.2.2. Kwantitatieve data	24
4.2.3. Kwalitatieve data	25
4.3. Data-analyse.....	28
4.3.1. Kwantitatieve data	28
4.3.2. Kwalitatieve data.....	29
4.4. Beperkingen enquêtes en interviews.....	29
4.4.1. Case	30
4.4.2. Enquêtes.....	30
4.4.3. Interviews.....	31
4.5. Methodologische normen	32
4.5.1. Betrouwbaarheid.....	32
4.5.2. Validiteit	33
4.5.3. Representativiteit	33
4.5. Ethische kwesties	33

5. Empirisch onderzoek	35
5.1. Inleiding	35
5.2. Resultaten enquêtes	35
5.2.1. Achtergrondgegevens	35
5.2.2. Ouders	35
5.2.3. Situatie voor detentie	36
5.2.4. Situatie tijdens detentie	37
5.2.5. Hechtenis	40
5.2.6. Situatie na detentie	42
5.3. Resultaten interviews	42
5.3.1. Persoonsbeschrijvingen	43
5.3.2. Relaties	45
5.3.3. Performativity	47
5.3.4. Othering	49
5.3.5. Nieuwe Inrichting	50
5.3.6. Toekomstbeeld	51
6. Slotbeschouwing	52
6.1. Inleiding	52
6.2. Antwoorden op de vraagstelling	52
6.2.1. De invloed van penitentiaire inrichtingen op de identiteitsontwikkeling	52
6.2.2. De invloed van penitentiaire inrichtingen op het behalen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt	60
6.3. Conclusie	61

Bibliografie

Bijlagen

1. Vragenlijst
2. Interview jongvolwassene
3. Interview personeel
4. Introductiebrief jongvolwassene
5. Introductiebrief personeel
6. Verklaring van vrijwillige deelname
7. Doel- en vraagstelling

1. OPZET

1.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de opzet van deze thesis beschreven. De probleem-, doel- en vraagstelling komen in paragraaf 1.2 aan de orde. Paragraaf 1.3 gaat in op de structuur van deze thesis.

1.2. Probleem-, doel- en vraagstelling

Penitentiaire inrichtingen (gevangenissen en huizen van bewaring) vormen een relatief nieuw verschijnsel: pas vanaf het midden van de negentiende eeuw zijn er speciale instituten waarin mensen een vrijheidsstraf moeten uitzitten. In een tijd waarin de criminaliteit toeneemt (Franke 1996; Kerkvliet 1996; DJI 2005), is de behoefte aan cellen groot. De vraag is of de criminaliteit werkelijk gestegen is, want een toename in criminaliteit kan ook het gevolg zijn van de toename in inwonertal of de toename van geregistreerde misdaad, hetgeen sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw het geval is (Dubbeld 2001; Boendermaker en Van Yperen 2003). De grote behoefte aan cellen ontstaat daarnaast doordat het aantal ernstige delicten is toegenomen, waardoor de straffen langer zijn (Vanderwilt 1996). Ook de leeftijd waarop (ernstige) delicten worden gepleegd, is gedaald en bovendien keren veel ex-gevangenen terug in een penitentiaire inrichting: 39 procent van de volwassen ex-gevangenen valt binnen drie jaar in herhaling (DJI 2005). Het NOS- journaal van 3 maart 2005 gaf aan dat het recidivepercentage van volwassenen in Nederland 73 is en dat van jongeren 78.

Deze thesis richt zich op de recidivecijfers van jongvolwassen gedetineerden en delinquenten en gaat er vanuit dat de keuze voor het goede of slechte pad onder andere wordt bepaald door de invloed die penitentiaire inrichtingen hebben op de identiteitsontwikkeling van gedetineerden en delinquenten (vgl. Aitken 2001; Van der Wal et al. 2000). Delinquenten/ gevangenen zijn al gestraft, terwijl gedetineerden nog niet veroordeeld zijn. Binnen het gevangeniswezen wordt gesproken van jongvolwassenen, terwijl andere bronnen van adolescenten spreken. Van der Wal et al. (2000) geven bijvoorbeeld aan dat adolescenten, jongeren van twaalf tot 22 jaar, voor de taak staan identiteiten te verwerven. Bij adolescenten komt de vraag over wie ze eigenlijk zijn vaak op, omdat er veel aan en in hen verandert. Omdat identiteitsontwikkeling bij hen zo'n grote rol speelt en omdat er in de geografie niet veel aandacht voor hen is (zie o.a. Aitken 2001; Blunt et al. 2003), vormen adolescenten een interessante doelgroep voor dit onderzoek. Voor deze thesis is empirisch onderzoek gedaan in één penitentiaire inrichting in Nederland; de tijd was niet toereikend om meerdere cases uit te voeren.

Volgens Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI; onderdeel van het ministerie van justitie) is het van belang dat aandacht wordt geschonken aan de redenen waardoor iemand op het slechte pad is geraakt, omdat anders makkelijk opnieuw in de criminaliteit vervallen wordt. Arbeid en onderwijs moeten er voor zorgen dat gedetineerden en gevangenen maatschappelijk reïntegreren. Door het verkrijgen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt moet het goede pad boven het slechte pad verkozen worden (DJI 2005). Een van de doelen van dit onderzoek is te evalueren welke aspecten aan penitentiaire inrichtingen invloed hebben op de kans dat een jongvolwassene een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt behaalt.

In de geografie wordt wel aandacht geschonken aan aspecten die met penitentiaire inrichtingen te maken hebben, bijvoorbeeld de spreiding van criminaliteit (Pellenbarg en Van

Steen 2000); over welke rol plaatsen spelen bij identiteitsontwikkelingen, is binnen de discipline geografie echter nog niet veel bekend, met name niet bij de specifieke plaats 'penitentiare inrichting'.

In andere wetenschappelijke disciplines wordt de invloed van penitentiare inrichtingen op de identiteitsontwikkeling met name zijdelings genoemd. De socioloog Galtung (1958) geeft aan dat gevangenissen instituties zijn die de normen bij gevangenen versterkt of aanbrengt. Cao et al. (1997) spreken over de onderdrukkende werking: de regels die de gevangenen opgelegd krijgen, kunnen leiden tot frustraties die zich uiten in agressiviteit ten opzichte van medegevangenen en/ of stafleden. Andere bronnen benadrukken de negatieve invloed van penitentiare inrichtingen door aan te geven dat de schadelijke gevolgen van detentie zo beperkt mogelijk gehouden moeten worden (Van Weringh 1993; Franke 1996; Vegter 1999; DJI 2005). Ireland (1999) gaat in op subculturen onder gevangenen in relatie tot pesten. Ook is er aandacht voor de rol van het personeel: sommige personeelsleden stimuleren onderlinge vechtpartijen tussen gevangenen (Peterson-Badali en Koegl 2002). Tevens wordt aandacht geschonken aan identiteitsuitingen binnen penitentiare inrichtingen: Janssen (2005) noemt dat gevangenen weerstand bieden tegen de homogeniserende druk van het gevangenisstelsel door hun persoonlijke identiteit te uiten door middel van tatoeages.

In dit onderzoek wordt de invloed die penitentiare inrichtingen op gedetineerden en gevangenen hebben, bestudeerd. Het tweede doel van dit onderzoek is algemener geformuleerd dan het eerste doel: inzicht krijgen in de wijze waarop penitentiare inrichtingen invloed uitoefenen op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen. De tweede vraag van dit onderzoek is: op welke manieren hebben penitentiare inrichtingen invloed op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen? Om de twee vragen te beantwoorden is empirisch onderzoek gedaan in het huis van bewaring voor jongvolwassenen in penitentiare inrichting De Marwei te Leeuwarden. De bevindingen van dit empirisch onderzoek worden vergeleken met de gevonden literatuur.

1.3. Structuur van de thesis

Het onderzoek bestaat uit een aantal fasen: literatuuronderzoek, het verkennen van de case die bestudeerd wordt, een kwantitatief onderzoek (enquête onder jovo's) en een kwalitatief onderzoek (interviews met jovo's en personeelsleden). De thesis is onderverdeeld in zes hoofdstukken en zeven bijlagen. Hoofdstuk 2 behandelt het conceptueel raamwerk. In hoofdstuk 3 wordt informatie gegeven over penitentiare inrichtingen en in hoofdstuk 4 over de gebruikte methoden en technieken. De bevindingen van de enquêtes en interviews worden in hoofdstuk 5 weergegeven. In de conclusie, die onderdeel van hoofdstuk 6 is, wordt een vergelijking gemaakt tussen de gevonden literatuur en de empirische bevindingen. Deze vergelijking dient ertoe de twee vraagstellingen te beantwoorden. De bijlagen bevatten de enquête die afgenomen is bij jongvolwassenen (bijlage 1) en de gestelde interviewvragen aan jongvolwassenen en personeelsleden van De Marwei (bijlage 2 en 3). Verder worden de introductiebrieven die aan alle jongvolwassenen en een aantal personeelsleden van De Marwei verstrekt zijn, weergegeven (bijlage 4 en 5). Bijlage 6 bevat de verklaring van vrijwillige deelname en tenslotte toont bijlage 7 de deelvragen van dit onderzoek.

2. CONCEPTUEEL RAAMWERK

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het conceptueel raamwerk behandeld. De paragraaf waarin dat geschiedt, paragraaf 2.2, bestaat uit zes subparagrafen, waarin concepten aan bod komen die relevant zijn voor een beter begrip van het uitgevoerde onderzoek.

2.2. Conceptueel raamwerk

In deze paragraaf worden verschillende concepten besproken die gezamenlijk het conceptueel raamwerk van deze thesis vormen. De concepten komen in zes subparagrafen aan bod: de eerste subparagraaf gaat in op het concept identiteiten en paragraaf 2.2.2 behandelt de relaties tussen plaatsen en identiteiten. Vervolgens komen de concepten macht en 'othering' in paragraaf 2.2.3 en 2.2.4 aan de orde. 'Performativity' is tenslotte het onderwerp van paragraaf 2.2.5.

2.2.1. Identiteiten

Volgens Blunt et al. (2003) is identiteit een besef van de eigen persoon. De manieren waarop mensen zichzelf zien en de manieren waarop anderen tegen hen aankijken, zijn onderdelen van dit besef. Identiteiten zijn cultureel bepaald en worden geuit door houding en levensstijl (Barker 2004). Het concept wordt veelal in meervoud aangeduid, omdat één persoon meerdere identiteiten heeft. Voorbeelden van identiteiten zijn: ras, sociaal economische klasse, leeftijd, geslacht en seksualiteit (Blunt et al. 2003). Barker (2004) voegt hier nationaliteit, religie en politieke positie aan toe en benadrukt dat er nog veel meer identiteiten zijn. De verscheidene identiteiten die een persoon heeft, kunnen op verschillende momenten benadrukt worden: in de ene situatie spreekt iemand bijvoorbeeld over de identiteit geslacht, terwijl seksualiteit een andere keer benadrukt wordt. Volgens Johnston et al. (2000) kan men zichzelf op verschillende plaatsen anders aanduiden.

Tegenwoordig bekijken cultureel geografen het concept 'identiteiten' in termen van verschil. Deze benadering kijkt naar de verschillen in identiteiten, niet alleen op één plaats en op één moment, maar op verschillende plaatsen en tijdstippen. Bij deze manier van denken over identiteiten ziet men identiteiten niet als statisch, maar dynamisch: als iets wat sociaal en veelzijdig geconstrueerd wordt. Mensen geven dus betekenissen aan identiteiten en ieder mens kan dat op een andere manier doen. Barker (2004) geeft aan: "Identity (...) builds on what we think we are now in the light of our past and present circumstances together with what we think we would like to be, the trajectory of our desired future" (p. 96).

Leeftijd is een van de identiteiten die in dit onderzoek van belang is, omdat het onderzoek zich richt op jongvolwassen gedetineerden en gevangenen. In tijd en ruimte wordt anders tegen het begrip jongvolwassen en adolescenten aangekeken: in de achttiende eeuw bestond er geen adolescentie- en/ of kinderfase: zij werden allemaal als 'volwassenen op zakformaat' beschouwd. Tegenwoordig duidt men adolescenten meestal aan als twaalf tot 22-jarigen (Van der Wal et al. 2000). Valentine et al. (1998) noemen daarnaast dat verschillende culturen anders tegen jongeren aankijken. In de westerse kapitalistische samenlevingen wordt een adolescentiefase onderscheiden. Adolescenten wordt de toegang tot de volwassen wereld (nog) geweigerd en behoren ook niet meer tot de kinderen, waar adolescenten zichzelf veelal ook van onderscheiden (Valentine et al. 1998). Aan de ene kant worden adolescenten beschouwd als devianten die problemen veroorzaken (de

mediabelangstelling voor toenemende jeugdcriminaliteit is hier een voorbeeld van; Lucas 1998), maar aan de andere kant worden ze soms ook nog kinderlijk aangeduid, als personen die nog te vormen zijn en bescherming nodig hebben (Oswell 1998).

2.2.2. Plaatsen en identiteiten

Mensen hebben invloed op plaatsen, maar plaatsen beïnvloeden mensen ook: mensen kennen identiteiten toe aan plaatsen (plaatsidentiteiten) en plaatsen kunnen een rol spelen bij identiteitsontwikkeling (persoonlijke identiteiten). Op beide aspecten wordt hieronder ingegaan.

Binnen de culturele geografie wordt het concept 'plaatsidentiteiten' opgevat als het typerende dat mensen aan een plek toekennen, bijvoorbeeld 'Brighton, homostad van Groot-Brittannië' (Poelman en Van Hoven 2003) of 'thuis, een plek om van te houden' (vgl. Holloway en Hubbard 2001). Net als bij het concept 'identiteiten', prefereren cultureel geografen de meervoudsvorm van het concept 'plaatsidentiteit', omdat meerdere identiteiten aan een plaats toegekend kunnen worden. Dit kan door één persoon gebeuren, maar ook door meerdere personen. Dezelfde aspecten van een plaats kunnen tegelijkertijd als goed en slecht aangeduid worden, bijvoorbeeld de wildernis: wandelen in natuur versus angst in donker (vgl. Holloway en Hubbard 2001). De manieren waarop mensen betekenissen verlenen aan de wereld, worden bepaald door de sociale context waarin zij zich bevinden; cultureel geografen spreken in dit geval van sociale constructies. Aangezien sociale constructies in tijd en ruimte kunnen veranderen, kunnen de betekenissen die mensen toekennen aan plaatsen ook veranderen (Blunt et al. 2003). In paragraaf 3.2. komt de veranderende kijk op penitentiaire inrichtingen aan bod. Door betekenistoekenningen kunnen plaatsen veranderen: een stad die een religieuze betekenis heeft, kan bijvoorbeeld een grote aantrekkingskracht op pelgrims hebben, waar de lokale autoriteiten op inspelen door voorzieningen voor hen te creëren (vgl. Graham et al. 2000). Een voorbeeld dichterbij huis: kinderen geven betekenis aan thuis door hun slaapkamer in te richten met posters (Holloway en Hubbard 2001).

Hierboven is ingegaan op de beïnvloeding van plaatsen door mensen, maar plaatsen hebben ook een invloed op mensen. Plaatsen spelen namelijk een rol bij identiteiten. Er wordt in dit geval gesproken van persoonlijke identiteiten: in hoeverre mensen hun persoonlijke identiteiten toekennen aan plaatsen. Over welke rol plaatsen precies spelen in de manier waarop mensen zichzelf zien en door anderen gezien worden, is binnen de culturele geografie nog niet veel bekend, maar men houdt zich er wel mee bezig. Blunt et al. (2003) geven bijvoorbeeld aan dat werk identiteitvormend is: "For many of us work (...) is a key site around which women and men create meanings in their lives. And far more than just a source of livelihood, paid work is for many people the dimension of life that defines their identity" (p. 106). De Pater en Van der Wusten (1991) noemen dat mensen hun persoonlijke identiteiten aan plaatsen ontlenen: iemand identificeert zich bijvoorbeeld met de regionale omgeving door te zeggen "Ik ben een Twent" in plaats van "Ik ben katholiek". Bepaalde identiteiten worden genoemd in bepaalde situaties. Twigger-Ross en Uzzell (1996) geven aan dat de omgevingschaal een rol speelt: hoe verder iemand van zijn/ haar huis is, hoe algemener de identificatie is die gebruikt wordt.

Holloway en Hubbard (2001) geven aan dat men het gevoel heeft tot een plaats te behoren als men er een affectieve band mee heeft. Dit gevoel van behoren zorgt ervoor dat een plaats een belangrijk deel is van wie men is en de manier waarop men over zichzelf denkt. De manier waarop men over zichzelf denkt (bijvoorbeeld met betrekking tot geslacht, seksualiteit en sociaal economische klasse) wordt volgens Holloway en Hubbard niet alleen bepaald door wat we zijn, maar ook door wat we niet zijn. Tuan heeft het over identificeren met een plek en afzetten tegen een plek. Een persoon uit Londen kan naar zichzelf refereren

door te zeggen "Ik ben een Londenaar", waardoor plaats opgevat kan worden als een sociale categorie, zoals seksualiteit of sociaal economische klasse (Twigger-Ross en Uzzell 1996).

Plaatsen hebben invloed op de identiteitsontwikkeling van individuen en groepen, omdat mensen zich met plaatsen identificeren, omdat mensen herinneringen aan plaatsen hebben en omdat plekken mensen in contact brengen met andere mensen (Twigger-Ross en Uzzell 1996). Riley (1992) bevestigt het belang van sociale relaties in plaatsen: "Places are (...) repositories and contexts within which interpersonal, community and cultural relationships occur, and it is to those social relationships, not just to place qua place, to which people are attached (p. 7). Andere mensen hebben een invloed op hoe iemand zichzelf ziet, waarmee ze dus bijdragen aan de identiteiten van de betreffende persoon (Canales 2000). Hall (in: Young 2005) zegt: "only when there is 'an other' can you know who you are" (p. 152). Zoals al eerder naar voren kwam, worden identiteiten niet alleen bepaald door wat we zijn, maar ook door wat we niet zijn.

Mensen en plaatsen kunnen zowel positieve als negatieve invloeden hebben op identiteiten. Tuan (in: Holloway en Hubbard 2001) spreekt van 'topophilia' en 'topofobia'. Bij topophilia, liefde voor een plaats, worden plaatsen opgezocht. Dit is bijvoorbeeld het geval bij skaters in Amsterdam die elkaar op bepaalde plaatsen ontmoeten om te skaten en reparaties aan hun skateboards uit te voeren (Karsten en Pel 2000). Als er sprake is van topofobia worden plaatsen meestal vermeden. In Tuans boek *Landscapes of fear* (1979) wordt over oude mensen gesproken die de binnenstad niet durven bezoeken. Metha en Bondi (1999) vermelden dat vrouwen bepaalde plekken vermijden omdat ze bang voor geweld zijn. Deze angsten bepalen dus de manieren waarop mensen de ruimte gebruiken.

De manieren waarop mensen de ruimte gebruiken, heeft te maken met plaatshechting. Winchester et al. (2003) geven aan dat het belang van plaatsen minder wordt omdat plaatsen steeds meer op elkaar gaan lijken. Relph (1976) betitelt dit als plaatsloosheid (placelessness). Ritzer (2004) geeft echter aan dat de toegenomen wereldwijde contacten (globalisering) leiden tot onzekerheden, waardoor mensen zich meer op de vertrouwde, lokale omgeving gaan richten. Door zich op lokale plaatsen zélf en de sociale contacten die zich op die plaatsen voordoen, te richten, voelen mensen zich veiliger. Lokale aspecten worden meestal beïnvloed door globale aspecten, waardoor nieuwe aspecten ontstaan, die Ritzer (2004) aanduidt als 'glocalization aspects'. Een voorbeeld hiervan zijn Amerikanen die Chinees voedsel eten of Argentijnen die naar Aziatische rap luisteren die opgevoerd wordt door een Zuid-Amerikaanse band. Ritzer sluit aan bij Low en Altman (1992) die aangeven dat er vanaf de jaren negentig meer aandacht voor plaatshechting is. Bij plaatshechting wordt gebruik gemaakt van de verbindingstheorie uit de psychologie: de relatie tussen moeder en kind kan worden toegepast op de relatie tussen mensen en plaatsen. Kinderen verkennen de wereld om hen heen vanuit de veiligheid van moeders schoot en plaatsen worden ook veelal verkend in aanwezigheid van een groep (bekende) personen waar men zich veilig bij voelt.

Van der Wal et al. (2000) noemen dat bij jongeren van twaalf tot 22 jaar veranderingen in de persoonlijkheid centraal staan. Plaatsen hebben op jongeren een grotere impact dan op volwassenen, omdat jongeren nog bezig zijn met het ontwikkelen van basisidentiteiten. De identiteiten van volwassenen zijn al grotendeels gevormd, waardoor nieuwe indrukken, waaronder plaatsen, een kleinere bijdrage aan de identiteiten leveren (Aitken 2001). Dat wil niet zeggen dat er bij volwassenen geen nieuwe identiteiten gevormd worden; identiteitsvorming doet zich gedurende het hele leven voor. Twigger-Ross en Uzzell (1996) geven aan dat nieuwe plekken ook de mogelijkheid bieden om nieuwe identiteiten te verwerven, bijvoorbeeld jongeren die in verband met hun baan naar een andere plaats verhuizen (Bowlby et al. 1998).

In het geval van penitentiaire inrichtingen worden jongvolwassenen gedwongen om zich op een bepaalde plaats te vestigen. Volgens Galtung (1958) is dit positief, omdat penitentiaire

inrichtingen instituties zijn die normen bij gedetineerden en gevangenen aanbrengen of versterken. Meestal worden echter de negatieve invloeden van penitentiaire inrichtingen genoemd. Volgens Goffman (1975) zijn penitentiaire inrichtingen zodanig georganiseerd dat al bij binnenkomst de identiteiten van gedetineerden en gevangenen wordt ontnomen. Ter Haar-Romeny (1977) gaat hier verder op in door aan te geven dat detentie-inrichtingen mensen homogeniseert: ze worden van hun persoonlijkheid ontdaan door ze te nummeren. Buitelaar en Sierksma (1972) en Goffman (1975) noemen verder dat gedetineerden en gevangenen bij binnenkomst ontdaan worden van hun identiteitsuitrusting, zoals kleding en cosmetica. Goffman (1975) sprak over de vervanging van bezit door gestandaardiseerde en uniforme voorwerpen.

Goffman (1975) noemt verder de disculturatie van de gedetineerden en gevangenen: zij ontvreemden van de thuiswereld, bijvoorbeeld omdat er een breuk ontstaat in de sociale rollen die ze voor detentie hadden. Deze rollen kunnen na detentie weer worden opgepakt, maar soms zijn er onherstelbare verliezen opgetreden, die in een latere levensfase niet meer ingehaald kunnen worden, bijvoorbeeld het opvoeden van kinderen. Disculturatie verloopt sneller als iemand op grote afstand van thuis gevestigd is. Het beleid van justitie is om mensen zoveel mogelijk in de eigen regio op te sluiten, maar dat is niet altijd mogelijk (DJI 2005). Daarnaast geeft Goffman (1975) aan dat gedetineerden en gevangenen hun zelfbeschikking verliezen: voor veel dingen die ze willen doen, moeten ze toestemming vragen; ze kunnen niet zelf bepalen wat ze eten; ze worden gedwongen om met bepaalde mensen om te gaan en ze verliezen hun privacy. Gedetineerden en gevangenen zullen zich daarom moeten reorganiseren, wat op verschillende manieren kan. Er zijn mensen die zich terugtrekken en mensen die voortdurend aangeven dat ze onschuldig vastzitten. De laatste groep is onverzoenlijk en gaat overal tegen in. Buitelaar en Sierksma (1972) geven aan dat het overschrijden van regels (transgression) identiteitsbepalend kan zijn. Naast onverzoenlijkheid kunnen mensen zich ook aanpassen door gewoon mee te doen met alle activiteiten of door zich als voorbeeldig persoon gaan gedragen. In het laatste geval zien ze zichzelf zoals ze denken dat de penitentiair inrichtingwerker hen graag ziet. Bereswill (1999) geeft aan dat jongvolwassenen mannelijke gedragsstereotypen aannemen die zelfreflectie beïnvloeden of zelfs verhinderen. Andere bronnen houden het algemener door te benadrukken dat de schadelijke gevolgen van detentie zo beperkt mogelijk gehouden moeten worden (Van Weringh 1993, Franke 1996, Vegter 1999). Ook in het Nederlandse detentiebeleid van de jaren tachtig en negentig wordt dat genoemd (Dubbeld 2001; DJI 2005).

Jiang en Fisher-Giorlando (2002) noemen de toegenomen aandacht voor het gedrag van gevangenen in de loop der tijd. Zij behandelen drie modellen die het gedrag van gevangenen in penitentiaire inrichtingen verklaren, namelijk het import-, situatie- en ontnemingsmodel. Het importmodel kijkt naar de invloed van socialisatie en ervaringen die gevangenen voor detentie hadden (Cao et al. 1997). Het model gaat er volgens Jiang en Fisher-Giorlando (2002) vanuit dat het gedrag van gevangenen wordt verklaard door de sociale achtergrond. Er is wel sprake van subculturen, maar die worden bepaald door de waarden en normen die ze van huis uit hebben meegekregen. Hierbij worden verschillende variabelen bestudeerd, zoals ras, geslacht, leeftijd, sociaal economische klasse, burgerlijke staat, opleiding, wel of niet lid zijn van een bende, type delict, alcoholgebruik, drugsgebruik, woonplaats, het aantal veroordelingen, persoonlijkheidsvariabelen, subcultuur, mate van controle en mate waarin pijn en ontnemingen worden ervaren. Benadrukt wordt dat een combinatie van factoren tot bepaald gedrag leidt.

Het situatiemodel vult het importmodel aan: in het situatiemodel is aandacht voor situationele factoren die bij het importmodel niet naar voren komen. Het situatiemodel stelt dat het gedrag van een gevangene bepaald wordt door de locatie, het seizoen en de plaats waar zich interactie tussen personeel en medegevangenen voordoet. Er wordt aandacht besteed aan de vragen: Waar, wanneer en met wie? Zo leidt een hoge temperatuur tot meer agressieve gebeurtenissen, wat inhoudt dat er in de warme zomermaanden in de Verenigde Staten meer incidenten plaatshebben dan in de wintermaanden (Jiang en Fisher-Giorlando 2002).

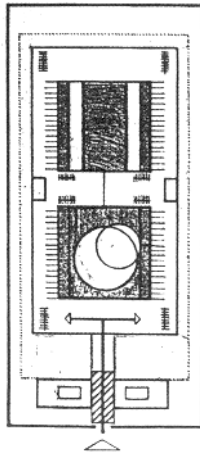
Tenslotte verklaart het ontnemingsmodel het gedrag van de gevangene door de negatieve invloed die het verblijf in een gevangenis op de gevangene heeft (Cao et al. 1997; Jiang en Fisher-Giorlando 2002): gevangenen ervaren negatieve aspecten van opsluiting, zoals ontneming van vrijheid, goederen, diensten, heteroseksuele relaties, autonomie en veiligheid (Sykes 1958). Deze ervaringen worden gedeeld met medegevangenen, waardoor een gevangenissubcultuur ontstaat die in opstand komt tegen het personeel. De gevangenen worden agressief, verzetten zich tegen autoriteit, vallen medegevangenen aan of overtreden andere regels.

Al deze drie modellen geven volgens Jiang en Fisher-Giorlando (2002) verklaringen voor het gedrag van gevangenen. Het situatie- en ontnemingsmodel helpen incidenten tegen personeel verklaren, terwijl incidenten tussen gevangenen onderling het beste verklaard kunnen worden door het situatie- en importmodel.

Volgens Magis (1999) heeft het gevangenisgebouw en de ruimtelijke organisatie ervan een belangrijke bijdrage in de psychische toestand van gedetineerden en gevangenen. Hij geeft aan dat uit veel studies gebleken is dat vrijheidsberoving een grote psychische druk met zich meebrengt. Confrontatie met het weer en jaargetijde, heeft meestal een gunstig effect op het gedrag van gedetineerden en gevangenen in een penitentiaire inrichting en bovendien ervaren zij hoe het leven na detentie zal zijn. Hiertoe zijn bepaalde ruimtes alleen via buiten bereikbaar. In Vught werden gedetineerden en gevangenen door PIW'ers begeleid naar de sport-, onderwijs- en afdeling, omdat die ruimtes alleen via buiten te bereiken waren. Dit paste bij het detentiebeleid dat resocialisatie als speerpunt had (ongeveer: jaren vijftig tot tachtig van de vorige eeuw) toen de penitentiaire inrichting in Vught gebouwd is.

Onderzoek naar welke effecten omgevingskenmerken precies hebben op gebruikers staat nog in de kinderschoenen, maar duidelijk is dat het gebouw invloed heeft op het gedrag van gebruikers (Magis 1999). Volgens Spijkerman (1996) functioneren mensen beter in een aangename omgeving en kunst zou er toe kunnen leiden dat penitentiaire inrichtingen aangenamere omgevingen worden. Daarnaast stelt het gedrag van gebruikers eisen aan het gebouw, bijvoorbeeld arbeids- en onderwijszalen in penitentiaire inrichtingen waar veel aan arbeid en onderwijs wordt gedaan. Ook moet volgens Magis (1999) in het ontwerp van een penitentiaire inrichting rekening worden gehouden met agressieve gedetineerden en gevangenen. Zij maken vaak aanspraak op een groter eigen territorium dan minder agressieve gedetineerden en gevangenen. Als hier in het ontwerp niet op ingespeeld wordt, kan dat leiden tot spanningen, wat de sfeer en veiligheid op de afdeling niet ten goede komt. Verder is het bij het ontwerp van penitentiaire inrichtingen van belang dat ingespeeld wordt op de verschillende regimes die het huidige detentiebeleid kent. Een van de gevangenismodellen die hieraan tegemoet kwam, is het hofmodel, waarbij getracht is de cellen rondom een dubbel hof te organiseren, wat zichtbaar is in figuur 2.1. Ook De Marwei is volgens dit model opgezet. Na een aantal jaren bleken de nadelen van dit model: zowel de gedetineerden en gevangenen als personeelsleden hebben te maken met lange looplijnen, omdat de cellen eenzijdig rondom het hof gevestigd zijn. Een ander nadeel zijn de vele kruisende verkeersbewegingen op momenten dat gedetineerden en gevangenen zich van cel naar arbeid, bezoek of een andere ruimte bewegen. Ook het ontbreken van een centraalpost vormt een nadeel omdat hierdoor in de eerste plaats minder controle is op de inwoners en in de tweede plaats is hierdoor meer personeel nodig.

Figuur 2.1. Een van de gevangenismodellen: het hofmodel. Bron: Magis 1999

Magis (1999) geeft aan dat de behoefte aan een therapeutische werking van het gebouw in de toekomst relatief gezien zal toenemen, omdat een penitentiaire inrichting met name zwaargestraften zal bergen; de lichter gestraften zullen waarschijnlijk met alternatieve straffen te maken krijgen, zoals elektronisch toezicht, waarbij de persoon thuis zijn straf uit zit, terwijl hij met behulp van een enkelband onder controle staat. Voordeel voor de persoon is dat hij/ zij het werk kan behouden en bij zijn/ haar gezin kan blijven; voordeel voor justitie is dat elektronisch toezicht een goed alternatief is voor een relatief dure en schaarse celstraf (DJI 2005). Vraag is of de maatschappij deze alternatieve straf goedkeurt; de onbekendheid met het nieuwe systeem is niet bevorderlijk voor het veiligheidsgevoel van burgers, terwijl dat een van de pijlers van het huidige detentiebeleid is (Dubbeld 2001).

2.2.3. Macht

Door machtsrelaties te bestuderen, proberen cultureel geografen een beter begrip te krijgen van plaatsen (vgl. Blunt et al. 2003). Volgens Foucault gaat het bij een plaats om een locatie in de ruimte die betekenis krijgt door sociale machtsrelaties (Barker 2004). Er zijn verschillende definities van macht (o.a. Blunt et al. 2003; Graham et al. 2000; Winchester et al 2003; Barker 2004), waarbij het in de kern gaat om de mogelijkheden om doelen te verkrijgen. Winchester et al. (2003) geven aan: "one of the key ways in which power can be expressed, maintained and indeed, enhanced, is through the control and manipulation of landscapes and the practices of everyday lives" (p. 67). Vandaag de dag bepaalt de staat de inrichting van de ruimte en zij is onder andere verantwoordelijk voor ideeën over goede en slechte vormen van gedrag (Holloway en Hubbard 2001). Dit alles wordt in wetten vastgelegd (Winchester et al. 2003), waardoor de ideeën gereproduceerd worden. Ook door het gebruik van symbolische plekken (monumenten, pleinen) of door rituelen (parades, feestdagen zoals Koninginnedag) wordt macht gereproduceerd: elke keer wordt opnieuw verwezen naar de ideeën van de machthebbers. Holloway en Hubbard (2001) zijn heel duidelijk over de identiteiten van deze machthebbers: "in most Western societies (...) places often reflect the cultural values and interests of white, wealthy, male, bourgeois, heterosexual, able-bodied people" (p. 178). Macht doet zich echter niet alleen voor bij deze machthebbers, maar komt in alle denkbare relaties naar voren (Holloway en Hubbard 2001), bijvoorbeeld in de relatie tussen volwassenen en jongeren (Aitken 2001). Adolescenten worden door allerlei regels beperkt in hun doen en laten. Uit onderzoek bij jongeren blijkt dat de straat vaak de enige ruimte is waar zij autonomie hebben; rondhangen in parken, winkelcentra en op straat is veelal een vorm van weerstand tegen de controle van volwassenen (Valentine et al. 1998). Maar ook in publieke ruimtes oefenen volwassenen macht uit, bijvoorbeeld door skaters in

winkelcentra te verbieden (Holloway en Hubbard 2001) of door publieke ruimte te voorzien van bewakers uit angst voor jeugdcriminaliteit bij volwassenen.

Goffman (1975) is van mening dat alle instituties op dezelfde manier georganiseerd zijn (bijvoorbeeld kloosters, ziekenhuizen, psychiatrische inrichtingen en penitentiaire inrichtingen). In de eerste plaats doen alle levensaspecten in instituties zich op dezelfde plaats en onder hetzelfde gezag voor. Bovendien wordt in instituties gewerkt met een rationeel plan waar maatregelen instaan om de officiële doelen van de instituties te behalen. In het leven buiten instituties vinden veel activiteiten op verschillende plaatsen plaats. Veelal wordt thuis gegeten en gaat men voor werk naar een andere plek. Op verschillende plaatsen komen verschillende machtsrelaties aan de orde: thuis kan iemand bijvoorbeeld te maken hebben met een gelijkwaardige verhouding met de partner, terwijl dezelfde persoon op het werk wordt geconfronteerd met een dictatoriale directeur. Buiten instituties zijn veelal geen rationele plannen te vinden.

In de derde plaats zijn de activiteiten waar men aan kan deelnemen in instituties opgelegd: in een schema staat precies vermeld wat wanneer moet gebeuren. Ten vierde worden er formele regels gehanteerd in instituties en staan bewoners onder voortdurende controle als ze uit hun eigen ruimte zijn. Ten vijfde worden alle activiteiten in aanwezigheid van andere mensen uitgevoerd. Goffmans ideeën zijn tegenwoordig nog bruikbaar, alhoewel er wel vraagtekens gezet zijn bij de generalisering van de instituties: de gang van zaken in een klooster kan bijvoorbeeld niet vergeleken worden met die in een penitentiaire inrichting, omdat kloosterlingen vrijwillig toetreden, terwijl er bij gedetineerden en gevangenen sprake is van een verplichting (Humblet et al. 2005).

Foucault (in: Holloway & Hubbard 2003) gaat ook in op macht in instituties. Hij geeft aan dat instituties zodanig worden ingericht dat ze orde, regelmaat en productiviteit bevorderen, zodat de bewoners 'makke' lichamen krijgen en nuttig zijn voor de maatschappij. Volgens cultureel geografen zijn ruimtelijke segregatie en toezicht belangrijke aspecten bij het disciplineren van mensen in instituties. Ruimtelijke segregatie uit zich bijvoorbeeld in de speciale afdeling voor jongvolwassenen of op het moment dat een jongvolwassene betrapt is op het gebruik van softdrugs en in een isolatiecel geplaatst wordt. De principes van toezicht komen in het panopticon model van de achttiende-eeuwse Bentham (zie figuur 3.1) naar voren: vanuit een centraal punt kunnen alle bewoners van de instituties in de gaten gehouden worden, zonder dat zij de toezichthouders zien. Foucault gaat er vanuit dat deviant gedrag voorkomen wordt door de angst dat men voortdurend zichtbaar is. Het cameratoezicht dat vandaag de dag in veel steden te vinden is, speelt hierop in. Instituties moeten daarom ook zichtbaar zijn: ze worden over het hele land gespreid om de indruk te wekken dat er orde in het land heerst. Deze zichtbaarheidsfunctie komt echter niet overeen met de hedendaagse architectuur van penitentiaire inrichtingen (zie paragraaf 3.2).

2.2.4. Othering

Identiteiten worden geconstrueerd door het idee van wij ('us', 'self') en zij ('them', 'other'), zoals in paragraaf 2.2.2 uit het citaat van Hall al naar voren kwam. Volgens Canales (2000) gaat het bij othering om het proces van toetreding tot verschillende mensen die anders zijn dan wij. Door categorieën zoals ras, klasse, seksualiteit, leeftijd en geslacht, wordt het 'self' onderscheiden van de 'other'. In de literatuur worden verscheidende voorbeelden van othering genoemd. Said gaf in zijn boek 'Orientalism' (1978) bijvoorbeeld aan dat westerlingen zichzelf tegenover oosterlingen plaatsen. Het oriëntalisme is volgens Said een westerse constructie van het oosten en zegt meer over het westen dan over het oosten. Het is gebaseerd op stereotypingen, bijvoorbeeld geslachtstereotypering: oosterse vrouwen die naar voren komen als exotisch, mysterieus en seksueel passief. Oriëntalisme moet het gevoel van superioriteit van het westen bevestigen. Dit superioriteitsgevoel komt ook naar voren bij homoseksuele parades: veel heteroseksuelen beseffen door deze parades dat ze tolerant zijn, wat hen een gevoel van superioriteit geeft (Blunt et al. 2003).

Holloway en Hubbard (2001) geven een ander voorbeeld van othering: op oude kaarten kwam het 'anders zijn' van onbekende volken naar voren door afbeeldingen van monsters of gekken, terwijl het eigen volk werd getoond door beschaafde personen. Het plaatsen van blanken tegenover andere rassen is ook een voorbeeld van othering. Veelal zijn de blanken ('self') de machthebbers die macht uitoefenen waarbij andere rassen ('others') worden uitgesloten (Winchester et al. 2003). Hörschelmann (2005) geeft aan dat jonge neo-facisten in het oosten van Duitsland in de media betiteld worden als onbeschaafd; zij moeten van neo-facistische ideeën ontdaan worden door beschaafde mensen uit het westen van Duitsland.

Volgens Canales (2000) wordt er in de literatuur veel aandacht besteed aan het statische karakter van othering. Er wordt veelal uitgegaan van een dichotomie (we/ us/ self ten opzichte van they/ them/ other) en de negatieve kant van het concept wordt benadrukt: marginalisatie of uitsluiting, terwijl othering dynamisch is: "... members of different groups, and even those within the same group, experiencing Othering in various ways" (p. 20). Cultureel geografen noemen het belang van de ruimte voor othering, omdat hiermee symbolische en werkelijke barrières worden neergezet. Ruimtelijke segregatie vindt volgens Holloway en Hubbard (2001) bijvoorbeeld plaats in de thuissituatie waarin personen zelf controle hebben; anderen worden uitgesloten. Ook de beperkte toelating van bepaalde groepen door inwoners van een bepaald land, is een voorbeeld van othering (Blunt et al. 2003). Winchester et al. (2003) geven aan dat 'them', mensen die afwijken van de norm of van 'us', ruimtelijk afgescheiden worden, bijvoorbeeld zigeuners of inwoners van Chinatown. Hierbij is niet altijd sprake van segregatie op grote afstand van 'us'; gevangenen werden vroeger bijvoorbeeld midden in de samenleving opgesloten, omdat ze een afschrikkende functie voor 'us' moesten hebben (zie paragraaf 3.2). Canales (2000) benadrukt dat othering niet alleen negatieve kanten heeft; het kan ook een positief proces zijn waarbij sprake is van 'insluiting' in plaats van uitsluiting. Insluiting kan bewerkstelligd worden door zich in het leven van de ander te verplaatsen, waardoor het leven van de ander begrepen kan worden vanuit het perspectief van de ander.

Uit het voorgaande blijkt dat othering versterkt kan worden door de ruimte op een bepaalde manier te gebruiken. Mensen kunnen gemarginaliseerd worden, zoals bijvoorbeeld gevangenen (Goffman 1971), maar mensen kunnen zich ook bewust afscheiden, omdat ze zichzelf als anders betitelen (bijvoorbeeld kloosterlingen). In beide gevallen worden identiteiten van mensen beïnvloed. Canales (2000) noemt bijvoorbeeld dat marginalisatie nadelig is voor het behoud van eigenwaarde.

2.2.5. Performativity

Volgens Blunt et al. (2003) is er onder andere door de verschuiving naar een dienstensector meer aandacht binnen culturele geografie gekomen voor lichamelijke vertoningen: werkgevers eisen een gezond lichaam en een aantrekkelijke lach van hun werknemers. Door 'performativiteiten', vertoningen, te bestuderen, wil men lichamelijke acties en sociale interacties begrijpen en verklaren. Door de acties van mensen, datgene wat wij in ons dagelijks leven doen, dragen we bepaalde boodschappen uit over onze ideeën en onze identiteit. Volgens Goffman (in: Blunt et al. 2003) doen we dingen volgens een bepaald 'script': we gedragen ons zoals op bepaalde plaatsen en tijden gepast is. Onze identiteiten bepalen welke invullingen we geven aan de rollen die we spelen. Butler gaat er niet vanuit dat identiteiten ons gedrag bepalen, maar stelt het omgekeerde: door middel van ons gedrag vertonen we onze identiteiten. Butler (1990) geeft aan dat het gaat om wat we doen en niet om wat we zijn. Lichamelijke vertoningen worden voortdurend herhaald, waardoor ze onderdeel worden van de identiteiten die een persoon heeft (Aitken 2001). Thrift (2000) heeft een andere kijk op vertoningen dan Goffman en Butler: hij noemt dat onze acties spontaan en geïmproviseerd zijn. We doen dingen zonder erbij na te denken. In hoeverre we ons

spontaan gedragen of niet, is nog een punt van discussie onder cultureel geografen, maar duidelijk is dat we met ons gedrag (bewust of onbewust) een bepaalde boodschap uitdragen.

Travestieten dragen bijvoorbeeld een boodschap uit met hun uitbundige kleding die door andere mensen provocerend wordt gevonden. Meestal speelt de ruimte waarin performativiteit optreedt een rol: op het toneel worden travestieten veelal getolereerd, terwijl ze volgens veel mensen niet thuishoren in winkelcentra (Browne 2005). Browne (2005) geeft nog een ander voorbeeld van performativiteit: een persoon die niet duidelijk tot de categorie 'man' of 'vrouw' behoort, wordt gedehumaniseerd door betiteld te worden als "man, vrouw of wat dan ook" (Browne 2005, p. 243). Het gevolg kan zijn dat deze vrouw haar lichaam gaat gebruiken om duidelijk te maken tot welke geslachtscategorie ze behoort door haar borsten goed zichtbaar te vertonen. Winchester et al. (2003) spreken van de beperkingen waar zwangere vrouwen mee te maken krijgen: er wordt niet van hen verwacht dat ze zich in bepaalde publieke ruimtes vertonen, zoals een rokerig café. Ook sexy lingerie is niet aan hen voorbehouden. Zij benadrukken dat bij performativiteit sprake is van cultureel gedefinieerde beperkingen. Evans (2005) sluit hierbij aan: alle mannen kunnen hun mannelijkheid (masculinity) vertonen, afhankelijk of hun vertoningen overeenkomen met het ideaal. Tenslotte nog een voorbeeld bij jonge mannen: Kraack en Kenway (2002) noemen dat jongeren de publieke ruimte gebruiken om hun mannelijkheid te vertonen: er worden autoraces gehouden die tonen of een jongen in staat is om de auto onder controle te houden onder moeilijke omstandigheden (vieze, modderige wegen, rijden onder invloed van alcohol). Een jongen toont zich een 'echte' man als hij de auto zonder deuken terug kan brengen, zonder ongelukken veroorzaakt te hebben.

In het laatst genoemde voorbeeld wordt duidelijk dat jongens weerstand bieden tegen de regels die ze opgelegd krijgen door volwassenen. Winchester et al. (2003) noemen dat lichamen veelal gebruikt worden om weerstand te bieden tegen sociale druk en sociale overeenstemming. De lichamelijke weerstand blijkt meestal uit kleding en verzorging (Winchester et al. 2003; Vainsthein 2005), zoals bijvoorbeeld felgekleurde hippie-broeken en lang haar. Homoseksuelen hebben in het verleden de geslachtscategorieën gedestabiliseerd doordat mannen juwelen gingen dragen en lesbiennes hun haren kort knipten; vandaag de dag zijn juwelen niet meer voorbehouden aan vrouwen en wordt een kort kapsel door veel mensen niet meer als typisch mannelijk gezien. Winchester et al. (2003) benadrukken: "The landscape of bodily tolerance changes over time and from place to place" (p. 169). Mensen die het gevoel hebben geen controle te hebben over hun leven, zijn nog wel in staat om controle uit te oefenen over hun eigen lichaam: lichamen worden gemarkeerd door middel van piercings of tatoeages. In penitentiaire inrichtingen is er behalve het eigen lichaam weinig om identiteiten tot expressie te brengen. Volgens Janssen (2005) is in Nederland niet veel bekend over tatoeages bij gedetineerden en gevangenen. De Nederlandse wet verbiedt het tatoeëren niet, maar dat wil niet zeggen dat het personeel het toestaat: ze maken zich er zorgen over dat gedetineerden en gevangenen elkaar infecteren met AIDS door tatoeages met vieze naalden aan te brengen. In de administratie van penitentiaire inrichtingen wordt wel melding gemaakt van tatoeages, maar er is in Nederland niet veel bekend over de betekenis die tatoeages voor gedetineerden en gevangenen hebben. In de Verenigde Staten en Rusland is hier meer over bekend: tatoeages worden vaak als geheimtaal gebruikt: ze tonen de machtsverhoudingen in de gevangenis, bijvoorbeeld voor welk misdrijf iemand vastzit of hoe vaak iemand veroordeeld is. Janssen (2005) geeft ook aan dat tatoeages in Russische gevangnissen gebruikt worden om medegevangenen te straffen.

3. PENITENTIAIRE INRICHTINGEN

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt informatie gegeven over penitentiaire inrichtingen in Nederland, met in het bijzonder de penitentiaire inrichting De Marwei te Leeuwarden. Aangezien de geschiedenis mede het beleid en de perceptie ten aanzien van straffen bepaalt, worden in paragraaf 3.2 vroegere denkbeelden tegenover huidige geplaatst. Paragraaf 3.3 beschrijft penitentiaire inrichtingen anno 2005 en in 3.4 wordt ingegaan op de penitentiaire inrichting De Marwei in Leeuwarden, de case van dit onderzoek.

3.2. Vroeger en nu

“Op twee maart 1757 wordt Damiens veroordeeld tot openbare schuldbelijdenis voor het hoofdportaal van de Notre-Dame van Parijs (...). Daarna (...) zal met tangen het vlees van zijn borst, zijn armen, dijen en kuiten worden gerukt; zijn rechterhand, met daarin het mes waarmee hij de vadermoord heeft begaan, zal met brandende zwavel worden verschroeid; de plekken die met de tangen zijn bewerkt, zullen met gesmolten lood, kokende olie, gloeiende spiegelhars en een mengsel van gesmolten zwavel en was worden overgoten; zijn lichaam zal vervolgens door vier paarden uiteen getrokken en in stukken gereten worden, zijn romp en leden door vuur verteerd en zijn as in de wind verstrooid” (Foucault 1997, p. 10).

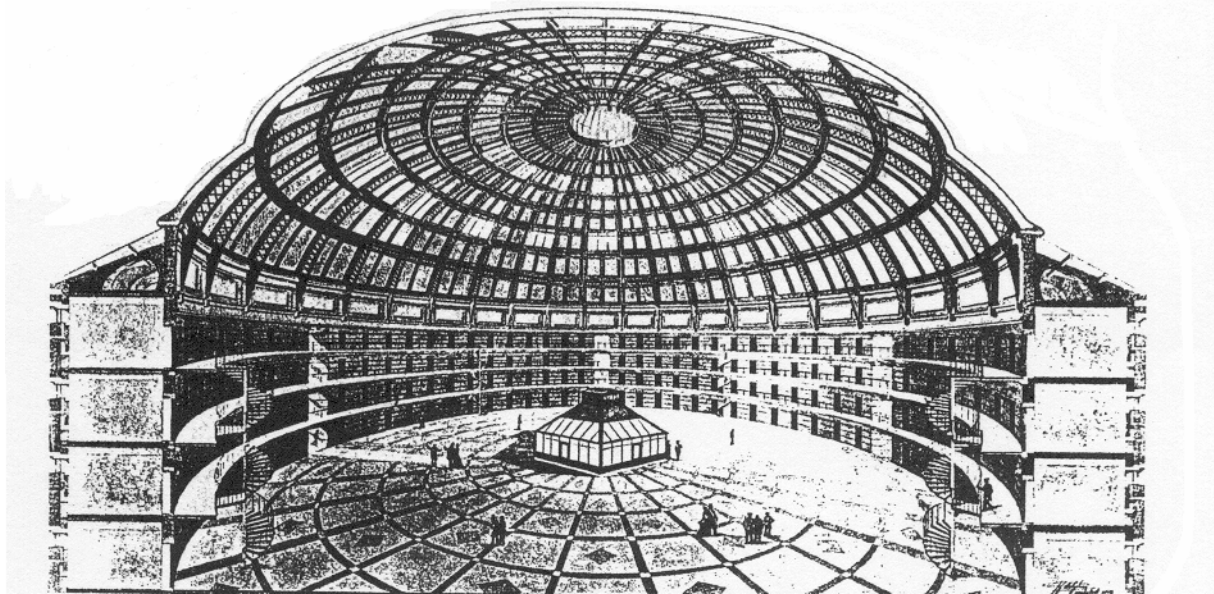
Vandaag de dag kijkt men anders tegen straffen aan dan in bijvoorbeeld de achttiende eeuw. De veranderende ideeën en opgedane ervaringen uit het verleden hebben bijgedragen aan het huidige beleid en de huidige percepties van straffen en penitentiaire inrichtingen; daarom komen in deze paragraaf vroegere denkbeelden aan de orde die vergeleken worden met de huidige situatie. Er wordt ingegaan op de functie, het uiterlijk en de locatie van gevangenis en omdat deze drie aspecten veranderd zijn door de andere denkbeelden die over straffen zijn ontstaan (vgl. Dubbeld 2001).

Tot in de achttiende eeuw waren gevangenis overbevolkte gebouwen waar verdachten in afwachting van hun straf zaten (Patijn 1996). De enige voorwaarde waaraan deze gebouwen moesten voldoen, was de aanwezigheid van twee kamers, zodat mannen en vrouwen gescheiden konden worden. Kerkers van kastelen en kamers boven winkels deden bijvoorbeeld dienst als gevangenis (Dubbeld 2001). Tegen betaling konden burgers het ‘gespuis’ bekijken als op feestdagen, marktdagen en tijdens kermis gevangenis werden opengesteld (Franke 1996).

Bij rechtsgelcerden ontstonden in de loop der tijd twijfels over de relatie tussen misdaad en straf zoals die tot dan toe voorgesteld werd door de katholieke kerk: misdaad is het resultaat van dwepen met de duivel en autoriteiten moeten ervoor zorgen dat de duivel uit het lichaam van misdadigers wordt verdreven door middel van fysieke straffen. Verlichtingsdenkers vonden lijfstraffen wreed en inhumain en wilden straffen in wetten vastleggen. Achttiende-eeuwse magistraten dachten na over andere manieren van straffen, omdat zij twijfelden aan de afschrikwekkende functie die openbare terechtstellingen hadden: in plaats van plechtige handelingen, werden het steeds vaker publieke feesten die gepaard gingen met rebellie (Dubbeld 2001).

Dit alles zorgde ervoor dat er halverwege de achttiende eeuw gevangenis ontstonden die vergelijkbaar waren met de huidige penitentiaire inrichtingen. In deze ‘nieuwe’ gevangenis was de aandacht voor controle groot. Ze werden volgens het ‘panopticon’

model van Bentham gebouwd (zie figuur 3.1): gevangenis, bijvoorbeeld koepelgevangenis, die gekenmerkt worden door een centrale post in het midden waar vanuit de gevangenen in de gaten gehouden konden worden. In werkelijkheid kon niet iedereen in de gaten worden gehouden; daarom werd er naar gestreefd de controle te internaliseren. Elke gevangene moest het idee hebben voortdurend in de gaten te worden gehouden om misdrijven te voorkomen. Bentham wilde ook wat doen aan de slechte leefomstandigheden in gevangenis. Men begon te beseffen dat ziektes niet te maken hadden met zonden die begaan waren, maar met hygiënische omstandigheden. Gevangenis zouden buiten de stad geplaatst moeten worden, omdat daar frisse lucht en schoon, stromend water was. Deze ideeën zijn echter nooit uitgevoerd.

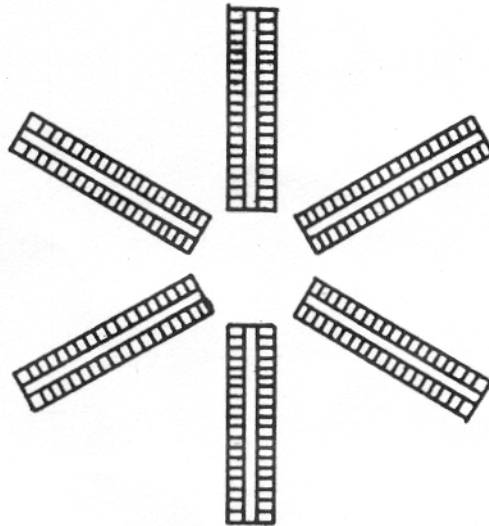

Figuur 3.1. Panopticon model van Bentham. Bron: Magis 1999

Voor de achttiende eeuw hadden gebouwen die dienstdeden als gevangenis geen straffunctie, maar een bewaarfunctie; halverwege de achttiende eeuw kwamen er speciale gebouwen voor gevangenis die een straffunctie hadden. De enige soort gevangenisstraf die men voor de negentiende eeuw kende, was dwangarbeid. Dit was economisch voordelig, omdat dwangarbeid voor goedkope arbeidskrachten zorgde (Rothuizen 1998). Vanaf de achttiende eeuw diende de opsluiting niet meer als afwachting op berechting, maar als straf zelf. De nadruk kwam op psychische, in plaats van lichamelijke straffen, te liggen: door de opsluiting zouden misdadigers tot zelfinkeer komen. Het doel van de straf was verbetering, hervorming en heropvoeding van misdadigers (Dubbeld 2001). Aan het einde van de achttiende en aan het begin van de negentiende eeuw werden lijfstraffen echter nog wel uitgevoerd (Foucault 1997).

In het begin van de negentiende eeuw waren priesters, dominees en filantropen van mening dat misdadigers zondig en schuldig waren en alleen door Gods hulp op het rechte pad konden komen. Geneesheren dachten dat misdadigers delicten pleegden door geestelijke of lichamelijke stoornissen. De geleerden Gall en Spurzheim veronderstelden bijvoorbeeld een verband tussen misdadige karaktertrekken en de uitgroei van hersendelen. De uitgroei van bepaalde hersendelen zorgt voor een bepaalde schedelvorm. Aan de schedelvorm zou men kunnen zien wie een grote kans heeft om een stelende misdadiger of moorddadige misdadiger te worden (Franke 1996). Het plegen van misdaden zou dus genetisch bepaald zijn. Tegenwoordig is hier op een andere manier ook nog aandacht voor, bijvoorbeeld in het boek *Geboren misdadigers* van Moir en Jessel (1996).

De drijfveren achter het nieuwe gevangenisstelsel waren, net als in de voorgaande eeuwen, vergelding en afschrikking. Vroeger werden mensen in gemeenschap opgesloten, maar bij het nieuwe gevangenisstelsel ging de vrijheidsstraf gepaard met eenzame opsluiting (Patijn 1996). Volgens Franke (1996) kwam in de negentiende eeuw de nadruk steeds meer te liggen op eenzame opsluiting van gevangenen. De architectuur benadrukt dit: gebouwen werden volgens het Pennsylvanische systeem (zie figuur 3.2) gebouwd, waarin personen in een absoluut isolement werden opgesloten. Vanuit de centraalpost konden bewaarders controle uitoefenen (Magis 1999).

Figuur 3.2. Pennsylvanisch systeem. Bron: Magis 1999

Figuur 3.3. Auburn systeem. Bron: Magis 1999

Het Pennsylvanisch systeem werd bekritiseerd vanwege het inhumane karakter van de eenzame opsluiting (Patijn 1996) en in de loop van de negentiende eeuw kwam de nadruk weer te liggen op gemeenschapsopsluiting door middel van het Auburnsysteem (zie figuur 3.3). Dit systeem bevat galerijen waaraan de cellen rug aan rug liggen. De gevangenen bevinden zich alleen 's avonds in de cellen; overdag wordt er collectieve arbeid verricht (Magis 1999). Arbeid zou gevangenen op het rechte pad brengen (Patijn 1996). Anno 2005 wordt er ook waarde gehecht aan gemeenschappelijke bezigheden zoals arbeid, onderwijs en recreatie, maar dit zou in de Nieuwe Inrichting (zie paragraaf 3.3.7) wel eens kunnen veranderen. Er zijn namelijk plannen om gedetineerden in huizen van bewaring niet meer deel te laten nemen aan arbeid en onderwijs; in gevangenissen blijft deelname aan arbeid en onderwijs waarschijnlijk mogelijk voor gemotiveerde gevangenen, aldus een van de geïnterviewde personeelsleden.

In de twintigste eeuw ontstond binnen het strafrecht een stroming die er vanuit ging dat criminaliteit niet genetisch bepaald was, maar bepaald werd door sociale omgeving en opvoeding. Deze stroming besteedde aandacht aan de persoonlijkheid van misdadigers. Eenzame opsluiting was niet goed; om de misdadigers te hervormen, moest aandacht worden besteed aan persoonskenmerken (Dubbeld 2001). De grootschaligheid van het Pennsylvanische systeem kon hier niet goed op in spelen en de radiale gevangenisbouw werd dan ook steeds minder toegepast. Volgens Franke (1996) verdween eenzame opsluiting niet helemaal uit penitentiaire inrichtingen. Gedetineerden en gevangenen kunnen

sindsdien als straf enige tijd in een strafcel of isoleercel worden opgesloten, bijvoorbeeld als ze een vechtpartij veroorzaakt hebben of een gevaar voor zichzelf zijn. Toen het Pennsylvanische systeem in onbruik raakte, ontstonden de verschillende regimes die de straffen zoveel mogelijk moesten afstemmen op de persoonlijkheid. De regimes werden expliciet genoemd in de nieuwe Beginselenwet uit 1953, waarin resocialisatie een belangrijke rol speelde. Allerlei hulpverleners, zoals maatschappelijk werkers, kwamen de gevangenismuren binnen. Niet eenzame opsluiting, maar gesprekken met hulpverleners moesten er toe leiden dat misdadigers heropgevoed werden. In 1982 liet het detentiebeleid de resocialisatiegedachte los: beperking van de schadelijke gevolgen van detentie had toen prioriteit. In 1995 is de Beginselenwet herzien. Resocialisatie en beperking van de schadelijke gevolgen van detentie zijn nog steeds aandachtspunten, maar de nadruk ligt op veiligheid. Franke geeft aan: "Na bijna anderhalve eeuw van optimisme en idealisme werd van de gevangenisstraf verwacht dat ze tegenging wat ze zelf aanrichtte (...). Gedetineerden kun je proberen zo netjes mogelijk vast te houden, meer niet" (p. 281, 282).

Vanaf de 'geboorte van de gevangenis' (Foucault 1997) hebben gevangenissen een afschrikkende functie, wat te zien is aan hun architectuur: achttiende- en negentiende-eeuwse gevangenissen hadden vaak een donker, grimmig uiterlijk en deden veelal denken aan een onneembare vesting. Deze gevangenissen bevatten donkere, roodbruine bakstenen, uitzichttorens, torens met schietgaten en zware poorten. De afschrikkende functie uitte zich ook in de locatie van de gevangenissen uit die tijd. Ze bevonden zich veelal in het midden van de samenleving, zodat de burgers geregeld geconfronteerd werden met de gevolgen die overtredingen van de wet hadden (Dubbeld 2001).

Vandaag de dag heeft de media de afschrikwekkende functie overgenomen (Magis 1999): burgers in de samenleving worden via televisie, radio, internet, kranten, etc. voortdurend op de hoogte gebracht van criminaliteit. De gevangenissen hebben geen afschrikfunctie meer: het sombere uiterlijk van de achttiende- en negentiende-eeuwse gevangenissen is vervangen door bijna vriendelijk ogende en veelal kleurige gebouwen. De verhullende architectuur zorgt ervoor dat penitentiaire inrichtingen nauwelijks van de omringende gebouwen te onderscheiden zijn, waardoor confrontaties van burgers met gewelddadige aspecten tegengegaan worden (Dubbeld 2001).

Het huidige justitiebeleid propageert veiligheid van de burgers en dat uit zich in de functie van penitentiaire inrichtingen: zij hebben een zichtbaarheidsfunctie. De overheid toont burgers door middel van penitentiaire inrichtingen dat criminaliteit wordt aangepakt, wat ten goede komt aan het veiligheidsgevoel van burgers. Zoals al eerder naar voren kwam, uit de zichtbaarheidsfunctie zich niet in de architectuur, omdat de gebouwen zich nauwelijks onderscheiden van omringende gebouwen. Hekken zorgen wel voor een onderscheiding met andere gebouwen. De veiligheid die centraal staat in het huidige justitiebeleid uit zich ook in de locatie van penitentiaire inrichtingen. Veelal bevinden ze zich aan de rand van de stad. Op die manier moeten confrontaties met criminaliteit zoveel mogelijk vermeden worden. Deze locatie in de suburbane gebieden is echter opvallend, omdat daar veel gezinnen met kinderen wonen (Dubbeld 2001) die op die manier geregeld met criminaliteit geconfronteerd worden.

3.3. Penitentiaire inrichtingen anno 2005

Deze paragraaf verstrekt informatie over de huidige penitentiaire inrichtingen in Nederland. Er wordt in 3.3.1 eerst een algemene beschrijving gegeven van penitentiaire inrichtingen. Ook wordt ingegaan op verschillende soorten penitentiaire inrichtingen (3.3.2) en in paragraaf 3.3.3 komen verschillende regimes aan de orde (waaronder aandacht voor arbeid en onderwijs). Vervolgens is er aandacht voor jongvolwassen afdelingen (3.3.4) en celcapaciteit (3.3.5). Verder wordt in 3.3.6 en 3.3.7 aandacht geschonken aan recidivecijfers en de Nieuwe Inrichting.

3.3.1. Algemene beschrijving

Penitentiaire inrichtingen omvatten gevangenissen en huizen van bewaring. In een gevangenis zitten mensen die door de rechter zijn veroordeeld tot een vrijheidsstraf; zij worden delinquenten of gevangenen genoemd. Iemand kan alleen een vrijheidsstraf opgelegd krijgen als er op het gepleegde delict een maximale straf staat van zes maanden of meer.

In een huis van bewaring zitten gedetineerden, mensen die nog in afwachting zijn van de uitspraak van de rechter. Zij moeten wachten tot hun rechtszaak vóórkomt en zitten tot die tijd in preventieve hechtenis. Iemand kan alleen in preventieve hechtenis worden gehouden als hij wordt verdacht van een misdrijf waar een maximale gevangenisstraf van vier jaar of meer op staat. Daarnaast wordt iemand in preventieve hechtenis genomen als de verwachting is dat hij/ zij zich zal onttrekken aan het vonnis als hij/ zij op vrije voet wordt gesteld. Ook kan iemand in preventieve hechtenis worden genomen omdat verwacht wordt dat hij/ zij opnieuw een misdaad zal begaan.

Naast gedetineerden kunnen er in een huis van bewaring ook gevangenen verblijven. Als namelijk blijkt dat een gedetineerde na de uitspraak van de rechter nog maar gedurende korte tijd vast hoeft te zitten (bijvoorbeeld twee maanden), wordt hij/ zij niet overgeplaatst naar een gevangenis, maar wordt het restant van de straf in een huis van bewaring uitgezeten. Ook mensen waarvoor nog geen plaats is in een gevangenis of tbs-kliniek verblijven in een huis van bewaring. Bovendien kunnen vreemdelingen die het land zullen worden uitgezet in een huis van bewaring verblijven. Tenslotte kunnen in een huis van bewaring arrestanten zitten: mensen die weigeren een boete te betalen of die gearresteerd zijn omdat ze niet uit zichzelf op kwamen dagen om een gevangenisstraf uit te zitten (DJI 2004). Ook mensen die na verlof niet teruggekeerd zijn, behoren tot de arrestanten. Kenmerk van deze groep is dat ze gedurende korte tijd vastzitten (niet langer dan vier maanden).

3.3.2. Soorten penitentiaire inrichtingen

Er zijn verschillende soorten penitentiaire inrichtingen: gesloten, halfopen en open. Daarnaast zijn er aparte inrichtingen voor mannen, vrouwen en jongvolwassen mannen. De soorten inrichtingen verschillen onder andere van elkaar in de mate van beveiliging: gesloten inrichtingen worden gekenmerkt door een hoog beveiligingsniveau. Alle huizen van bewaring behoren tot de gesloten inrichtingen. Halfopen en open inrichtingen zijn minder zwaar beveiligd. In halfopen inrichtingen krijgen personen meer vrijheid, maar hebben ze ook meer verantwoordelijkheid. Aangezien halfopen inrichtingen zich aan het einde van het detentietraject vinden, wordt hier veel aandacht aan maatschappelijke reïntegratie besteed. In open inrichtingen zijn de vrijheden en verantwoordelijkheden van personen nog groter dan in halfopen inrichtingen: de personen verblijven alleen 's avonds en 's nachts in de inrichting; overdag zijn ze buiten de inrichting aan het werk of volgen daar een opleiding. De open inrichting is de laatste fase binnen het detentietraject, maar niet iedereen komt in een open inrichting terecht; er zijn ook mensen die vanuit een gesloten of halfopen inrichting terugkeren in de maatschappij (DJI 2005).

3.3.3. Regimes

Er zijn zes verschillende regimes in gesloten inrichtingen: het standaardregime, de vreemdelingenbewaring, het sobere regime, de verslaafden begeleidingsafdeling, de individuele beveiligingsafdeling en de Extra Beveiligde Inrichting. Hier wordt alleen stilgestaan bij het standaardregime omdat dat het meest voorkomende regime in huizen van bewaring en gevangenissen is. Het dagprogramma in het standaardregime is met name op arbeid gericht en heeft minder aandacht voor onderwijs of andere manieren van reïntegratie. Gedetineerden zijn niet verplicht om aan arbeid deel te nemen; gevangenen wel. Gemotiveerde personen kunnen gebruik maken van het standaard-plus regime, waarin meer gerichte activiteiten worden aangeboden. In principe mogen alle jongvolwassenen deelnemen aan arbeid en onderwijs, tenzij er in de betreffende inrichting gewerkt wordt met subsidie van het Europees Sociaal Fonds (ESF). In dat geval is de verblijfsstatus bepalend

voor het wel of niet deelnemen aan arbeid en onderwijs, aldus een van de PIW'ers die gedurende dit onderzoek geïnterviewd is.

Gevangenen in halfopen inrichtingen verrichten arbeid en tevens wordt er veel aandacht besteed aan maatschappelijke reïntegratie: er kunnen beroepsgerichte cursussen, trainingen in sociale vaardigheden en opleidingen worden gevolgd (DJI 2005). Op die manier kunnen certificaten en diploma's behaald worden, zodat de kans op een baan na detentie groter is. Zowel een certificaat als diploma is een schriftelijk bewijsstuk; een certificaat is een deeldiploma. Een diploma heeft dan ook meestal een hogere status, omdat een diploma voor het verkrijgen van een baan meer gewenst is dan een certificaat.

In open inrichtingen volgen gevangenen overdag geen programma. In open inrichtingen speelt arbeid of onderwijs ook een rol, maar op een andere manier dan in halfopen en gesloten penitentiaire inrichtingen: de gevangenen werken overdag bij een werkgever buiten de inrichting of volgen een opleiding buiten de penitentiaire inrichting.

3.3.4. Jongvolwassen afdeling

Sinds 2003 bestaan er zogenaamde jovo- afdelingen in penitentiaire inrichtingen. Dit zijn afdelingen waar jongvolwassenen (in het vervolg aangeduid als jovo's) verblijven. Jovo's zijn mensen in de leeftijd van achttien tot en met 24 jaar die psychologisch onvolwassen zijn. Volgens een van de PIW'ers die voor dit onderzoek geïnterviewd is, is de bovengrens van 24 jaar soepel, omdat er ook wel eens jongens van 25 of 26 jaar zijn. In paragraaf 1.2 werd aangegeven dat adolescenten, twaalf tot 22 jaar, een interessante doelgroep voor dit onderzoek zijn, omdat identiteitsontwikkeling bij hen een grote rol speelt (Van der Wal et al. 2000) en omdat er niet veel aandacht voor hen is binnen de geografie (zie o.a. Aitken 2001; Blunt et al. 2003). De onderzochte leeftijdscategorie heeft een andere bovengrens, maar aangezien veel personeelsleden aangaven dat jovo's zich jonger gedragen dan ze in werkelijkheid zijn, kan goed met jovo's gewerkt worden. Jovo- afdelingen zijn in het leven geroepen om detentieschade te beperken en criminele besmetting van jongeren door ouderen te voorkomen (Bogaerts en Verwers 2005). Van oudsher werd gesproken over de 'Hogeschool van Criminaliteit' (Van der Meijs en Verhagen 1998): de ouderen leerden de jongeren de kneepjes van het vak.

De jovo- afdeling had een speciaal beleid, maar tegenwoordig is daar volgens de geïnterviewde personeelsleden niet veel meer van over. Er waren bijvoorbeeld gespreksgroepen en het Leger des Heils hield agressietrainingen waar men zich voor kon opgeven. Tevens kwamen medewerkers van de verslavingszorg om jovo's voorlichting te geven over drugs- en alcoholgebruik. Ook werd met de reclassering gewerkt en in De Marwei werkte men ook met Stichting Formaat, een Belgische stichting die door middel van toneel inzicht probeert te geven in iemands gedrag. Door bezuinigingen zijn deze stichtingen verdwenen. Tegenwoordig wordt er volgens een van de PIW'ers gewerkt met het ESF.

Jovo's beïnvloeden elkaar evenveel, misschien wel meer dan ouderen jongeren beïnvloeden. Ze bieden tegen elkaar op: "Ik durf dit. En ik dit", aldus een van de geïnterviewde personeelsleden. In de Nieuwe Inrichting (zie hieronder) zal de jovo-afdeling om deze reden worden afgeschaft. Tot de realisatie van de Nieuwe Inrichting blijven de huidige jovo-afdelingen bestaan, maar wordt er geen speciaal beleid meer gevoerd.

3.3.5. Celcapaciteit

In de afgelopen decennia is de criminaliteit gestegen, waardoor meer capaciteit nodig is om mensen op te sluiten (Kerkvliet 1996). Daarnaast is meer celcapaciteit nodig omdat ernstiger delicten worden gepleegd die leiden tot lange straffen (Vanderwilt 1996; Dijkstra 2003). In de jaren tachtig en negentig heeft men het aantal beschikbare cellen met maar liefst elf duizend uitgebreid. De toename in celcapaciteit werd bewerkstelligd door de renovatie (Magis 1999) en uitbreiding van bestaande penitentiaire inrichtingen en door de opening van twintig

nieuwe gevangenis (Dubbeld 2001). Eind 2004 was de Nederlandse celcapaciteit 22.237, exclusief politiecellen (DJI 2005). Om nog meer mensen te kunnen opsluiten, maakt de wet het vanaf september 2004 mogelijk om meerdere personen in een cel te plaatsen. Ook jongvolwassenen krijgen of hebben hiermee te maken.

3.3.6. Recidive

DJI geeft aan dat recidive letterlijk herhaling betekent. Recidivecijfers geven aan in welke mate mensen na ontslag uit detentie in herhaling vervallen en opnieuw worden ingesloten (DJI 2005); het maakt hierbij niet uit of iemand voor hetzelfde of voor een ander strafbaar feit dan de vorige keer opgepakt wordt. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van justitie onderscheidt vijf soorten recidive, waaronder de algemene, speciale en specifieke recidive. Bij algemene recidive gaat het om ex-gedetineerden die opnieuw in contact komen met justitie, ongeacht de aard en de ernst van de misdrijf. In het geval van speciale recidive hebben ex-gevangenen hetzelfde soort delict gepleegd en bij specifieke recidive komen ex-gedetineerden opnieuw in aanraking met justitie, omdat ze hetzelfde wetsartikel hebben overtreden als toen ze voor het eerst geregistreerd stonden (Wartna et al. 2005).

Uit het voorgaande blijkt dat het bij het interpreteren van recidivecijfers belangrijk is om op de hoogte te zijn van de manier waarop de onderzoeker het begrip gedefinieerd heeft. WODC geeft aan dat een onderzoek dat uitgaat van speciale recidive, andere resultaten oplevert dan een onderzoek waarin algemene recidive bestudeerd wordt. Bij speciale recidive zullen recidivecijfers lager zijn, omdat mensen die opgepakt worden voor een ander strafbaar feit dan de vorige keer, niet worden meegenomen in de berekening.

Tevens is het van belang te weten hoelang de periode is waarover wordt gemeten. Als de recidivepercentages na één jaar berekend worden, zullen die lager uitvallen dan bij een periode van vijf jaar. De recidivepercentages zijn hoger, naarmate de periode langer is (DJI 2005).

Ook moet men bij het interpreteren van de onderzoeksgroep op de hoogte zijn van de afbakening van de onderzoeksgroep (DJI 2003): gaat het om alle mensen die in een bepaald jaar door de officier van justitie zijn vervolgd of worden alleen mensen die veroordeeld werden tot een gevangenisstraf bestudeerd? In dit onderzoek wordt uitgegaan van de omschrijving die het WODC voor algemene recidive hanteert: ex-gedetineerden die na detentie opnieuw in contact komen met justitie.

Politie en justitie beïnvloeden de recidivecijfers (DJI 2003). Hoe meer zaken door de politie opgelost worden, hoe groter de kans is dat een ex-gedetineerde die opnieuw een misdaad begaat, wordt opgepakt. Het justitiebeleid is ook van invloed op de recidivecijfers: hoe strenger de straffen voor bepaalde misdaden, hoe groter de kans is dat een opgepakte recidivist opnieuw vast komt te zitten. Er is sprake van een wisselwerking: de recidivecijfers beïnvloeden het justitiebeleid ook. Iemand die voor het eerst in de fout gaat, zal een lichtere straf krijgen dan een notoire recidivist; een veelpleger in de volksmond. Het risico op recidive bepaalt de selectie en plaatsing binnen het gevangeniswezen: een verslaafde veelpleger zal niet snel doorstormen naar een halfopen of open inrichting die minder beveiligd is dan een gesloten inrichting.

3.3.7. Nieuwe Inrichting

Over de Nieuwe Inrichting, de beleidszwaai bij DJI die tussen 2006 en 2008 gerealiseerd moet worden, bestaat nog niet veel zekerheid. Wel is bekend dat met drie modaliteiten gewerkt zal worden: mensen in preventieve hechtenis, kort gestraften (korter dan vier maanden) en personen die langer dan vier maanden vast moeten zitten. De huidige jovo-afdeling zal in de toekomst niet meer bestaan. Wel is er aandacht voor jongvolwassenen die zich niet kunnen handhaven in een grote groep, aldus de geïnterviewde unit- directeur. Ook zal er aandacht blijven voor drugsverslaafden en mensen die psychische problemen hebben. Hoe dat er precies uit gaat zien, is nog niet bekend.

Een van de geïnterviewde PIW'ers gaf aan dat er minder aandacht voor arbeid is in de Nieuwe Inrichting: "We gaan van een werkzame naar werkloze detentie". Er zijn plannen om arbeid- en onderwijsmogelijkheden in alle huizen van bewaring af te schaffen, maar of dat inderdaad zal gebeuren, is nog niet bekend.

3.4. Penitentiare inrichting De Marwei

Deze paragraaf bevat informatie over de case van dit onderzoek: de penitentiare inrichting De Marwei. Eerst wordt in 3.4.1 een algemene beschrijving van deze penitentiare inrichting gegeven. Daarna komen in 3.4.2 en 3.4.3 de arbeid- en onderwijsmogelijkheden aan de orde en tenslotte wordt een toekomstbeeld van De Marwei geschetst (paragraaf 3.4.4).

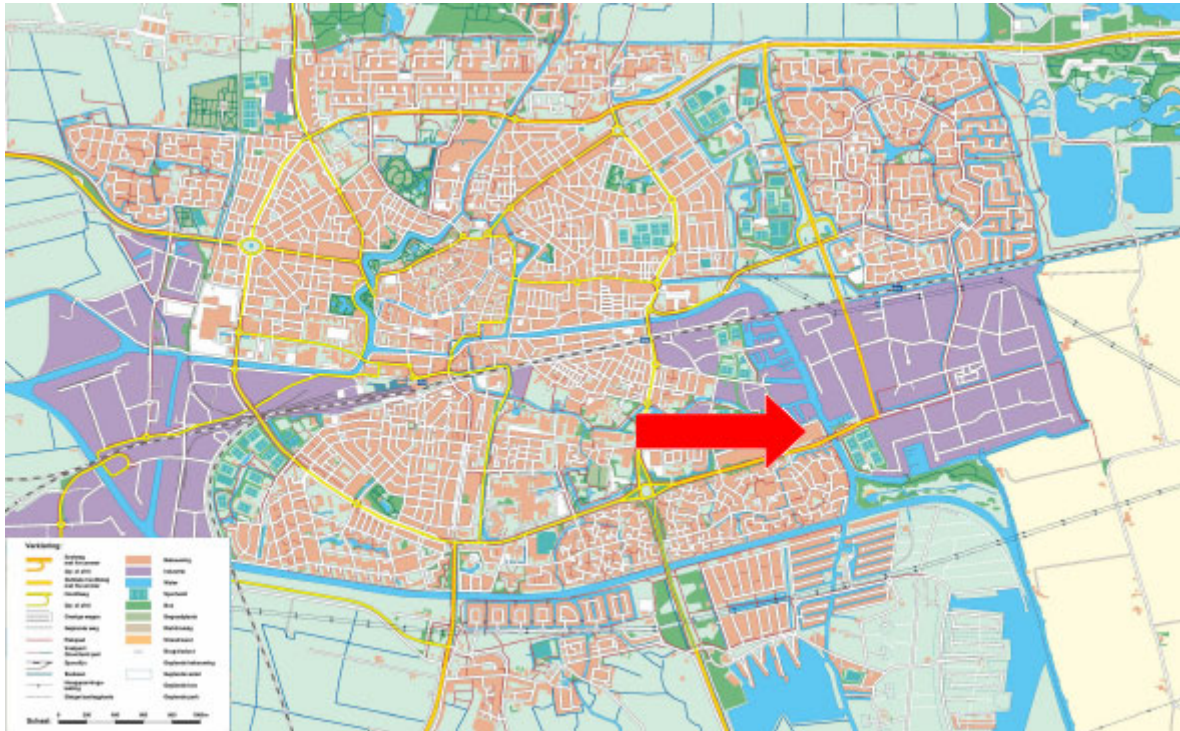
3.4.1. Algemene beschrijving

Door nieuwe penitentiare inrichtingen te bouwen, moest de cellennood in Nederland verkleind worden (Kerkvliet 1996). Dit is de reden dat halverwege de jaren tachtig besloten is om een penitentiare inrichting in Leeuwarden te vestigen: De Marwei, die in 1988 in gebruik is genomen (zie figuur 3.4). De keuze voor een locatie in het zuidoosten van de stad, had te maken met de goede bereikbaarheid. Tevens werd de locatiekeuze bepaald door de beschikbare ruimte. In een van de interviews kwam naar voren dat het gebied waar De Marwei gevestigd is, vroeger uit weiland bestond. Een vrouwelijke medewerker van de afdeling Stadsontwikkeling in de gemeente Leeuwarden bevestigde dit. Zij zei tijdens een telefonisch gesprek: "Voor 1988 was het gebied al bestemd voor bijzondere doeleinden klasse twee met bijbehorende erven, bijvoorbeeld gebouwen voor politie en brandweer of gevangnissen en huizen van bewaring". De Marwei bevindt zich vlakbij de woonwijk Aldlân en het industrieterrein De Hemrik, wat in 1988 ook al het geval was. Een weg en rivier zorgen voor een fysieke afscheiding (zie figuur 3.5).

Figuur 3.4. Penitentiare inrichting De Marwei te Leeuwarden. Bron: administratie De Marwei

Penitentiaire inrichting De Marwei is onderdeel van Penitentiaire inrichting Noord, die naast De Marwei nog drie andere inrichtingen bevat: het huis van bewaring De Blokhuispoort in Leeuwarden, het huis van bewaring in Groningen en penitentiaire inrichting De Grittenborgh te Hogeveen. De Marwei begon in 1988 als zelfstandige inrichting, maar fuseerde in 1995 met het De Blokhuispoort te Leeuwarden. Deze combinatie heeft enige tijd Penitentiaire inrichting Leeuwarden geheten; uiteindelijk werd het Penitentiaire inrichting De Wieling. Sinds 2000 is Penitentiaire inrichting De Wieling onderdeel van Penitentiaire inrichting Noord.

Figuur 3.5. Locatie van penitentiaire inrichting De Marwei te Leeuwarden. Bron: gemeente Leeuwarden

De Marwei heeft 210 personeelsleden (waaronder dertien mensen die werkzaam zijn bij de facilitaire dienst, aldus een van de mannelijke medewerkers van de afdeling Personeelszaken van penitentiaire inrichting Noord) en biedt plaats aan 252 mannelijke gedetineerden; vrouwelijke gedetineerden worden op andere plaatsen gehuisvest. Door het twee-op-één-cel beleid zullen er in de toekomst meer gedetineerden geherbergd kunnen worden. De Marwei is een gesloten inrichting met een hoog beveiligingsniveau, wat zich uit in fysieke aspecten (hoge hekken, muren, detectiepoorten) en personeelsbezetting (relatief veel personeel om de veiligheid te waarborgen). De inrichting heeft verschillende regimes op vijf afdelingen: het reguliere huis van bewaring bevindt zich op de A- afdeling, de B- afdeling huisvest de arrestanten en het huis van bewaring voor jovo's is op de C- vleugel. Naast 36 jovo- cellen zijn er op de C- afdeling ook 12 reguliere cellen die dienen als huis van bewaring. Hierin worden gevangenen geplaatst die het op de A- afdeling niet redden. Zij hebben extra aandacht nodigen krijgen dat op de C- vleugel, die relatief klein is. Zedendelinquenten bevinden zich bijvoorbeeld op de C- afdeling; zij staan onderaan in de 'gevangenshiërarchie' en zijn geregeld het slachtoffer van pesterijen. De afgestrafte gevangenen bevinden zich op de D- afdeling. Tenslotte is de E- afdeling een bijzondere begeleidingsafdeling (BIBA) voor gevangenen die individuele psychologische of psychische begeleiding nodig hebben, bijvoorbeeld bij schizofrenie.

3.4.2. Arbeidsmogelijkheden

Alle directeurs van penitentiaire inrichtingen krijgen een budget waarmee ze naar eigen inzicht de arbeid in hun inrichting kunnen financieren. Zoals in paragraaf 3.3.3 al aan de orde kwam, moeten mensen die gestraft zijn, verplicht werken, terwijl gedetineerden er voor kunnen kiezen om niet te werken (DJI 2005). In De Marwei zijn verschillende arbeidsmogelijkheden: er zijn bijvoorbeeld gedetineerden en gevangenen die op de wasserij-afdeling werken. Verder zijn er mensen die het gebouw onderhouden; zij werken bij de reinigingsafdeling. Er zijn ook vleugelreinigers (afdelingsreinigers), die de afdeling schoonmaken, zoals de naam al doet vermoeden. Tevens zijn er op iedere afdelingen douche- en wc-reinigers. Verder is er een werkzaal waar houtmontage en machinale houtbewerking plaatsvindt. In verband met het risico, moeten personen aan bepaalde voorwaarden voldoen als ze met machines werken. Zo mogen drugsverslaafden bijvoorbeeld niet aan machinale houtbewerking doen. Tenslotte is er een werkzaal waar productiewerk verricht wordt. In de periode dat dit onderzoek uitgevoerd is, werden er bijvoorbeeld lijsten om schilderijen gezet.

3.4.3. Onderwijsmogelijkheden

De opleidingen die in De Marwei worden aangeboden, zijn in het algemeen van een laag niveau, bijvoorbeeld de twee houtopleidingen: zij zijn lager dan mbo-niveau één. Er zijn echter ook mogelijkheden om zelf te studeren, waardoor een jovo in principe ook een diploma voor een hoog onderwijstype kan behalen tijdens detentie. Aangezien ze volgens een van de PIW'ers gemiddeld vier maanden in het huis van bewaring blijven, wordt niet verwacht dat jovo's aan zelfstudie beginnen en er in slagen die tijdens hun verblijf in het huis van bewaring af te ronden.

Er zijn verschillende opleidingsmogelijkheden in De Marwei: Nederlands voor anderstaligen, Nederlands voor (semi-) analfabeten, een bijspiijkercursus Nederlands en theorie verkeer voor zowel de auto als motor. Tevens zijn er cursussen sociale hygiëne, budgettering, sociale vaardigheden en VCA (Veiligheids Certificaat Aannemers; is onder andere bij werk in de bouw en magazijnen verplicht; aandacht voor praktische werkzaken, bijvoorbeeld het dragen van een helm). Ook zijn er opleidingsmogelijkheden met de computer: Babbage (introductiecursus computergebruik), ECDL (European Credit Driven Licence; computerrijbewijs, dat uit zeven modules bestaat: algemene kennis over computergebruik, Word, Excel, PowerPoint, Acces, Windows XP en internet) en PDI (Praktijkdiploma Informatica; mbo-niveau). Tevens kan gekozen worden voor houtmontage of machinale houtbewerking. Daarnaast begeleiden de docenten gedetineerden en gevangenen die aan zelfstudie doen, bijvoorbeeld een cursus Spaans via de LOI.

3.4.4. Toekomstbeeld

In Nederlandse penitentiaire inrichtingen wordt toegewerkt naar de Nieuwe Inrichting die tussen 2006 en 2008 gerealiseerd moet worden, zo ook in De Marwei. De invoer van het nieuwe dagprogramma is al een stap in de richting van de Nieuwe Inrichting; ook zijn al cellen klaargemaakt voor de vestiging van meer personen. Door meer personen op een cel te plaatsen, kan een penitentiaire inrichting meer gevangenen huisvesten. De Marwei zal in de toekomst dan ook meer dan de huidige 252 gevangenen kunnen herbergen. Met de verhoogde celcapaciteit wordt ingespeeld op de stijgende criminaliteit in de samenleving (Kerkvliet 1996). Het Friesch Dagblad van 21 juli 2005 geeft bijvoorbeeld aan: "Steeds meer Leeuwarder jongeren tussen twaalf en 23 jaar belanden in de criminaliteit".

Zoals in paragraaf 3.3.7 al aan de orde kwam, wordt er in de Nieuwe Inrichting met modaliteiten gewerkt. De Marwei zal twee modaliteiten bevatten (de preventief gehechte personen en de mensen die langer dan vier maanden moeten vastzitten), aldus een van de personeelsleden die voor dit onderzoek geïnterviewd werd. De kortgestraften zullen zich in de Nieuwe Inrichting niet meer in De Marwei bevinden, omdat het financieel ongunstig is om die personen in een gesloten inrichting met een hoog beveiligingsniveau te plaatsen. Een

personeelslid gaf aan: “Over vijf jaar zal er waarschijnlijk minder aan arbeid worden gedaan. Tevens is de kans groot dat arbeid een andere vorm krijgt, bijvoorbeeld door baantjes in de huisdienst”.

4. METHODEN EN TECHNIEKEN

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de methoden en technieken van het verrichtte onderzoek behandeld. In paragraaf 4.2 wordt zowel de kwantitatieve als kwalitatieve dataverzameling besproken. Paragraaf 4.3 geeft een beschrijving van de data-analyse, wederom de kwantitatieve en kwalitatieve. Verder komen in 4.4 de beperkingen van de case, enquêtes en interviews naar voren. Paragraaf 4.5 behandelt de methodologische normen en in 4.5 wordt ingegaan op ethische kwesties.

4.2. Dataverzameling

In deze paragraaf wordt eerst aangegeven op welke manieren data verzameld is (paragraaf 4.2.1). Vervolgens wordt uitgebreider ingegaan op de gebruikte kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden, namelijk de enquête en het interview (4.2.2 en 4.2.3).

4.2.1. Manieren van dataverzameling

Om inzicht te krijgen in de wijze waarop penitentiaire inrichtingen invloed uitoefenen op de identiteitsontwikkeling van jong volwassenen, is een literatuurstudie gedaan als oriëntatie op het onderwerp. Door gebrek aan geografische literatuur over penitentiaire inrichtingen, is een beroep gedaan op andere disciplines, zoals de psychologie en criminologie. Tevens verschaftte het ministerie van justitie bruikbare informatie.

Naast de literatuurstudie is door middel van een casestudy veel informatie over penitentiaire inrichtingen verkregen. Volgens Swanborn (1996) wordt in de wetenschap over een casestudy gesproken als een strategie bedoeld wordt waarbij één of hooguit enkele voorbeelden van een sociaal verschijnsel intensief bestudeerd worden. Kitchin en Tate (2000) spreken van verschillen manieren waarop casestudies benaderd kunnen worden. In dit onderzoek is sprake van een institutionele studie, omdat mensen in een bepaalde werkeenheid bestudeerd worden.

In eerste instantie was het de bedoeling de invloed die een justitiële jeugdinrichting heeft op de twaalf tot 24-jarige inwoners te bestuderen, maar de directie van de beoogde inrichting Het Poortje (locaties in Groningen en Veenhuizen) gaf geen toestemming voor het onderzoek. Als voornaamste reden werd genoemd dat het veel tijd vergde om ouders en/ of verzorgers toestemming te vragen voor deelname aan het onderzoek, wat door de minderjarige leeftijd noodzakelijk is. Bovendien was er al een onderzoek gaande naar de geloofsbeleving van de jongeren en wilde de directie de jongeren niet confronteren met nog een onderzoek.

Door het gebrek aan contacten en de relatief lange afstand is geen contact opgenomen met andere justitiële jeugdinrichtingen in Nederland. Er is besloten om de te bestuderen leeftijdscategorie te verhogen: jongeren van achttien tot 24 jaar. Als case is gekozen voor de penitentiaire inrichting De Marwei te Leeuwarden, waar een jovo-afdeling aanwezig is. Er zijn twee redenen voor de keuze van deze case. In de eerste plaats zijn er contacten geweest tussen De Marwei en Van Hoven, de begeleider van de onderzoeker. Dit onderzoek sluit aan bij het onderzoek dat Van Hoven in De Marwei verrichtte (nog niet gepubliceerd). Dit houdt in dat niet de lange officiële weg bewandeld hoeft te worden om toestemming van het Ministerie van Justitie te krijgen voor het uitvoeren van dit onderzoek. In de tweede plaats is De Marwei verkozen boven een andere penitentiaire inrichting met jovo-afdeling, omdat De Marwei op relatief korte afstand van de woonplaats van de onderzoeker ligt.

De Marwei bevat een afdeling met een huis van bewaring voor jovo's. In het huis van bewaring bevinden zich echter niet alleen gedetineerden, maar ook gevangenen, zoals in de paragrafen 1.2 en 3.3.1 al naar voren kwam. Om de invloeden van een penitentiaire inrichting op jovo's te bestuderen, is te verwachten dat het onderzoek plaatsheeft in een gevangenis, omdat jongeren daar langer verblijven. Onderzoek in een huis van bewaring is echter nuttig, omdat dit veelal de beginfase van detentie is, waarin de onzekerheid bij gedetineerden groot is. Bovendien zijn er in een gevangenis veelal recidivisten die de inrichting al kennen. Er zijn spanningen over het oordeel dat ze zullen krijgen van de rechter, waardoor ze wellicht meer onderhevig staan aan invloeden (Het oordeel 2001).

Er is gebruik gemaakt van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden, namelijk enquêtes en interviews. Als eerste stap is op 24 februari 2005 een enquête verspreid onder de totale jovo-bevolking (36) van de penitentiaire inrichting De Marwei en als tweede stap zijn naar aanleiding van de enquêtes tussen maart en juni 2005 interviews afgenomen op deze plaats. Op beide methoden wordt hieronder uitgebreider ingegaan. Door meerder onderzoeksmethoden en bronnen te gebruiken, is volgens Huberman en Miles (1994) sprake van triangulatie. Zij omschrijven triangulatie als het gebruik maken van data van een andere bron om overeenstemmingen of onjuistheden te meten. De nadruk bij dit onderzoek ligt op de interviews. De enquête is gebruikt om de context van de interviewresultaten te schetsen; zij zorgen voor aanvullende, algemene informatie. Door meerder methoden en bronnen te gebruiken, krijgt men volgens Flowerdew en Martin (2005) beter begrip van de onderzoeksvragen. De twee groepen die in dit onderzoek voor triangulatie zorgen, zijn de jovo's en personeelsleden van De Marwei; beide doelgroepen zijn geïnterviewd.

4.2.2. Kwantitatieve data

Om een algemeen beeld te schetsen van de jovo's in de penitentiaire inrichting, is een enquête/ vragenlijst (zie bijlage 1) verspreid onder de totale jovo-bevolking van De Marwei, die uit 36 personen bestaat. De enquête is in de cel van de jong volwassenen gelegd. In sommige gevallen was de jovo in de cel; in dat geval is een korte toelichting gegeven bij het doel van de enquête met het verzoek de enquête in te vullen. Door de mondelinge toelichting kan het responspercentage hoger uitgevallen zijn dan anders het geval was geweest, maar hiervoor kan geen bewijs aangeleverd worden omdat de enquêtes anoniem ingevuld zijn. De jovo's konden de enquêtes inleveren bij een van de PIW'ers die werkzaam was op hun afdeling. Bij zijn afwezigheid zouden collega's de enquêtes in ontvangst nemen. Een week na de verstrekking is de enquête opgehaald bij de PIW'er.

Volgens Segers (1989) zijn vragenlijsten geschikt voor de registratie van percepties, meningen, gevoelens, motivaties en houdingen. Noodzakelijkerwijze is gekozen voor een schriftelijke enquête ten opzichte van een telefonische, omdat jovo's niet over een eigen telefoon in de penitentiaire inrichting beschikken. De enquête is in het Nederlands opgesteld, omdat ruim 65 procent van de bevolking in Nederlandse penitentiaire inrichtingen de Nederlandse nationaliteit bezit (DJI 2005). Toen tijdens de verspreiding bleek dat een aantal jovo's de enquête niet kon lezen, ontstonden twijfels over de gekozen taal. Als er Engels- en Franstalige vragenlijsten waren uitgedeeld, was het responspercentage volgens een PIW'er van de jovo-afdeling echter niet hoger uitgevallen, omdat het maar de vraag is of Engels- en Franstalige jovo's die talen zodanig beheersen dat ze een enquête kunnen lezen. Eenzelfde argument gaat op voor anderstaligen. Daarnaast zijn er ook analfabetische jovo's. De moeilijkheidsgraad kan voor een aantal jovo's een reden zijn geweest om de enquête niet in te vullen; een PIW'er van de jovo-afdeling ving namelijk een gesprek op tussen jovo's waarin gezegd werd dat ze de enquête te moeilijk vonden. Ook het gebrek aan schrijfmateriaal zou van invloed kunnen zijn op de respons. Het is echter niet waarschijnlijk dat gebrek aan een pen geleid heeft tot een lager responspercentage omdat een van de PIW'ers aangaf dat een aantal jovo's hem om schrijfmateriaal vroegen. Gezien het belang van de anonimiteit, is niet aangegeven welke persoon de enquête wel en niet ingevuld hebben. Als dat wel was gebeurd, hadden de personen nog een keer geattendeerd kunnen worden op het invullen

van de enquête, zodat de respons hoger zou kunnen zijn geweest. Het laatste punt dat van invloed is geweest op het responspercentage is de plaats: de enquêtes zijn afgenomen in een huis van bewaring, waar de wisseling van gedetineerden relatief groot is. Als een jongen de volgende dag weggaat, is het voor te stellen dat hij geen zin heeft de vragenlijst in te vullen.

Volgens Piersma (1978) ligt de respons op een schriftelijke enquête meestal niet hoger dan twintig à dertig procent. In dit geval is de respons beduidend hoger uitgevallen, namelijk 67 procent, wat neerkomt op 24 jovo's. Er is gekozen voor een enquête onder de totale jovo-populatie in plaats van een steekproef, omdat de populatie waar informatie over moet worden verkregen slechts uit 36 personen bestaat. Een steekproef valt dus af omdat de populatie te klein is. Omdat de populatie onderzocht is, mogen bepaalde statistische bewerkingen weggelaten worden, zoals de significantietoets, die wel uitgevoerd moet worden wanneer er sprake is van een steekproef. Verder is het bij een onderzoek naar de populatie niet mogelijk om de resultaten door te rekenen naar de gehele populatie; iets wat alleen kan als er sprake is van een steekproef. Methodologisch gezien, is daar echter niet sprake van. Dit houdt in dat de informatie die verkregen wordt uit de enquête alleen informatie verschaft over de 24 jovo's die de enquête hebben ingevuld. In verband met gebrek aan informatie over jovo's die de enquête niet hebben ingevuld, is een non-respons analyse niet mogelijk.

4.2.3. Kwalitatieve data

Volgens Neuman (2003) verschilt kwalitatieve data van kwantitatieve data doordat kwalitatieve data wordt uitgedrukt in woorden, beelden, geluiden of objecten; terwijl kwantitatieve data uitgedrukt wordt in cijfers. Daarnaast zijn Baarda et al. (1999) van mening dat het bij kwalitatief onderzoek gaat om het ontdekken van overeenkomsten of verschillen tussen aspecten die in eerste instantie op zichzelf staan. Door de onderzoeksmethode 'interviewen' kan informatie verkregen worden over attitudes, opinies, gevoelens, gedachten en/ of kennis. Zoals al eerder is aangegeven, is de enquêtemethode gebruikt om de interviewgegevens in context te plaatsen. Er is dus sprake van triangulatie, omdat meerdere methoden gebruikt worden. Het voordeel van interviewen is, dat dieper ingegaan wordt op de informatie. Redenen waarom mensen bepaalde dingen doen, komen bijvoorbeeld beter uit de verf. Een nadeel van de interviewmethode is dat de informatie die verkregen wordt, meestal niet zo betrouwbaar is. Ook zijn sociaal gewenste antwoorden volgens Baarda et al. (1999) een nadeel. Tijdens de interviews zijn de sociaal wenselijke antwoorden beperkt doordat de onderzoeker ervoor gezorgd heeft zonder afkeuring of instemming te spreken.

In de enquête wordt gevraagd of de jovo bereid is tijdens een interview dieper in te gaan op de aspecten die in de enquête aan bod komen. In totaal is met acht jovo's een interview gehouden. Twee van de elf personen die aangaven dat ze geïnterviewd wilden worden, waren overgeplaatst naar een andere penitentiaire inrichting toen de interviews in maart van start gingen. Een jovo's was van gedachten veranderd en wilde niet meer geïnterviewd worden, omdat dit ten koste zou gaan van zijn recreatietijd; bij andere jovo's heeft dit geen invloed gehad op de keuze om wel of niet geïnterviewd te worden, omdat ze van tevoren niet op de hoogte waren van het tijdstip van de interviews. De interviews met jovo's (zie bijlage 2) konden niet tijdens andere dagonderdelen plaatsvinden, omdat er tijdens het luchten geen gedetineerdenverkeer plaatsvindt en omdat ze verplicht aanwezig moeten zijn bij arbeid. In verband met de veiligheid was afgesproken dat er geen jovo's geïnterviewd werden op momenten dat ze in hun cel waren. Tijdens de interviews met jovo's, die in publieke ruimten plaatshad, hielden PIW'ers de onderzoeker in de gaten om haar veiligheid te waarborgen.

Naast de jovo's zijn verschillende functionarissen binnen De Marwei geïnterviewd. Ook is een interview gehouden met een functionaris van een andere penitentiaire inrichting in Noord Nederland. De interviews met personeelsleden (zie bijlage 3) hadden een tweeledig doel: informatie achterhalen over dagelijkse gebeurtenissen in een penitentiaire inrichting en

daarnaast hun mening vragen over de invloed die penitentiaire inrichtingen op jong volwassenen hebben, wat ten goede komt aan de triangulatie van dit onderzoek.

Er is gewerkt met halfgestructureerde interviews, omdat deze onderzoeksmethode inspeelt op de betekenisgevingen van respondenten. Volgens Longhurst (2003) worden deze interviews gekenmerkt doordat de interviewer gebruik maakt van een interviewhandleiding waarin een aantal gespreksonderwerpen staat. Het verloop van het gesprek bepaalt de volgorde van de onderwerpen. Halfgestructureerde interviews bieden respondenten de mogelijkheid om kwesties aan de orde te brengen die zij belangrijk vinden.

Om betrouwbare informatie en informatie van goede kwaliteit te verzamelen, is het belangrijk dat een respondent zich op zijn gemak voelt bij de interviewer. Pas dan zal de respondent over zijn belevingswereld vertellen. In dit onderzoek is daarom op diverse manieren aandacht geschonken aan de relatie met de respondenten. Ten eerste geeft Wigboldus (2002) aan dat betrokkenen op de hoogte moeten worden gebracht van de aanleiding, doelstellingen en methoden van het onderzoek. Om deze reden is onder alle jovo's en een aantal personeelsleden een introductiebrief (zie bijlage 4 en 5) verstrekt. Ten tweede is anonimiteit belangrijk. Met jovo's is afgesproken dat verstrekte gegevens die gebruikt worden in het onderzoek niet voorzien worden van hun naam; er wordt meestal gesproken van respondenten. Aan de hand van typerende uitspraken kan een jovo echter wel traceerbaar zijn. De verschillende functionarissen zijn nauwelijks traceerbaar omdat voortdurend gesproken wordt van personeelsleden, bijvoorbeeld: "Een van de personeelsleden gaf aan...". De enige personen die met hun functie betiteld worden, zijn de PIW'ers, maar doordat er meerdere PIW'ers geïnterviewd zijn, zijn zij niet beter te traceren dan de andere personeelsleden. Er is bewust voor gekozen om PIW'ers wel bij hun functie te noemen, omdat zij ervaringsdeskundigen met betrekking tot jovo's zijn; zij werken dagelijks met hen en hebben goed zicht op hun gedrag.

Volgens Meerdink (1997) is vrijwillige deelname aan het onderzoek een andere factor die de relatie tussen interviewer en respondent bevordert. Wigboldus (2002) noemt dat vrijwillige deelname aan het onderzoek met name voor jeugdigen een belangrijke voorwaarde is. Als jongeren gedwongen worden te praten over eigen ervaringen en belevingen, zullen snel nietszeggende, bevestigende, ontkenkende of sociaal gewenste antwoorden gegeven worden (Meerdink 1997).

In de vierde plaats wordt door Wigboldus (2002) gezegd dat persoonlijke kenmerken van de interviewer een rol spelen bij de relatie tussen de interviewer en respondenten. Kenmerken als geslacht, leeftijd en de mate van betrokkenheid bij de inrichting worden bedoeld. Volgens een van de PIW'ers van de jovo-afdeling passen de mannelijke heteroseksuele jovo's hun gedrag aan in het bijzijn van vrouwen, bijvoorbeeld door te fluiten. Aangezien de onderzoeker van het vrouwelijke geslacht was, speelde geslacht een belangrijke rol bij de relatie tussen interviewer en respondent. Jovo's zien nauwelijks vrouwen tijdens hun verblijf in De Marwei, waardoor het mogelijk is dat ze aspecten aangedikt hebben om indruk te maken. Het geslacht van de personeelsleden was ook grotendeels mannelijk. Het relatief kleine leeftijdsverschil tussen de interviewer en de jovo respondenten, één tot zeven jaar, kan een vertrouwensband creëren, maar het kan de afstand ook vergroten omdat de interviewer minder als onderzoeker gezien wordt en minder serieus wordt genomen. De leeftijd tussen de interviewer en personeelsrespondenten was groter. Het feit dat de onderzoeker niet betrokken is bij de inrichting kan er daarentegen voor gezorgd hebben dat jovo's en personeelsleden een meer open houding hadden. Bij alle interviews probeerde de interviewer de respondent op zijn gemak te stellen en een vertrouwenssfeer te creëren door actief te luisteren naar de respondent en door hem serieus te nemen. Er werden geen waardeoordelen uitgesproken. Wel werd geregeld om nadere uitleg gevraagd.

Berg (2004) geeft de laatste factor aan die van invloed is op de relatie tussen interviewer en respondenten, namelijk het taalgebruik. Dit dient afgestemd te worden op de respondenten. Een van de PIW'er gaf in de beginfase van het onderzoek aan dat de meeste jovo's een laag onderwijstype hebben; daarom is bij hen nadrukkelijk gelet op het taalgebruik (evenals bij

een aantal laagopgeleide personeelsleden). Geografische jargon is bijvoorbeeld vermeden. Door de onderwijservaring van de onderzoeker kon goed ingespeeld worden op de aanpassing aan het taalgebruik en de leefwereld van jongeren.

Volgens Wigboldus (2002) heeft een redelijk neutrale en tevens vertrouwde omgeving een gunstige uitwerking op de mate waarin de respondent zich op zijn gemak voelt. In dit onderzoek kon hieraan echter niet voor alle interviewrespondenten worden voldaan, omdat de penitentiaire inrichting geen neutrale en vertrouwde omgeving voor de jovo's is. Voor de personeelsleden ging dit waarschijnlijk wel op, omdat de meeste personeelsrespondenten al jaren in De Marwei werkten. De meeste jovo's zijn geïnterviewd in een van de personeelskamers die zich op hun afdeling bevinden. Ook is een aantal jovo's geïnterviewd in een de ruimte waar vroeger trainingen plaatsvonden. Deze ruimte bevindt zich ook op de jovo afdeling. Een aantal malen werd het interview onderbroken door medegedetineerden, maar deze onderbrekingen waren van korte duur. Een aantal interviews met personeelsleden werd gedurende een paar minuten onderbroken, bijvoorbeeld doordat de respondent te hulp moest schieten bij de strafcellen. De interviews met personeelsleden vonden in verschillende ruimtes plaats, bijvoorbeeld een personeelskamer op de jovo-afdeling of de betreffende kamer van de functionaris.

In dit onderzoek zijn interviews afgenomen bij jongeren, wat volgens Meerdink niet gebruikelijk is. Meerdink (1997) geeft aan dat jongeren meestal niet als volledige en betrouwbare participanten in het onderzoek worden betrokken. In het onderzoek in De Marwei vormden de jongeren juist de doelgroep in plaats van participanten te zijn, waardoor het logischer is om naar hun meningen te vragen. Philo (2000) spreekt van "... 'giving voice' to research subjects" (p. 29). Jones (2004) is stilliger: "...it can be argued that knowledge about children is incomplete unless it takes into account the knowledge that children have of themselves" (p. 114). Volgens Griffiths (2003) worden de eigen perspectieven van de onderzoekssubjecten soms genegeerd. Een van de redenen waarom jovo's in dit onderzoek geïnterviewd worden, heeft hiermee te maken. Er moet naar de mening van de onderzoeksobjecten gevraagd worden, omdat zij een nuttige bijdrage aan het onderzoek leveren: zij hebben ook ideeën over de manieren waarop zij beïnvloed worden. In de tweede plaats kan door middel van interviews met jovo's diepgang worden verkregen met betrekking tot de aspecten die in de enquête aan de orde kwamen.

Jones (2004) is het niet eens met Meerdink (1997): zij is van mening dat jongeren meer in onderzoeken worden betrokken; er is volgens haar een verschuiving opgetreden van jongeren die slechts als onderzoekssubject worden bekeken, naar jongeren die hun eigen inzichten delen met de onderzoeker en soms zelf onderzoek verrichten. In *Cool Places. Geographies of youth cultures* (1998) wordt Jones' stelling bevestigd: de onderzoeken die in dit boek beschreven worden, geven de percepties van jongeren weer. Er is volgens Aitken (2001) meer aandacht voor de dagelijkse belevenissen van jongeren.

Volgens Rink (1986) en Van Boxtel (1995) zijn jongeren in de meeste gevallen alleen betrokken bij onderzoeken, waarin gewerkt wordt met gesloten vragenlijsten. Dit is gebaseerd op een aantal vooronderstellingen. Jongeren zouden een beperkt verbaal vermogen hebben, waardoor zij niet in staat zouden om een eigen mening (als ze die al hebben) te verwoorden (Valentine et al. 1998; Wigboldus 2002). Uit het onderzoek van Wigboldus (2002) blijkt echter het tegendeel: het merendeel van de jongeren kan wel degelijk een eigen mening goed verwoorden. Zij kunnen redelijk tot goede argumenten voor hun meningen aandragen. In De Marwei viel het op dat een aantal jovo's moeite had met het beargumenteren van dingen. Zij gaven als antwoord: "Daarom" of "Gewoon". Bij doorvragen werd de betreffende informatie veelal herhaald; sommige jovo's gaven op dat moment echter toch een argument. Het lijkt er op dat de meeste jovo's niet geleerd hebben te argumenteren. Een andere vooronderstelling op basis waarvan jongeren niet participeren in interviews, is dat de jongeren niet in staat zouden zijn nuanceringen aan te brengen in hun antwoorden. Jongeren zouden overdrijven door extreme antwoorden te geven. In het onderzoek van Wigboldus (2002) komt dit echter niet naar voren, terwijl het onderzoek in De Marwei de

vooronderstelling bevestigt: er was maar een beperkt aantal jovo's dat hun mening ondersteunde met argumenten en dat nuanceringen aanbracht. Ondanks dat zijn jovo's wel geïnterviewd, omdat zij meer dan participanten in het onderzoek zijn : zij vormen de belangrijkste doelgroep van het onderzoek, omdat het onderzoek over hen gaat. In de laatste plaats wordt verondersteld dat jongeren moeite hebben met het eerlijk beantwoorden van een vraag, waardoor ze geen geloofwaardige participanten zijn. Er wordt gedacht dat jongeren van de gelegenheid gebruik maken en eens flink klagen (Valentine et al. 1998; Wigboldus 2002). Uit het onderzoek van Wigboldus (2002) blijkt dat jongeren de inzet toonden om eerlijk te antwoorden. In het algemeen toonden de jovo's in De Marwei ook de inzet om eerlijk antwoord te geven; verstrekte persoonlijke informatie kwam in de meeste gevallen overeen met de informatie die PIW'ers over de jovo's hadden en die in de administratie van De Marwei is opgenomen.

4.3. Data-analyse

De analyse van de verkregen kwantitatieve en kwalitatieve data staat in deze paragraaf centraal. Eerst wordt aangegeven hoe de kwantitatieve data verwerkt en geanalyseerd is (paragraaf 4.3.1) en vervolgens komt de kwalitatieve data aan de orde (4.3.2).

4.3.1. Kwantitatieve data

Elke enquêtevraag is voorzien van categorieën en codes, die vervolgens in het computerprogramma SPSS zijn gezet. Er zijn frequentie- en kruistabellen gemaakt die met elkaar vergeleken zijn. Tevens is bestudeerd welke statistische toetsen gebruikt konden worden. De enquête bevatte veel nominale variabelen en een aantal ordinale variabelen, waardoor slechts een beperkt aantal toetsen gebruikt werden. De chikwadraattoets en 'difference of proportion' toets waren het meest voor de hand liggend. Ook zou gebruik kunnen worden gemaakt van associatiematen, die volgens Norušis (2000) aangeven hoe sterk twee variabelen aan elkaar gerelateerd zijn. De associatiematen geven geen informatie over de mate waarin de waarden van de variabelen geconcentreerd of verspreid zijn; daar is Cohen's Kappa voor. Hieronder wordt een korte toelichting gegeven bij de statistische toetsen die gebruikt zouden kunnen worden.

De chikwadraattoets was op het eerste gezicht een voor de hand liggende toets. Deze toets kon echter niet gebruikt worden, omdat de variabelen niet aan de eisen voldeden (de cases moeten onafhankelijk zijn; tachtig procent van de cellen moet een waarde groter dan vijf hebben en voor geen enkele cel mag de verwachte waarde kleiner dan één zijn). Een oplossing voor het grote aantal cellen met een kleinere verwachte waarde dan één, is het samenvoegen van categorieën, maar dat is achterwege gelaten omdat de samengevoegde categorieën niet tot zinvolle uitspraken over de variabelen leidden.

Aangezien het verwachte aantal per cel bij de gebruikte variabelen veelal kleiner dan één was, zou de

'difference of proportion' toets gebruikt kunnen worden. Het nadeel van deze toets is dat het alleen gebruikt kan worden bij kruistabellen met twee rijen en twee kolommen (Wonnacott en Wonnacott 1990), waardoor slechts een aantal variabelen getoetst zou kunnen worden.

Aangezien er niet voldaan werd aan de eis van onafhankelijke cases, is deze toets uiteindelijk niet uitgevoerd.

Vervolgens is gekeken of associatiematen (Cramer's V bij nominale variabelen; Goodman en Kruskal's gamma bij ordinale variabelen) toegepast konden worden. Ook dat was niet mogelijk, omdat de associatiematen gebaseerd zijn op chikwadraat, waardoor voldaan moet worden aan de eisen die aan de chikwadraattoets worden gesteld. De enige mogelijkheid die overbleef, was het gebruik van Cohen's Kappa bij een aantal variabelen. Cohen's Kappa geeft volgens Norušis (2000) informatie over de mate van overeenstemming tussen variabelen. Cohen's Kappa kan waarden aannemen van -1 tot $+1$. De waarden van Cohen's

Kappa zijn echter niet weergegeven omdat ze geen wezenlijke nieuwe informatie opleverden: de waarden bevestigden de informatie uit de frequentie- en kruistabellen.

4.3.2. Kwalitatieve data

Zoals in paragraaf 4.2.3 al is aangegeven is gebruik gemaakt van halfgestructureerde interviews. Het was de bedoeling de interviews op bandrecorder op te nemen, maar hier is geen toestemming voor verleend in het kader van de privacywet. Het nadeel van schrijven tijdens het interview is volgens Wigboldus (2002) dat delen van het interview uit de oorspronkelijke context worden gehaald door de subjectieve interpretatie van de interviewer. Om dit tegen te gaan, is kort na de interviews nagegaan in welke context de gemaakte aantekeningen zijn geplaatst. Op een later tijdstip zijn de aantekeningen uitgewerkt en in een Word document gezet.

De beschrijving van de data bevat informatie over de situationele context. Er is genoteerd waar het interview plaatsvond, op welk tijdstip, op welk moment en welke mensen verder aanwezig waren. In paragraaf 4.2.3 is al aandacht geschonken aan de plaats waar het interview is afgenomen. De tijdstippen van de interviews varieerden van negen uur 's ochtends tot vier uur 's middags. Alle jovo's zijn tijdens recreatie geïnterviewd, terwijl de personeelsleden ook op andere momenten geïnterviewd zijn. Volgens Kitchin en Tate (2000) is het belangrijk om de ruimtelijke, temporele en sociale context aan te geven omdat deze van invloed kunnen zijn op de data die gegenereerd wordt.

Nadat de data beschreven zijn, zijn ze gecategoriseerd, waardoor de vergelijking tussen cases makkelijker wordt (Kitchin en Tate 2000). Er is een start gemaakt met het computerprogramma QSRN4, maar toen de computer crashte en de onderzoeker ondanks dat verder wilde gaan, is overgegaan op handmatige bewerking. Ondanks de voordelen die Van Hoven en Poelman (2003) noemen voor het gebruik maken van een computerprogramma bij de data-analyse, is de handmatige bewerking later niet vervangen door een computerbewerking, omdat de handmatige bewerking beviel. Bovendien werd gevreesd dat door het gebruik van het computerprogramma QSRN4 het overzicht verloren zou worden; de onderzoeker is namelijk visueel ingesteld en werkt liever met zichtbare stapels papier die op code gerangschikt zijn. Verder is het van belang dat de onderzoeker niet beschikte over de letterlijke tekst van de interviews, omdat geen recorder meegenomen mocht worden in de penitentiaire inrichting. De interviewtekst is gebaseerd op de aantekeningen van de onderzoeker en door handmatig te werken, kan de context beter in de gaten worden gehouden. De onderzoeker weet, in tegenstelling tot een computerprogramma, immers precies in welke context een bepaalde opmerking geplaatst is. Er zijn codes aan de tekst toegevoegd, omdat patronen hierdoor volgens Cope (2003) beter zichtbaar zijn. De codes zijn bij elkaar gelegd, omdat het maken van vergelijkingen op die manier makkelijker is. Tijdens de analyse kwamen thema's naar voren waar van tevoren niet aan gedacht was, bijvoorbeeld 'othering' en 'performativity'. Bij de beschrijving van de interviewresultaten wordt aandacht besteed aan deze en andere thema's. Dit is geoorloofd in kwalitatief onderzoek omdat bij dit soort onderzoek de respondenten centraal staan (Flowerdew en Martin 2005): als uit hun ervaringen bepaalde thema's naar voren komen, worden die behandeld. De verkregen informatie is vergeleken met de informatie uit de originele tekst om na te gaan in wat voor context iets gezegd is.

4.4. Beperkingen enquêtes en interviews

In het algemeen kan worden gesteld dat de combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden er toe geleid heeft dat inzicht is verkregen in de manieren waarop penitentiaire inrichtingen de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen beïnvloeden. De gebruikte enquête en interviews hadden echter beperkingen die in deze paragraaf behandeld worden. Eerst wordt in paragraaf 5.4.1 echter ingegaan op de case. Vervolgens komen de

beperkingen van de afgenomen enquête onder jovo's aan bod (5.4.2), om tenslotte in te gaan op de beperkingen van de interviews die met jovo's en personeelsleden zijn gehouden (5.4.3).

4.4.1. Case

Een beperking van het onderzoek is dat er maar één case gebruikt is. Aangezien elke penitentiare inrichting moet voldoen aan de regels die het ministerie van justitie handhaaft, mag verwacht worden dat de case 'De Marwei' niet volledig andere resultaten heeft opgeleverd dan andere penitentiare inrichtingen in Nederland. Aan de andere kant heeft elke penitentiare inrichting een zekere vrijheid in de uitvoering van het beleid (DJI 2005). Bovendien zijn er ander aspecten die een rol kunnen spelen, zoals de cultuur onder personeel en gevangenen of de regio waarin de penitentiare inrichting zich bevindt.

4.4.2. Enquêtes

In dit onderdeel van de thesis komen eerst een aantal opvallendheden naar voren om vervolgens dieper in te gaan op verscheidene enquêtevragen.

Opvallendheden

Zoals in paragraaf 4.2.1 al aan de orde kwam, is de enquête verspreid onder de totale jovo-bevolking in De Marwei: van de 36 personen hebben 24 de enquête ingevuld en ingeleverd, wat inhoudt dat de enquêteresultaten alleen betrekking hebben op die 24 personen. Het viel bij de analyse van de enquêtegegevens op dat het taalgebruik van de jovo's te wensen overliet: zinnen werden niet afgemaakt en woorden werden verkeerd gespeld. Ook werd er veelal onduidelijk geschreven; door de onderwijservaring van de onderzoeker kon dit veelal ontcijferd worden. Tevens was het markant dat de jovo's moeite hadden met argumenteren: 'Daarom', 'Gewoon' en 'Zomaar' waren in veel gevallen de antwoorden op meningvragen. Gezien de vele niet-afgemaakte opleidingen bij jovo's, is het goed mogelijk dat ze niet lang genoeg onderwijs hebben genoten om te leren argumenteren. De onderwijservaring van de onderzoeker zorgde ervoor dat goed ingespeeld kon worden op de leefwereld van jongeren, onder andere op hun taalgebruik. Om te achterhalen of de enquête duidelijk was, is de enquête vóór afname ingevuld door een zeventienjarige vwo-er en tweeëntwintigjarige die op het mbo heeft gezeten en inmiddels hbo doet. Naar aanleiding van hun opmerkingen zijn een aantal kleine wijzigingen aangebracht in de enquête. Op dat moment was nog niet bekend dat veel jovo's zich jonger gedragen dan ze in werkelijkheid zijn en veelal laag opgeleid zijn; anders was de enquête voor afname ook voorgelegd aan een jonger persoon met een lage opleiding. Voor het verzamelen van de data had meer rekening kunnen worden gehouden met de analyse; de enquête bevatte weliswaar nominale en ordinale variabelen, maar door verschillende schaalverdelingen was vergelijken soms lastig. In die gevallen waarbij vergelijken wel mogelijk was, brachten toetsen geen nieuwe informatie ten opzichte van de vergelijking tussen frequentie- en kruistabellen. Met interval- of ratiovariabelen hadden meer statistische toetsen uitgevoerd kunnen worden.

Enquêtevragen

Niet alle informatie uit de enquête is terug te vinden in de conclusies, wat te maken heeft met de koers van het onderzoek: gedurende het onderzoek werd duidelijk welke informatie wel en niet direct van toepassing waren op de onderzoeksvragen.

De enquêtevraag 8 over vrijetijdsbesteding voor detentie werd niet altijd geïnterpreteerd zoals verwacht: sommigen gaven 'Werk zoeken' aan als vrijetijdsbesteding, terwijl vrijetijdsbesteding door de onderzoeker in eerste instantie anders gedefinieerd werd (tijd die overblijft na werk, sociale verplichtingen en biologische behoeften, zoals eten en slapen; vgl. Williams & Shaw 2002). Williams & Shaw geven echter nog een andere omschrijving van vrijetijdsbesteding, die aansluit bij het antwoord van een aantal jovo's: vrijetijdsbesteding is de perceptie van activiteiten die door individuen belangrijk worden gevonden.

Vraag 10 ging over de soort school voor detentie. Er is van uit gegaan dat de respondenten de school noteerden waar zij het laatst op hebben gezeten; ook als ze vlak voor detentie niet op school zaten. Sommige respondenten hebben echter alleen aangegeven dat ze voor detentie niet op school zaten.

Bij vraag 11 werd ingegaan op het diplomabezit voor detentie. Er is gevraagd naar diploma en niet naar certificaten, dus kan het zijn dat een jovo een certificaat had, maar niets ingevuld heeft. Het is echter de vraag of jovo's het verschil tussen een diploma en certificaat kennen. Dit gaat ook op voor de enquêtevragen 23 en 30.

Vraag 13 komt in het algemeen overeen met de norm. Het kan zijn dat sociaal gewenste antwoorden gegeven zijn, maar volgens een aantal personeelsleden is er vaak een verschil tussen percepties en gedrag bij jovo's. Voor vraag 25 geldt hetzelfde. Wigboldus (2002) spreekt hier ook van: "Respondenten weten (...) in theorie wel hoe te handelen, terwijl tijdens de observatie blijkt dat zij dit in de praktijk niet altijd waarmaken" (p. 238).

Vraag 16 bevatte een schema waarin onder andere het gevoel op verschillende plekken in het huis van bewaring moest worden ingevuld. Deze vraag is slechts door een beperkt aantal mensen ingevuld die veelal maar één activiteit beschreven, bijvoorbeeld douchen. Het gevoel varieerde: sommige gaven aan dat ze zich goed voelden, terwijl anderen benadrukten dat ze zich 'Erg klote' voelden. Daarnaast waren sommige opmerkingen onleesbaar. Al met al kan geconcludeerd worden dat er geen geldige uitspraken over deze vraag gedaan kunnen worden.

Bij enquêtevraag 19 (over deelname aan activiteiten) ontbreekt de vraag 'Waarom maak je hier gebruik van?', terwijl deze vraag bij het gebruik maken van recreatiemogelijkheden wel gesteld is. Sporten wordt overigens gezien als een activiteit, omdat gedetineerden zich er voor moeten opgeven, maar het vindt tijdens recreatie plaats. Dit leidde echter niet tot verwarringen bij het invullen van de enquêtevragen 18 en 19, hetgeen waarschijnlijk veroorzaakt werd door de categorieën waaruit de jovo's konden kiezen. Hierdoor werden ze gestuurd in het geven van een antwoord.

Er zijn alleen vragen gesteld over beïnvloeding van mensen op kleding voor en tijdens detentie en op het willen behalen van een diploma en het willen werken na detentie. Om betere uitspraken te kunnen doen over beïnvloeding hadden ook vragen gesteld kunnen worden over beïnvloeding met betrekking tot diploma's voor en tijdens detentie, evenals het volgen van onderwijs voor en tijdens detentie.

Er zijn wel vragen gesteld over onderwijs en werk, maar er is niet duidelijk naar voren gekomen of jovo's hier hun identiteiten aan ontleen. Als iemand bijvoorbeeld aangeeft dat hij havo heeft gedaan, wil dat nog niet zeggen dat hij hier zijn identiteit aan ontleend.

4.4.3. Interviews

Zoals in paragraaf 4.3.2 al aan de orde kwam, is er geen toestemming verleend om een recorder mee de penitentiare inrichting in te nemen. Dit had als gevolg dat de selectiviteit groter is: tijdens de interviews zijn punten genoteerd, die later uitgewerkt zijn. Door met de letterlijke weergave van de interviews te werken, is de kans groter dat objectief onderzoek wordt verricht. Verder kwam in hoofdstuk vier al aan de orde dat jovo's tijdens onderwijs, arbeid en luchten niet geïnterviewd konden worden. Tevens was het niet mogelijk om de jong volwassenen te interviewen op het moment dat ze op cel zaten, omdat de PIW'ers op dat moment andere taken hadden en de onderzoeker niet in de gaten konden houden.

Volgens Kitchin en Tate (2000) is het belangrijk interviews snel na afname uit te werken omdat de informatie dan nog fris in het geheugen zit. Dit was de opzet, maar is door

tijdgebrek veelal niet gelukt. In het vervolg zou tussen de verschillende interviews wellicht meer tijd voor uitwerking gereserveerd kunnen worden. Verder kwam bij de analyse naar voren dat de onderzoeker hier en daar (met name bij de eerste interviews) wel wat meer had kunnen doorvragen.

De interviewrespondenten zaten op verschillende scholen voor detentie, variërend van speciaal onderwijs tot havo. Uit de interviews bleek dat de enquêtevraag over het soort school voor detentie (vraag 10) door sommige respondenten anders geïnterpreteerd werd dan verwacht: zij noteerden niet de school waar ze vlak voor detentie op zaten, maar de school waar ze een aantal jaren daarvoor onderwijs volgden. Dit heeft invloed gehad op de resultaten.

4.5. Methodologische normen

Betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit zijn methodologische normen die in paragraaf 4.4.1, 4.4.2 en 4.4.3 worden behandeld. Eerst wordt de betreffende norm nader toegelicht, om het vervolgens toe te passen op het verrichtte onderzoek.

4.5.1. Betrouwbaarheid

Een onderzoek is betrouwbaar als een bepaalde techniek elke keer hetzelfde resultaat oplevert als het herhaaldelijk op hetzelfde object wordt toegepast (Babbie 2004). Hoe minder een meting afhankelijk is van toeval, hoe betrouwbaarder de meting is (Baarda en De Goede 2001). Er zijn verschillende factoren die de betrouwbaarheid nadelig beïnvloeden. In de eerste plaats speelt de omgeving een rol. Tijdens een interviews met jovo's en personeelsleden was sprake van een onderbreking. Dit was niet bevorderlijk voor de concentratie, waardoor de betrouwbaarheid van de antwoorden minder groot was. Bij de enquête die onder jovo's verspreid is, is de kans kleiner dat de omgeving een nadelige invloed heeft gehad op de betrouwbaarheid, omdat de jovo's de enquête waarschijnlijk in de cel hebben ingevuld.

Een andere factor die van invloed is op de betrouwbaarheid, zijn de respondent en onderzoeker: de ene dag voelen zij zich anders dan de andere dag. Aan het begin van elk interview is gevraagd of het interview op dat tijdstip schikte, ondanks dat de interviews met personeelsleden afgesproken waren. Tijdens het onderzoek is geprobeerd alle respondenten op eenzelfde manier te benaderen. De onderzoeker speelt nog op een andere manier een rol bij de betrouwbaarheid van het onderzoek: de ene onderzoeker roept een andere reactie op dan de andere onderzoeker. Er is hier rekening mee gehouden, in hoeverre dat kan. Eerder kwam al aan de orde dat een PIW'er aangaf dat jovo's anders op mannen reageren dan op vrouwen; daarom is het dragen van een rok door de vrouwelijke onderzoeker vermeden, omdat daarmee haar vrouwzijn benadrukt zou worden.

Een vierde factor is de vragenlijst. Vragen over leeftijd liggen in het algemeen minder gevoelig dan vragen over het delict, waardoor de betrouwbaarheid in het eerste geval groter is. Ook de nauwkeurigheid van vragen is van belang. De vraag 'Heb je deze week bezoek gehad van jouw vriendin?' levert in het algemeen een betrouwbaarder antwoord op dan de vraag 'Hoe vaak heb je dit jaar bezoek gehad van jouw vriendin?' Babbie (2005) geeft echter aan dat onnauwkeurige aanduidingen soms voldoende kunnen zijn voor het beantwoorden van onderzoeksvragen.

Betrouwbaarheid verwijst volgens Segers (1989) naar het ideaal van objectiviteit dat in de wetenschap wordt nagestreefd. Flowerdew en Martin (2005) noemen de humanistische of post-structuralistische benadering, die ervan uit gaat dat er niet zoiets als objectiviteit in de sociale wetenschappen bestaat. Alle onderzoeken worden volgens hen expliciet of impliciet beïnvloed door de ervaringen, doelen en interpretaties van de onderzoeker. De ideeën van de behaviorale geografie sluiten hierbij aan, maar in deze geografie wordt met name gebruik gemaakt van kwantitatieve dataverzameling in plaats van de kwalitatieve die gebruikelijk is bij

de humanistische geografie (De Pater en Van der Wusten 1991). Babbie (2004) geeft aan dat betrouwbaarheid een probleem is als er sprake is van één onderzoeker, omdat niet met zekerheid gezegd kan worden dat hetgeen dat gerapporteerd is werkelijk optrad of alleen in het hoofd van de onderzoeker. Dit onderzoek zou in dat opzicht onbetrouwbaar zijn omdat het onderzoek door één persoon is uitgevoerd. Babbie (2004) noemt echter ook dat de objectiviteit in het gedrag kan komen als een onderzoek door meerdere personen wordt uitgevoerd. De kans is bijvoorbeeld groot dat verschillende interviewers verschillende antwoorden van hun respondenten krijgen vanwege hun eigen opvattingen. Duidelijke vragen vergroten de betrouwbaarheid. Verder wordt de betrouwbaarheid van dit onderzoek vergroot door meerdere methoden te gebruiken: de gegevens uit de enquêtes komen in de interviews opnieuw aan de orde. De interviewgegevens zorgen voor een verdieping van de enquêtegegevens.

Al met al kan gesteld worden dat het onderzoek niet volledig betrouwbaar is. Dit wil niet zeggen dat de resultaten van het onderzoek irrelevant zijn, want zelfs bij een totale betrouwbaarheid is men niet verzekerd dat de metingen meten wat men denkt dat ze meten (Babbie 2004; Kloos 1987).

4.5.2. Validiteit

Betrouwbare gegevens zijn niet per definitie valide (Baarde en De Goede 2001). Bij betrouwbaarheid gaat het om de manier waarop gemeten is en bij validiteit om het meetinstrument. Validiteit geeft aan of gebruikte onderzoeksmethoden in werkelijkheid meten wat ze zeggen te meten. Het verrichtte onderzoek is niet geheel valide, omdat de enquêtevragen met name gericht waren op de verandering in identiteiten in plaats van identiteitsuitingen. Door de toepassing van de onderzoeksmethode 'interviews' kwamen identiteitsuitingen echter meer naar voren.

4.5.3. Representativiteit

Representativiteit geeft aan in hoeverre de verkregen informatie de populatie weerspiegelen (vgl. Huigen 1986). Zoals al eerder naar voren kwam, is de gehele jovo-bevolking van de penitentiaire inrichting De Marwei geënquêteerd. Dit houdt in dat de resultaten representatief zijn voor de respondenten die de enquête hebben ingevuld. Daarnaast zijn niet alle jovo's geïnterviewd: acht van de 36 aanwezige jovo's. Ook zijn niet alle personeelsleden van De Marwei geïnterviewd, maar is getracht van elke functie sowieso één persoon te interviewen. De uitkomsten van het onderzoek zijn dus beperkt van toepassing op alle Nederlandse penitentiaire inrichtingen met een jovo-afdeling. Met betrekking tot de onderzoeksmethode interviews, merken Flowerdew en Martin (2005) echter op dat representativiteit niet het doel is van interviews. Het doel van de onderzoeksmethode 'interviews' is daarentegen: begrijpen hoe individuele mensen hun eigen leven ervaren en er betekenis aan geven.

4.6. Ethische kwesties

Volgens Hay (2003) wordt ethisch onderzoek in de geografie gekenmerkt door onderzoekers die rechtvaardig en respectvol handelen. Verder moeten zij voorkomen dat er schade wordt toegebracht aan mensen, andere levende organismen en het landschap. Baarda en De Goede (2001) geven aan dat een onderzoek ethisch verantwoord is als het voldoet aan zes punten. In de eerste plaats is het van belang dat de respondent vrijwillig meewerkt. Bij de jong volwassenen en personeelsleden van De Marwei die bij dit onderzoek betrokken waren, was hier sprake van. Verder mogen er geen valse voorstellingen van zaken worden gegeven. In dit onderzoek is duidelijk gemeld dat medewerking aan het onderzoek de respondenten niets oplevert. Jong volwassenen gedetineerden hebben de verklaring van vrijwillige deelname (bijlage 6) ondertekend. Tevens hebben alle jong volwassenen en een aantal personeelsleden van De Marwei een introductiebrief ontvangen waarin ze op de hoogte werden gebracht van het onderzoek (bijlage 4 en 5).

In de derde plaats moeten de gegevens anoniem verwerkt worden. Om de privacy van de gedetineerden niet te schenden, wordt gesproken over respondenten of is gebruik gemaakt van verzonden namen. De personeelsleden zijn niet bij naam en functie genoemd; PIW'ers zijn wel met hun functie aangeduid, omdat zij niet duidelijk traceerbaar zijn, aangezien er meerdere PIW'er geïnterviewd zijn. Aangezien PIW'ers dagelijks veel contact hebben met jovo's hebben zij goed zicht op hun gedrag.

Ook mogen de uitkomsten van het onderzoek geen nadelig effect hebben op de respondenten, wat in dit onderzoek opgaat. Het onderzoek moet in de vijfde plaats op een eerlijke en objectieve manier uitgevoerd worden. Volgens Flowerdew en Martin (2005) kan niemand honderd procent objectief zijn; in dit onderzoek is dan ook gestreefd naar een zo hoog mogelijke mate van objectiviteit. In de laatste plaats is het bij ethisch verantwoord onderzoek van belang dat geen gegevens aan derden worden verstrekt. In dit onderzoek is aan dit punt voldaan, omdat de enquête- en interviewgegevens alleen door de onderzoeker zijn bestudeerd. In het belang van de veiligheid heeft de onderzoeker overigens beloofd dat zij geen gegevens aan derden verstrekt over de beveiliging van De Marwei.

5. EMPIRISCH ONDERZOEK

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van het empirisch onderzoek. In paragraaf 5.2 staat de beschrijving van de resultaten van de enquêtes, gevolgd door een beschrijving van de interviewresultaten in 5.3.

5.2. Resultaten enquêtes

In deze paragraaf worden de resultaten van de enquête (zie bijlage 1) besproken die onder jovo's in een huis van bewaring is verspreid. Van de 36 jovo's in De Marwei hebben 24 de enquête ingevuld, wat overeenkomt met een respons van 67 procent. De enquêtevragen zijn opgedeeld in een aantal thema's (achtergrondgegevens, ouders, situatie voor detentie, situatie tijdens detentie, hechtenis en situatie na detentie); de resultaten worden hieronder per thema besproken in paragraaf 5.2.1 tot en met 5.2.6. Telkens wordt aangegeven hoeveel respondenten de betreffende vraag beantwoord hebben, waarbij het aantal ontbrekende waarden niet expliciet wordt aangeduid.

5.2.1. Achtergrondgegevens

In dit onderdeel van de enquête zijn vragen gesteld over leeftijd, etniciteit en het wel of niet hebben van een verblijfsvergunning. Het is nuttig om gegevens over leeftijd en etniciteit te hebben, omdat een achttienjarige Nederlander waarschijnlijk anders tegen de wereld aankijkt dan een 22-jarige Turk. Informatie over het bezit van een verblijfsvergunning is nuttig omdat dit in De Marwei bepalend is voor het deelnemen aan arbeid en onderwijs.

Achttien van de 23 respondenten die de vraag beantwoord hebben, zijn negentien, twintig of 21 jaar. De leeftijd loopt van achttien tot 24, omdat deze leeftijdsgrenzen gehanteerd worden als één van de criteria voor plaatsing op de jovo-afdeling. Volgens een van de PIW'ers is de bovengrens van 24 jaar soepel; er bevinden zich ook wel eens jongens van 25 of 26 jaar op de jovo-afdeling. Ten tijde van de enquête was dit echter niet het geval. Met betrekking tot de etniciteit kan opgemerkt worden dat de meeste jovo's een Nederlandse etniciteit hebben, wat zichtbaar is in tabel 5.1. Verder hebben twintig van de 24 enquêterespondenten een verblijfsvergunning.

Nederlander	9
Antilliaan	-
Europeaan m.u.v. Nederlander	-
Afrikaan	5
Aziaat (o.a. Turk, voormalig Sovjetburger)	5
Amerikaan, iemand uit Oceanië (o.a. Surinamer)	-
Ontbrekende waarden	5

Tabel 5.1. Etniciteit van de enquêterespondenten.

5.2.2. Ouders

Bij dit thema zijn vragen gesteld over de burgerlijke staat van de ouders van jovo's. Tevens zijn er vragen opgenomen over de baan van de ouders. Het is zinvol om gegevens over de ouders van de jovo's te hebben, omdat ouders voor een deel bepalen wat het wereldbeeld van iemand is.

Tien respondenten komen uit een gezin waarvan de ouders getrouwd zijn; de andere tien respondenten die antwoord gegeven hebben op deze vraag hebben gescheiden ouders. Twaalf van de vijftien respondenten die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat hun vader een baan had, terwijl drie vaders werkloos waren. Zes van de twaalf jovo's waarvan de vader een baan had, gaven aan dat dit een baan van een laag beroepsniveau was (bijvoorbeeld lasser, fabrieksarbeider); een vader werkte in de middencategorie en een vader werkte in het hoge beroepsniveau. Acht van de achttien jovo's die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat hun moeder een baan had; tien moeders hadden geen baan (meestal waren zij huisvrouw). Drie van de acht jovo's waarvan de moeder een baan had, gaven aan dat hun moeders werkzaam waren in het lage beroepsniveau (bijvoorbeeld: administratief medewerker, werkzaam in kinderopvang); twee moeders vielen in de middencategorie en een in het hoge beroepsniveau.

5.2.3. Situatie voor detentie

Het is belangrijk om een beeld te krijgen van de situatie voor detentie, omdat dat beeld vergeleken wordt met de situatie tijdens en na detentie, om zo te achterhalen of er veranderingen zijn opgetreden door het verblijf in een huis van bewaring. In dit onderdeel van de enquête zijn vragen gesteld over woonplaats, geloof, vrijetijdsbesteding, seksualiteit, soort school, diplomabezit, werk, regels, kleding, tatoeages en piercings

Zeventien van de 24 respondenten woonden voor detentie in een stad, terwijl er zeven in een dorp woonden. Verder gaven zeventien van de twintig personen aan gelovig te zijn (negen moslims, zes christenen en twee die tot de categorie 'anders' behoorden); drie personen voelden zich niet gelovig. De vrijetijdsbesteding van de jovo's voor detentie liep sterk uiteen, van sleutelen aan de skooter tot vissen. Opvallend was dat sporten vaak aangeduid werd. Alle 23 respondenten die de vraag over seksualiteit beantwoord hebben, gaven aan dat ze heteroseksueel waren.

Negen van de zeventien respondenten die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat ze een laag onderwijstype (bijvoorbeeld speciaal onderwijs, vmbo basisberoepsgerichte leerweg, lagere technische school) volgden; drie jovo's vielen in de middencategorie (bijvoorbeeld vmbo theoretische leerweg, middelbaar beroepsonderwijs) en vijf respondenten behoorden tot het hoge onderwijstype (bijvoorbeeld havo, hoger beroepsonderwijs). Zestien van de 22 enquêterespondenten gaven aan dat ze geen diploma voor detentie hadden; zes hadden wel een diploma. Van de laatste zes hadden vier een diploma van een laag onderwijstype; een viel in de middencategorie en een had een diploma van een hoog onderwijstype.

Twaalf van de 22 respondenten die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat ze voor detentie werk hadden. Van de twaalf respondenten hebben elf aangegeven om wat voor soort baan het ging: alle elf hadden een baan die in de lage beroepscategorie valt, bijvoorbeeld timmermanshulp en supermarktmedewerker. Op de vraag of er sprake was van een bijbaan hebben slechts zes respondenten antwoord gegeven. Bij vier van hen was niet sprake van een bijbaan; bij twee wel.

Door middel van stellingen is geprobeerd inzicht te krijgen in de manier waarop de jovo's omgaan met regels die thuis, op school en op het werk gelden. Dit wordt vergeleken met de omgang van regels in De Marwei om te achterhalen of er veranderingen zijn opgetreden in de manier waarop jovo's met regels omgaan door het verblijf in een huis van bewaring. De stellingen die betrekking hadden op regels thuis, op school en op het werk (zie bijlage 1), lieten een algemeen beeld zien: de jovo-respondenten gaven antwoorden die overeenkomen met de norm. Alle 24 respondenten gaven bijvoorbeeld aan dat thuis geen dingen vernield mogen worden, dat respect getoond werd voor medeleerlingen en dat op het werk geen dingen gestolen mogen worden. Drie respondenten zijn markant: twee respondenten zijn het er mee eens zijn dat dingen uit huis gestolen mogen worden; een van hen is het er

daarnaast mee eens dat op school spullen gestolen mogen worden. Een andere jovo viel op omdat hij aangaf dat het bedreigen van medeleerlingen, docenten en collega's toegestaan is.

Zeven van de 21 respondenten die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat ze merkkleding droegen voor hun verblijf in De Marwei; acht personen droegen vrijheidskleding (waaronder sportkleding) en tevens gaven zes personen aan dat ze iets anders droegen, bijvoorbeeld een pak. Personen die aangaven 'normale' kleding te dragen, vielen ook in de categorie 'anders' (bij de enquête was het niet mogelijk door te vragen op wat de respondent onder 'normale' kleding verstond). Zeventien van de 22 respondenten gaven aan dat ze niet beïnvloed werden door andere mensen met betrekking tot hun kledingkeuze; vijf personen werden wel beïnvloed. Twee van de vijf mensen die aangaven dat ze beïnvloed werden, gaven aan dat dit door mensen buiten de penitentiaire inrichting gebeurde: vrienden en vriendinnen. Zij hielpen met het uitzoeken van kleding of gaven advies over kleding.

Elf van de 24 respondenten had een tatoeage, terwijl dertien dit niet hadden. Drie van de elf jovo-respondenten met een tatoeage geven aan dat de tatoeage geplaatst is om een bepaalde identiteit uit te stralen; zes personen geven aan dat ze het gewoon mooi vinden en een persoon geeft aan dat de tatoeage een herinnering is aan zijn overleden moeder. Vijf van de 24 enquêterespondenten gaven aan een piercing te hebben; vier van hen gaven als reden dat ze een piercing hebben laten zetten omdat ze het mooi vinden.

5.2.4. Situatie tijdens detentie

Het is van belang om de situatie tijdens detentie te schetsen, omdat die vergeleken wordt met de situatie voor en na detentie, om op die wijze te achterhalen of er veranderingen zijn opgetreden door het verblijf in een huis van bewaring. Er zijn vragen gesteld over het gevoel op verschillende plaatsen binnen een huis van bewaring. Verder komen geloof, recreatie, activiteiten en de inrichting van de cel aan bod. Ook wordt ingegaan op seksualiteit, onderwijs, diploma's, arbeid, regels en kleding.

In een schema konden de jovo's hun gevoel op verschillende plaatsen in het huis van bewaring aangeven. Het was de bedoeling dat de activiteit en tijd vermeld werd, de plek, de mensen die erbij waren en het gevoel dat de betreffende jovo op dat moment had. In het algemeen kan gesteld worden dat uit deze vraag niet veel informatie gehaald kan worden, omdat slechts een aantal respondenten de vraag beantwoord hebben. De personen die de vraag beantwoord hebben, vulden het schema in de meeste gevallen niet volledig in. Wat opviel was dat de plaatsen die genoemd werden zich allemaal op de jovo-afdeling bevonden, met uitzondering van de werk- en bezoekerszaal (onderwijsruimte werd niet door respondenten genoemd). Dit heeft te maken met het verblijf in een penitentiaire inrichting, waarin het gebruikelijk is dat het leven zich op een bepaalde afdeling afspeelt. Dit heeft als gevolg dat de medege-detineerden en personeelsleden het meest genoemd werden als mede-aanwezigen op de betreffende plek. Met betrekking tot het gevoel doet zich een contrast voor: er is een aantal mensen dat aangeeft zich goed te voelen, terwijl er ook een aantal is dat expliciet uitspraken doet van het tegenovergestelde, bijvoorbeeld: klote, alleen, hulpeloos.

Twintig van de 24 respondenten hebben de vragen over geloof beantwoord. Evenals voor detentie, gaven de meeste respondenten aan gelovig te zijn: veertien personen ten opzichte van zes personen die zich niet gelovig voelden. Ook tijdens detentie waren de moslims in de meerderheid: acht personen, ten opzichte van vijf christenen en een persoon die tot de categorie 'anders' behoorde.

Alle 23 respondenten die de vraag beantwoord hebben, maakten gebruik van een of meerdere recreatiemogelijkheden. Koken en tafeltennissen waren het populairst bij de respondenten; maar er werd ook gebiljart, gelezen en spelletjes gedaan. Elf van de 23 respondenten gaven aan wat de reden was voor het gebruik maken van de

recreatiemogelijkheden: afleiding werd door acht van hen genoemd; de overige drie personen gaven redenen die specifiek betrekking hadden op één recreatiemogelijkheid, bijvoorbeeld 'Omdat ik honger heb' als reden voor de recreatiemogelijkheid koken. De respondent die niet gebruik maakt van een of meerdere recreatiemogelijkheden heeft de vraag waarom hij dit niet doet, niet beantwoord.

Van de 24 enquêterespondenten hebben 23 de vragen over activiteiten beantwoord. Van hen gaven 22 personen aan dat ze deelnamen aan een of meerdere activiteiten. Sporten en werken waren de activiteiten waar de meeste respondenten aan deelnamen; ook onderwijs en het bezoeken van de kerkdienst of bibliotheek werden genoemd. De respondent die aangaf niet deel te nemen aan een of meerdere activiteiten, heeft de vraag 'Waarom maak je hier niet gebruik van?' niet beantwoord.

Twintig respondenten hebben de vraag over het inrichten van de cel beantwoord. Van hen richtten twaalf respondenten hun cel in; acht doen dit niet. Het merendeel van deze twaalf, vijf personen, deed dit door middel van foto's, kaarten, tekeningen, kalenders of postertjes. Vier personen gaven aan dat ze de een schone en nette cel belangrijker vinden dan een ingerichte cel; drie personen behoren tot de categorie 'anders'. Zeven personen hebben een reden aangegeven voor het inrichten van de cel: het creëren van een sfeer van gezelligheid werd door vijf van hen genoemd en twee personen richtten de cel in omdat het hun thuis is. De acht respondenten die hun cel niet inrichten, gaven hier verschillende antwoorden op, bijvoorbeeld iemand die het belangrijker vindt dat de cel schoon is dan ingericht met foto's of twee respondenten die aangeven dat het hun thuis niet is, waardoor ze de cel niet wilden inrichten.

Net als voor detentie, gaven 23 van de respondenten die de vraag beantwoorde hebben, aan dat ze zichzelf tijdens detentie als heteroseksueel zagen. Met betrekking tot onderwijs gaven veertien van de twintig respondenten die de vraag beantwoord hebben aan dat ze onderwijs in De Marwei volgden; zes respondenten deden dit niet. Van de veertien personen die onderwijs volgden, hebben elf de vraag over het onderwijstype beantwoord. Acht van de elf gaven aan dat ze in tot een laag onderwijstype behoorden; een persoon behoorde tot de middencategorie; twee personen volgden een hoog onderwijstype en vijf personen namen niet deel aan de activiteit onderwijs. Van de 21 respondenten die de vraag beantwoord hebben, gaven twintig aan dat ze tijdens detentie (nog) een diploma wilden behalen. Slechts twee respondenten gaven een reden voor het willen behalen van (nog) een diploma tijdens detentie: ze hadden toch een diploma nodig, omdat de kans op een baan na detentie hiermee wordt vergroot. De personen die tijdens detentie geen diploma (meer) willen behalen, hebben geen antwoord gegeven op de vraag waarom ze dat niet willen.

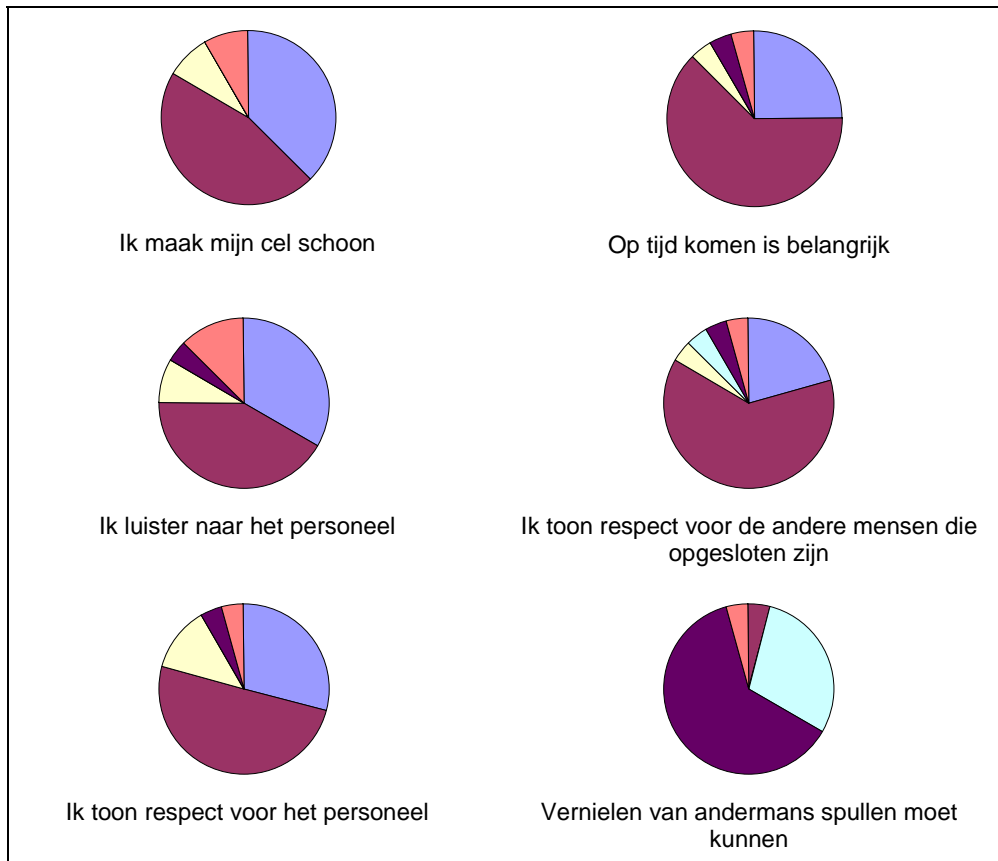
Dertien van 24 respondenten die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat het diploma dat ze tijdens detentie (nog) willen behalen, een diploma van een laag onderwijstype is; een persoon viel in de middencategorie en twee personen willen tijdens detentie (nog) een diploma behalen van een hoog onderwijstype. Bij een vergelijking tussen de situatie voor en tijdens detentie moet rekening worden gehouden met het volgende: de gegevens met betrekking tot de situatie voor detentie gaan over diplomabezit, terwijl de gegevens met betrekking tot de situatie tijdens detentie over de perceptie van diplomabezit gaan; het is niet duidelijk of de personen die tijdens de periode dat ze vastzitten een diploma willen behalen, daar ook werkelijk in slagen. Wigboldus (2002) geeft aan dat er een verschil kan bestaan tussen hetgeen de jongeren zeggen en wat ze doen.

Van de 21 enquêterespondenten die de vragen over werken tijdens detentie beantwoord hebben, waren achttien die aan arbeid deden; drie personen namen niet deel aan arbeid. Van de vijf mensen die een reden voor het werken tijdens detentie gaven, noemden vier personen dat werk voor afleiding zorgt: even uit de cel zijn en in aanwezigheid van andere mensen in plaats van alleen. In paragraaf 3.4 zijn de arbeidsmogelijkheden in De Marwei

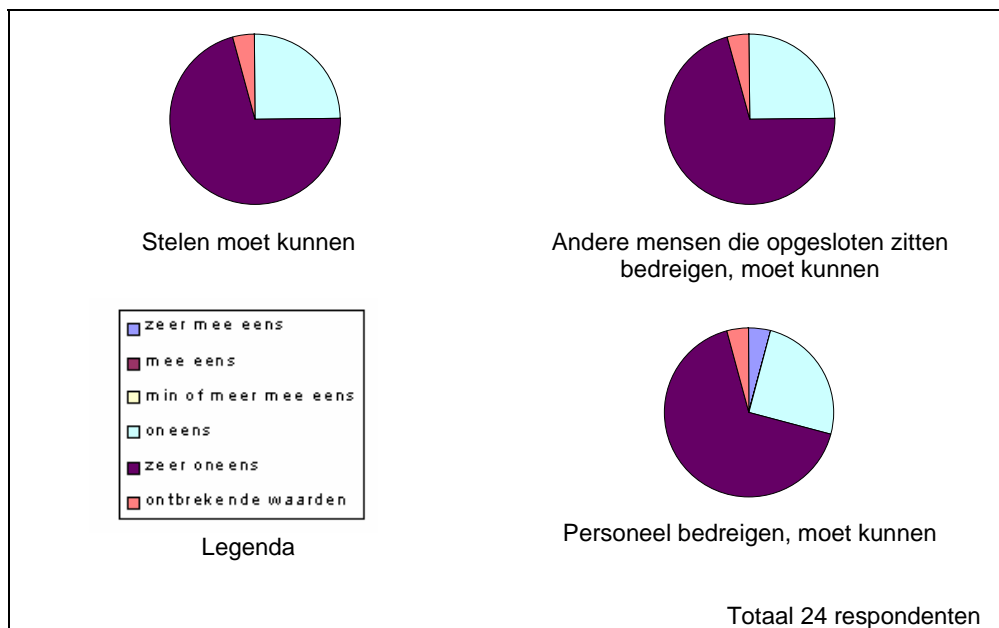
beschreven. Alle arbeid behoort tot het lage beroepsniveau, bijvoorbeeld productiewerk (ten tijde van de interviews werden er lijsten om schilderijen gezet) of houtmontage. Van de vijftien respondenten die de vraag over het soort arbeid in De Marwei beantwoord hebben, gaven acht personen aan dat ze productiewerk verrichtten en zeven noemden houtbewerking.

De enquêtevraag over de omgang met regels in De Marwei bestaat uit negen stellingen (zie figuur 5.1 en bijlage 1). De respondenten moesten aangeven of ze het met de stelling eens waren of niet. In figuur 5.1 wordt een overzicht gegeven van de resultaten. Het totaal van elke cirkel is 24 respondenten. In figuur 5.1 is zichtbaar dat de meeste respondenten van mening zijn dat ze hun cel schoon maken, dat op tijd komen belangrijk is, dat ze luisteren naar het personeel en dat ze respect tonen voor hun medege-detineerden en het personeel. Daarnaast vindt het merendeel van de respondenten dat je andermans spullen niet mag vernielen, dat stelen niet kan en dat je medege-detineerden en personeelsleden niet mag bedreigen. Jovo's geven dus antwoorden die overeenkomen met de norm, net als bij de regels die betrekking hadden op school, thuis en werk (zie eerder).

Als laatste onderdeel van de situatie tijdens detentie, wordt ingegaan op de kledingkeuze van jovo's. Twee personen dragen merkkleding tijdens hun verblijf in De Marwei; veertien personen dragen vrijetijdskleding en zeven personen gaven iets aan wat in de categorie 'anders' viel, bijvoorbeeld dat het hen niet uitmaakt wat ze dragen. In vergelijking met de kleding voor detentie was het markant dat een groter aantal jovo's tijdens detentie vrijetijdskleding droegen. Tijdens detentie gaf een persoon van de 24 respondenten die de vraag beantwoord hebben, aan niet beïnvloed te worden door andere mensen met betrekking tot hun kledingkeuze, terwijl dit voor detentie vijf van de 22 respondenten waren. De persoon die tijdens detentie beïnvloed werd in zijn kledingkeuze, werd beïnvloed door mensen buiten de penitentiaire inrichting, namelijk door vrienden en vriendinnen. Zij gaven advies over zijn kleding.

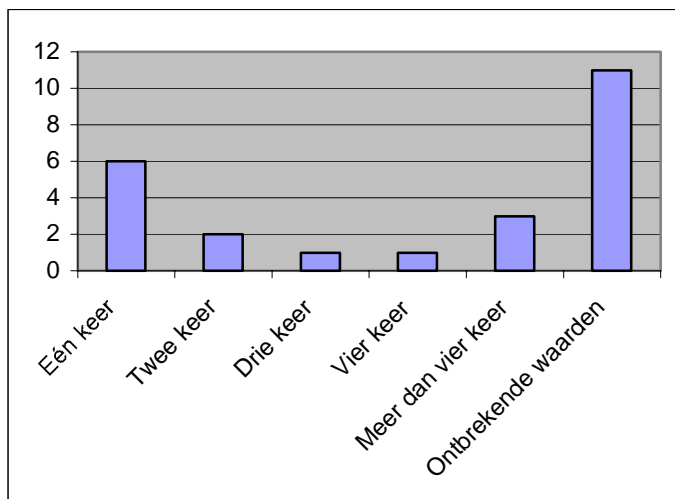

Figuur 5.1. Stellingen over de omgang met regels tijdens detentie

5.2.5. Hechtenis

Het is nuttig om informatie over de hechtenis te hebben, omdat de invloed van een huis van bewaring groter is als je er vaker bent geweest en omdat op die manier achterhaald kan worden of jovo's anders zijn gaan denken over het delict waar ze van verdacht worden of inmiddels voor afgestraft zijn. Er wordt ingegaan op recidive, het delict, de architectuur van het gebouw waar ze opgesloten zitten en de meningen over medege-detineerden en personeelsleden.

Aangezien de jovo's zich in een huis van bewaring vinden, waar onder andere mensen verblijven die nog niet veroordeeld zijn, hebben nog niet alle respondenten te horen gekregen of ze veroordeeld worden voor het delict waar ze van verdacht worden. Wel kan iets gezegd worden over het aantal respondenten dat recidiveert: van de 24 respondenten zijn veertien respondenten eerder veroordeeld en negen niet. In paragraaf 3.3.3 kwam al naar voren dat de recidivecijfers in het geval van algemene recidive hoger zijn dan als bijvoorbeeld gekeken wordt naar speciale recidive, waarbij het gaat om ex-gevangenen die veroordeeld worden voor hetzelfde soort delict. Elf van de veertien recidivisten hebben aangegeven hoe vaak ze veroordeeld zijn: het merendeel is één keer veroordeeld, wat zichtbaar is in figuur 5.2. Van de elf respondenten gaven vijf aan dat ze voor een vergelijkbare daad veroordeeld zijn; zes personen zijn voor verschillende delicten veroordeeld.

Figuur 5.2. Aantal keren dat jovo's veroordeeld zijn

De meeste respondenten, negen van de vijftien die antwoord gaven op de vraag, werden verdacht van een vermogensmisdrijf, bijvoorbeeld diefstal. De overige respondenten zitten vast voor een geweldsmisdrijf (drie personen) of geven aan dat ze onschuldig vastzitten (eveneens drie personen). Uit de administratiegegevens van De Marwei blijkt dat er ook jovo's zijn die verdacht worden van een zedendelict. Zes van de veertien personen die de vraag beantwoord hebben, noemden geldgebrek als reden voor het plegen van het delict; andere personen gaven aan dat ze meegesleept zijn door vrienden, dat ze uit zelfverdediging een misdrijf hebben gepleegd of dat ze onschuldig zijn. Twee van de twintig personen die de vraag beantwoord hebben, gaven aan dat ze hetzelfde zouden reageren als ze zich in dezelfde situatie zouden bevinden; achttien personen dachten anders te reageren. Uit dertien van de zeventien antwoorden op de vraag 'Waarom zou je nu wel/ niet hetzelfde doen?', bleek berouw; een persoon gaf aan dat hij geen andere keuze zou hebben om op dezelfde manier te reageren; de overige personen vielen in de categorie 'anders'. Achttien van de 24 enquêterespondenten hebben de vraag over het gebouw beantwoord. Negen van hen lieten zich negatief uit over het gebouw (bijvoorbeeld: kut); drie positief (bijvoorbeeld: mooi) en zes gaven een neutraal antwoord (bijvoorbeeld: normaal). Negen personen hebben geldige redenen genoemd voor hun mening over het gebouw waar ze in opgesloten zijn. In tabel 5.2 worden alle verschillende redenen genoemd; een aantal respondenten gaf een vergelijkbaar antwoord. Er was ook een aantal respondenten dat geen antwoord op de vraag gaf, die onder de categorie 'ontbrekende waarden' zijn opgenomen.

Positief	Negatief
"Het gebouw is schoon".	"Alles is ver van elkaar verwijderd".
"De vloeren en zo zijn netjes".	"Je zit opgesloten".
	"Je hebt geen uitzicht".
	"Als er iets gerepareerd moet worden, duurt het een eeuwigheid voor het gedaan is".

Tabel 5.2. Redenen die jovo's geven voor hun mening over het gebouw waar ze in opgesloten zitten.

Vijf van de zestien jovo-respondenten lieten zich positief uit over hun medegegetineerden doordat ze bijvoorbeeld noteerden dat ze aardige of goede personen zijn. Vier personen hadden een negatieve kijk op hun medegegetineerden; ze worden sukkels genoemd, druk, onvolwassen en tevens noteerde een persoon dat er teveel allochtonen waren. Redenen

voor positieve uitlatingen waren bijvoorbeeld 'Het is gezellig' of 'We helpen elkaar'; redenen voor negatieve meningen waren: 'Omdat ze denken dat ze alles zijn' of 'Omdat ze kinderachtig doen en dat staat me niet aan'.

Negentien van de 24 respondenten hebben hun mening over personeelsleden van De Marwei genoteerd. Drie personen lieten zich positief uit door te zeggen dat ze aardig zijn en dat het goede mensen zijn. Een reden voor het hebben van een positieve mening is dat personeelsleden de gedetineerden en gevangenen met respect behandelen. Zes personen noteerden negatieve meningen, zoals bijvoorbeeld: 'Het zijn idioten' of 'Ze zijn ongehoorzaam' of 'Ze zijn niet meelevend'. Redenen die hiervoor aangehaald werden, waren 'Omdat ze bevooroordeeld zijn' of 'Omdat het soms lang duurt voordat we krijgen waar we om gevraagd hebben'.

5.2.6. Situatie na detentie

De situatie na detentie wordt vergeleken met de situatie voor en tijdens detentie, om op die manier te achterhalen of er veranderingen zijn opgetreden door het verblijf in een huis van bewaring. Vragen over diploma's en werk komen aan bod.

In de enquête zijn ook vragen gesteld over het wel of niet willen behalen van (een) diploma('s) na detentie. Zeventien van de 22 enquêterespondenten gaven aan dat ze na detentie (nog) een diploma wilden behalen. Vijftien van hen noemden het vergroten van de kans op een baan als reden hiervoor. Elf van de 22 respondenten hebben de vraag 'Wat voor diploma dan?' beantwoord. Uit de enquête bleek dat de meeste respondenten, zeven van de elf, een diploma van een laag onderwijstype wilden behalen. Achttien van de 24 respondenten hebben de vraag over beïnvloeding met betrekking tot diploma beantwoord. Dertien van de achttien respondenten gaven aan dat andere mensen geen invloed hebben op hun keuze om wel of geen diploma na detentie te behalen. De vijf mensen die wel beïnvloed werden, werden beïnvloed door mensen buiten de penitentiaire inrichting: familie, vrienden of partner. Slechts een van de vijf personen gaf aan op wat voor manier hij beïnvloed werd: hij kreeg steun bij het behalen van een diploma.

Het merendeel van de enquêterespondenten die antwoord hebben gegeven op de vraag, 21 van de 22, wilden na detentie een baan. Veertien van hen gaven als reden dat ze geld wilden verdienen; verder werd tijdverdrijf genoemd, maatschappelijke betrokkenheid en dat de persoon iets wilde bereiken in het leven. Bij acht van de zestien personen die de vraag 'Wat wil je voor werk gaan doen?' beantwoord hebben, ging het om een baan uit het lage beroepsniveau (bijvoorbeeld: stratenmaker) en drie personen hadden het idee in de middencategorie te gaan werken (bijvoorbeeld: kapper). Vijf personen behoorden tot de categorie 'anders' (bijvoorbeeld: "maakt me niet uit wat voor werk"). Met betrekking tot beïnvloeding door andere mensen, gaven zeventien van de 21 respondenten die de vraag beantwoord hebben aan dat ze niet beïnvloed werden. De vier personen die wel beïnvloed werden, werden door mensen buiten de penitentiaire inrichting beïnvloed, namelijk door familie, vrienden of partner. Slechts een persoon noteerde dat hoe hij beïnvloed werd: hij ontving steun.

5.3. Resultaten interviews

In deze paragraaf wordt ingegaan op de interviews die met acht jovo's en een aantal functionarissen van De Marwei zijn gehouden (zie voor de interviewvragen bijlage 2 en 3). De volgende functionarissen zijn geïnterviewd: een van de twee unit-directeuren in de penitentiaire inrichting, het hoofd van de jovo-afdeling, het hoofd van de beveiliging en vijf PIW'ers die werkzaam zijn op de jovo-afdeling. Tevens is een PIW'er van een andere penitentiaire inrichting geïnterviewd, net als een docent, een werkmeester, een verpleegkundige, de humanist, de dominee, de psycholoog, een medewerker

maatschappelijke dienstverlening (mmd-er), de individueel traject begeleider (itb-er) en een sportinstructeur. Daarnaast zijn nog informele gesprekken gevoerd met andere PIW'ers van de jovo-afdeling en van andere afdelingen. Om de privacy van de personeelsleden te waarborgen worden zij niet bij naam of functie genoemd, met uitzondering van de PIW'ers. Hun functie wordt wel aangeduid omdat met meerdere PIW'ers gesprekken zijn gevoerd, waardoor individuele PIW'ers moeilijk traceerbaar zijn. Door kenmerkende uitspraken kunnen personeelsleden echter wel traceerbaar zijn.

Bij de analyse van de interviews werd duidelijk dat bepaalde thema's voortdurend terugkwamen. Zoals in paragraaf 4.3.2 al aan de orde kwam, gaat het bij kwalitatief onderzoek om de ervaringen van de respondenten (Flowerdew en Martin 2005); de aspecten die zij naar voren halen, zijn van belang. Dit is inherent aan halfgestructureerde interviews (Longhurst 2003). Dit is de reden dat de resultaten van de interviews in paragraaf 5.3.2 tot en met 5.3.6 per thema worden besproken, respectievelijk: relaties, performativiteit, othering, Nieuwe Inrichting en toekomstbeeld. Als inleiding op de vijf thema's, worden in dit hoofdstuk eerst twee persoonsbeschrijvingen gegeven (5.3.1).

5.3.1. Persoonsbeschrijvingen

Achtereenvolgens worden twee beschrijvingen van jovo-respondenten gegeven, waarin de percepties van twee jovo-respondenten op de eerder genoemde thema's (relaties, performativiteit, othering, Nieuwe Inrichting en toekomstbeeld) naar voren komen. Eerst komen een aantal achtergrondgegevens aan bod en vervolgens wordt ingegaan op hun perceptie. Uit privacyoverwegingen zijn de namen van de jovo's veranderd.

Bas

Bas is een twintigjarige niet-godsdienstige Nederlander die voor het eerst in een penitentiaire inrichting verblijft. Hij is inmiddels afgestraft voor het plegen van een overval en moet nog drie maanden in de penitentiaire inrichting verblijven.

Aan Bas was te merken dat hij onder de indruk was van de opsluiting, wat zich onder andere uitte in het feit dat hij direct over het delict dat hij gepleegd heeft, begon. PIW'ers van de jovo-afdeling gaven aan dat Bas graag praat over de overval die hij gepleegd heeft, met name omdat hij gemerkt heeft dat hij op die manier de lachers op de hand krijgt. Hij heeft namelijk een pizzakoerier overvallen omdat hij trek had in een pizza. Ook eiste hij geld, maar het belangrijkste was het stillen van zijn honger. Bas zei dat hij zijn lesje geleerd heeft: door de opsluiting beseftte hij wat hij gedaan heeft en wat hij zijn familie heeft aangedaan. Bas gaf aan dat zijn familie hem erg mist en hij hen. Hij heeft alleen telefonisch contact met zijn ouders. Hij zei: "Mijn broertje heb ik al vier jaar niet gezien. Hij woont bij mijn moeder, maar ik weet het adres niet". Hij wil het adres ook niet weten, omdat hij bang is dat zijn vader hem dan uit gaat horen, het adres achterhaalt en zijn moeder en broertje iets aan gaat doen. Zijn vader vond Bas' delict een Robin Hood-actie. Bas wil niet dat zijn ouders hem komen opzoeken. Zijn vader zou vrij van zijn werk moeten vragen en dat wil hij niet. Bovendien zouden de bezoeken ervoor zorgen dat hij heel erg bezig zou zijn met het leven buiten De Marwei en dat wil hij niet, omdat hij de detentie dan minder goed volhoudt.

Over vrienden was hij kort. Bas zei: "Ik heb vrienden buiten de penitentiaire inrichting. Ik wil alleen niet dat ze me komen opzoeken, want dan ben ik alleen maar met buiten bezig". Door zijn verblijf in De Marwei heeft hij al een geïsoleerde positie, die hij nog eens versterkt door zo min mogelijk contacten met de buitenwereld te onderhouden. Dit is een overlevingsstrategie: op die manier houdt hij de detentie vol. Bas vertelde dat hij een vriend meegesleurd heeft in de overval. Toen hij opgepakt werd, heeft Bas zich versproken, waardoor zijn vriend ook in De Marwei terecht kwam. Hij heeft hier spijt van en wil zijn mededader na detentie geld of een auto cadeau geven ter compensatie voor de opsluiting. Geld heeft hij nog niet, maar hij heeft er alle vertrouwen in dat hij een aantal jaren na detentie genoeg geld zal hebben om zijn mededader een cadeau te geven. Zijn mededader

heeft aangegeven Bas na detentie niet meer te willen zien en tijdens hun verblijf in De Marwei ontwijkt hij Bas.

Op de afdeling sluit Bas zich niet van andere mensen af. Hij hoort niet bij een groep, maar gaat met iedereen om. Hij gaf aan: "Ik heb niet echte vrienden in De Marwei, maar ik heb wel wat aan mijn medegevangenen. Je zit allemaal in het zelfde schuitje en je sleept elkaar er doorheen". Dit doen ze door met elkaar te praten als hen iets dwars zit. Hij vindt zijn medege-detineerden anders. Hij zei: "De anderen denken dat ze alles zijn. Als me iets dwars zit, zeg ik dat snel en daardoor heb ik geregeld ruzie met anderen. Meestal met donkere mensen, omdat die zich snel aangesproken voelen. Ik vind dat raar. Ik zeg wat ik wil zeggen".

Bas wil graag gezien worden als net persoon en baalt er dan ook van dat hij niet elke dag een pak aan kan, omdat het gevangenisbeleid aangeeft dat een gedetineerde maar een pak op cel mag hebben (vijf overhemden, vier lange broeken en één colbert zijn toegestaan; hieruit kan dus één pak gevormd worden; huisregels De Marwei 2004). Voor detentie droeg hij ook pakken, terwijl iedereen hem voor gek verklaarde. Bas zei: "Dat gaat me het ene oor in en het andere uit. Ik vind het leuk, dus draag ik pakken". Ook benadrukt hij dat hij is wie hij is en daarom heeft hij een tatoeage met zijn naam. Op de vraag of hij gelovig is, zei hij: "Ik geloof in mezelf". "Bas is een van de weinige jovo's met zelfinzicht", aldus een van de PIW'ers. Door Bas' zelfinzicht keert hij volgens de PIW'ers van de jovo-afdeling niet terug in een penitentiaire inrichting. "Hij weet namelijk donders goed wat hij heeft gedaan en doet dat niet weer", aldus een van de PIW'ers. Bas' toekomstbeeld is positief: hij probeert tijdens detentie zoveel mogelijk diploma's en/ of certificaten te behalen om na detentie eerder een baan te kunnen vinden. Hij zei: "Het maakt me niet zoveel uit wat voor werk ik doe. Als je wilt werken, is er altijd wel een weg om wat te vinden. Ik ben ook blij dat ik in De Marwei kan werken; dan ben ik tenminste even van cel". Het lijkt hem op den duur leuk om eigenaar van een modellenbureau te zijn of manager in een horecagelegenheid.

Farid

Farid is twintig jaar. Hij heeft de Marokkaanse etniciteit en is islamitisch. Dit is de vierde keer dat hij in een penitentiaire inrichting verblijft. Hij wordt verdacht van het plegen van een inbraak. De uitspraak van de rechter was tijdens het interview nog niet bekend.

Farid heeft de volgende associatie bij de plek waar hij opgesloten zit: slecht eten, veel op kamer en weinig mentorgesprekken. Het eten vindt hij slecht omdat ze het verpakt in plastic krijgen. Farid gaf aan: "De plastic maaltijden kunnen we in onze magnetron opwarmen, maar dan verdwijnen alle vitamines. Ik wil wel mijn vitamines binnenkrijgen, dus kook ik tijdens recreatie mijn eigen potje. Dat was wel even wennen, want thuis deed de huishoudster alles. Ik heb in De Marwei geleerd om te koken". Door zijn verblijf in De Marwei heeft hij ook kleren leren wassen. Hij zei dat hij zelfstandiger is geworden.

Aangezien Farid niet werkt en geen opleiding volgt, zit hij 21 tot 22 uren op cel. Opvallend is dat hij zelf van kamer spreekt, wat associaties van thuis opwekt. Uit het interview bleek dat hij niet bewust een thuis creëert. Hij richt zijn cel niet in, maar vindt het wel belangrijk dat zijn cel schoon en netjes is. Hij gaf aan: "Ik kan niet tegen rotzooi. Ik moet de gids zo kunnen vinden". Hij gaf aan dat twintigjarige mensen zich willen bewijzen en dat dit de reden is dat veel jovo's ruzie met elkaar hebben.

Met betrekking tot de mentorgesprekken gaf hij aan dat nog geen mentor gezien heeft. Hij zei: "Ik ben al weer een tijdje op de afdeling, maar weet niet eens wie mijn mentor is. Er wordt me nooit gevraagd of ik het nog wel trek. Hierdoor ga je je terugtrekken". Hij sprak wel met zijn medege-detineerden, maar gaf aan dat ieder voor zich leefde. Hij zou graag een mentorgesprek voeren omdat hij het wil hebben over zijn detentie. Hij is van mening dat hij onschuldig vastzit. Soms had hij het gevoel dat hij iedereen wel van zich af kon slaan.

Zijn familie kwam tijdens het interview al vrij snel aan de orde. Hij gaf aan dat hij tweemaal daags zijn moeder belt, maar volgens een van de PIW'ers was dat niet mogelijk omdat

gedetineerden alleen tijdens recreatie mogen bellen en dat is een keer per dag. In ieder geval heeft hij regelmatig contact met zijn moeder; zijn vader zat op dat moment in Afrika om Farids halfzusje op te halen. Zijn vader heeft, met de toestemming van zijn vrouw, een kind verwekt bij zijn vriendin in Marokko. Farids moeder is namelijk ziek en kan hierdoor geen kinderen meer krijgen. Door de gesprekken met gezinsleden houdt Farid de detentie vol. Hij had geen contact met ooms en tantes, omdat hij niet wilde dat zij op de hoogte zijn van zijn detentie. Hij gaf aan: “Als ik nou schuldig was, zoals de vorige drie keer dat ik vastzat, dan had ik het niet erg gevonden dat ze het wisten. Nu heb ik geen zin om de situatie uit te leggen”.

Farid is tweeslachtig over zijn toekomst. Hij zei: “Als ik veroordeeld word, moet de jongen die me hier voor op heeft laten draaien een schadevergoeding betalen. Ik heb hem dit gezegd toen hij op bij het bezoek was. Hij was heel bang. Ik vind honderd euro per dag een terechte schadevergoeding. Hij huilde en smeekte me om dat niet te eisen, maar ik laat me niet kennen. Hij moet voelen wat hij me heeft aangedaan”. Als Farid niet veroordeeld wordt, gaat hij een schadevergoeding van de rechter eisen, omdat hij onterecht vast heeft gezeten. Hij wil dan een korte opleiding doen ter overbrugging van het aanvragen van een taxipas. Hij kan die na detentie niet direct aanvragen, omdat hij dan nog niet vijf jaar strafbladvrij is. Hij zal daar nog ruim een half jaar op moeten wachten. Als hij veroordeeld wordt, moet hij weer vijf jaar wachten. Hij zal het contract van autokoerier kwijtraken, evenals zijn vriendin. Farid gaf aan dat hij zich in dat geval wil gaan aansluiten bij een jeugdbende in zijn woonplaats Amsterdam.

Farid is tijdens detentie meer met zijn geloof gaan doen. Hij gaf aan: “Ik ben weer begonnen met bidden. Dit houdt me hier sterk. Ik krijg hoop door te bidden”. Hij heeft een keer de moslimbijeenkomsten bezocht, maar vond dat maar niets omdat het niet over de inhoud van het geloof ging. Het ging daarentegen meer om kletspraatjes, koekjes en koffie. Een ander aspect dat kenmerkend is voor Farid is zijn perceptie van kleding. Hij hechtte veel waarde aan het dragen van merkkleding. Farid zei: “Ik vindt merkkleding mooi. Het is niet te duur voor me, want mijn vader betaald wel”. Aan zijn uiterlijk besteedde hij niet zoveel tijd, omdat “niemand hier toch naar me kijkt”. Als hij bezoek krijgt van zijn broertje, vriend of vriendin krijgt zijn uiterlijk meer aandacht, Hij kamt zijn haren dan bijvoorbeeld. Zijn vriendin kan hem niet zo vaak opzoeken omdat ze naar school moet. Bovendien speelt de afstand een rol: ze woont in Amsterdam.

5.3.2. Relaties

Uit de interviews bleek dat de meeste jovo's geen waarde hechten aan relaties met mensen op de plaats waar ze opgesloten zitten. Dit heeft gevolgen voor de sociale omgang met medegedetineerden en personeel in de penitentiaire inrichting: jovo's nemen weinig tot niets aan van mensen binnen de penitentiaire inrichting; ze volgen hun eigen weg. Relaties met mensen buiten de penitentiaire inrichting worden daarentegen erg belangrijk gevonden, met als resultaat dat de bezoeken die de penitentiaire inrichting aanbiedt, hoog aangeschreven staan. Ook wordt er tijdens recreatietijd veel getelefoneerd met familieleden en partner. Bij sommige gedetineerden en gevangenen uit het belang van relaties buiten de penitentiaire inrichting zich in de aanwezigheid van foto's, kaarten en tekeningen van hen. Hieronder wordt achtereenvolgens stilgestaan bij relaties met familie, partner, kind en vrienden.

Familie

Bij alle jovo-interviews kwamen familieleden ter sprake. Ouders zijn veelal gescheiden en alle respondenten hadden geregeld contact met hun moeder; de contacten met hun vader zijn geringer. Bij een tweetal respondenten was de vader overleden. Markant was dat ze rechter gingen zitten en blijer uit hun ogen keken toen ze vertelden dat ze elke week bezoek van hun moeder ontvingen.

Bij het wel of niet ontvangen van bezoek, speelt werk een rol; een jovo gaf aan: “Ik wil niet dat mijn vader me hier opzoekt, want hij kan moeilijk vrij krijgen van zijn werk. Ik wil hem niet

in moeilijkheden brengen". Uit de enquête blijkt dat het merendeel van de jovo-moeders geen werk heeft. Contacten met broers en/ of zussen waren beperkter, maar dat was voor detentie ook al het geval. In de meeste gevallen zijn contacten met broers en/of zussen niet veranderd door het verblijf in De Marwei. Eén jovo vertelde echter dat hij geen contact meer had met zijn broer, omdat hij het idee had dat zijn broer, die bij Justitie werkt, zich voor hem schaamt.

Onder het personeel verschilden de meningen over de band die jovo's met hun familie hebben: er zijn personeelsleden die aangaven dat de band met familieleden sterker wordt door hun verblijf in De Marwei, omdat gedetineerden na gaan denken over zichzelf en de waarde van familie (meer) gaan inzien. Een personeelslid gaf aan dat dit met name gebeurt bij zogenaamde first offenders: gedetineerden die voor de eerste keer vast zitten. Ook zijn er personeelsleden die van mening zijn dat veel jovo's geen contact meer met hun ouders hebben. De meeste van hen hebben een geschiedenis van kindertehuizen en internaten. Het contact met hun ouders is op jonge leeftijd al verbroken.

Wat tevens bij vrijwel alle interviews met personeelsleden naar voren kwam, was de problematische gezinssituatie van de jovo's, waarbij bijvoorbeeld gedacht moet worden aan mishandeling of alcoholmisbruik van een van de ouders. Ook noemden veel personeelsleden dat jovo's meestal gescheiden ouders hebben. Een personeelslid gaf aan: "Sommige jovo's hebben een zware jeugd gehad. Ze hebben geen houvast in het leven en niemand gelooft in ze". In de penitentiaire inrichting kan op deze gevoelens ingespeeld worden door hen positief te stimuleren, bijvoorbeeld bij het behalen van een diploma.

Partner en kind

Ook de partner is erg belangrijk voor jovo's. Twee jovo-respondenten gaven daarnaast aan dat ze een kindje hebben dat enorm belangrijk voor hen is. De meeste jovo-respondenten hebben buiten de penitentiaire inrichting een vriendin, waar dagelijks tijdens recreatietijd telefonisch contact mee is. Ook proberen zij elke week op bezoek te komen, wat door geldgebrek en werk echter niet altijd mogelijk is. De beperkingen in de penitentiaire inrichting leiden er volgens personeelsleden toe dat veel relaties verbroken worden of tenminste veranderen. Een van hen zei bijvoorbeeld: "Bij alle gedetineerden komen relaties onder druk te staan. Door het verblijf in een penitentiaire inrichting vermindert de communicatie sterk. Ze kunnen niet bellen wanneer ze dat willen. De momenten van communicatie zijn kort, waardoor veel gedetineerden moeite hebben om een inhoudsvolle betekenis aan hun relatie te geven". Met name jovo's krijgen te maken met vriendinnen die de relatie beëindigen omdat hun relaties gezien hun leeftijd meestal een vluchtig karakter hebben. Gedetineerden kunnen tijdens hun verblijf in een penitentiaire inrichting niet dezelfde vriend zijn als buiten de inrichting. Hun sociale rol verandert. Ze hebben namelijk vaak niet de mogelijkheden om problemen die thuis spelen, op te lossen.

Vrienden

De meeste jovo's gaven aan dat ze buiten de penitentiaire inrichting vrienden hebben. Vrienden worden opgevat als mensen waar persoonlijke dingen mee gedeeld worden en die te vertrouwen zijn. Het merendeel van de jovo's gaf aan dat ze er tijdens detentie achter kwamen dat veel vrienden geen echte vrienden bleken te zijn, omdat zij nooit meer wat van zich hebben laten horen. De gehandhaafde vrienden komen niet geregeld op bezoek omdat familie volgens de interviewrespondenten voorgeeft. De beperkingen van het gevangenisbeleid spelen hierbij een rol: er mag maar een beperkt aantal bezoekers per keer komen, namelijk vijf personen waarvan drie volwassenen. Tevens mag maar een uur per week bezoek ontvangen worden. Ook speelt het werk van hun vrienden een rol, net als bij de ouders. De jovo's willen namelijk niet dat hun vrienden in moeilijkheden worden gebracht door vrij te vragen voor het bezoek.

5.3.3. Performativity

Tijdens de interviews kwamen verschillende aspecten aan bod die te maken hebben met performativity, bijvoorbeeld de manier waarop men sprak over seksualiteit, over de machocultuur die onder jovo's en PIW'ers heerst, over kleding, tatoeages en piercings. Ook de manier waarop sommige jovo's met geloof om gaan, heeft met performativity te maken. Deze aspecten komen hieronder een voor een aan de orde.

Seksualiteit

De jovo-respondenten duiden zichzelf allemaal als heteroseksueel aan. De personeelsleden gaven eenzelfde beeld. Opvallend was dat een tweetal jovo-respondenten verontwaardigd reageerde. Een van hen zei: "Het is toch logisch dat ik heteroseksueel ben?" Bepaalde sporten zijn impopulair bij jovo's, bijvoorbeeld badminton, omdat het in hun ogen een sport is die alleen door homo's en vrouwen beoefend wordt. In hun beleving is geen inzet nodig voor badminton. Uit het interview met een van de personeelsleden blijkt dat ze onzeker zijn bij sporten waar ze nog nooit mee te maken hebben gehad. Om hun onzekerheid te verbergen, geven ze op deze sporten af. Als een personeelslid hen overhaalt om bijvoorbeeld te badmintonnen, komen ze erachter dat ze het best kunnen en dat er wel degelijk inzet getoond moet worden. Hierdoor krijgen ze meer waardering voor de betreffende sport.

Macho-cultuur

Bij een aantal functionarissen van De Marwei kwam de macho-cultuur onder jovo's en personeel ter sprake. Een van hen sprak over de macho-cultuur onder jovo's. Hij gaf aan dat de stoere jongens zich willen bewijzen voor de groep door voortdurend aan te geven 'Hier ben ik'. Bij diploma-uitreikingen wordt de stoere houding soms even onderbroken als een traantje wordt weggepinkt, maar vervolgens wordt de stoere houding weer aangenomen. Een ander personeelslid voegt hieraan toe dat het in hun ogen stoerder is om te vertellen dat drugs gescoord is, waardoor de jovo's hun blijdschap over het behalen van een diploma nauwelijks uiten.

De macho's kenmerken zich daarnaast door een nonchalante houding. Volgens een personeelslid lijkt het alsof het verblijf in een penitentiaire inrichting hen niets doet; er is sprake van een jeugdige bravoure. Jovo's zijn onderling jonge haantjes, aldus een ander personeelslid. Een van de PIW'ers bevestigde dit en gaf aan dat dit met name het geval is als er vrouwen op de afdeling zijn. Een ander personeelslid gaf eveneens aan dat er een macho-cultuur onder jovo's heerst. Ze zijn hun plek in de groep aan het ontdekken, wat overigens niet kenmerkend is voor jovo's; ook jongeren buiten een penitentiaire inrichting houden zich hiermee bezig. Het macho-gedrag wordt volgens een van de PIW'ers versterkt doordat ze bij elkaar op een afdeling geplaatst zijn. Als jovo's zich tussen andere gedetineerden zouden bevinden, zou het macho-gedrag door de oudere gedetineerden wel ingedamd worden.

Bij de jovo's zie je vaak een hiërarchie, met name bij de jongens die op straat leefden. Hier geldt het recht van sterkste, waarbij ieder voor zich leeft. Uit de interviews met jovo's bleek dat het merendeel van de jovo's ook op zichzelf terug geworpen is. Macho's staan meestal hoog in de hiërarchie, terwijl zedendelinquenten, die ook onder jovo's aanwezig zijn, zich op de laagste plek bevinden. Een personeelslid gaf aan dat zedendelinquenten soms bedreigd en geslagen worden door medegedetineerden. "Sommige zedendelinquenten vertellen huilend dat het niet hun schuld is maar de schuld van het kind. Deze zedendelinquenten gaan het niet redden", aldus een personeelslid.

Een aantal personeelsleden bracht de macho-cultuur onder het personeel ter sprake. Een van hen gaf aan dat de macho-cultuur onder PIW'ers ervoor zorgt dat de meeste jovo's niet hun persoonlijk verhaal bij de PIW'ers doen. Natuurlijk zijn er wel PIW'ers waar persoonlijke gesprekken mee gevoerd worden, maar in het algemeen komen ze bij iemand terecht die zich buiten de afdeling bevindt. Een ander personeelslid gaf aan dat het machogedrag onder collega's tijdens een teamdag opviel. Bij een survivaltocht waren de macho's bij elkaar in een

team geplaatst en dat liep helemaal mis omdat de een het nog beter wist dan de ander, waardoor geen overleg gepleegd werd. Na afloop van de activiteit werden inzichtverhalen verteld, maar de meeste macho's hadden niet in de gaten dat het verhaal van toepassing was op hen. Jovo's spraken overigens niet over een macho-cultuur onder personeelsleden.

Kleding

Een aantal personeelsleden sprak in het interview over uniformen. In de ogen van een van hen zou de gespletenheid van PIW'ers opgeheven moeten worden: ze zouden zich niet meer bezig moeten houden met bestraffende én begeleidende taken, maar zich moeten richten op de begeleidende taken. In dat geval zouden ze geen uniformen en sleutels meer moeten dragen. Die zouden voorbehouden zijn aan de beveiligingsmensen die verantwoordelijk zijn voor de bestraffende taken. Een ander personeelslid vond daarnaast het onderscheid tussen huizen van bewaring en gevangenis met betrekking tot uniformen van belang: in huizen van bewaring zouden alle personeelsleden een uniform moeten dragen, terwijl de begeleidende taak van PIW'ers in gevangenis moet worden benadrukt door hen hun dagelijkse kleding te laten dragen. Een van de PIW'ers merkt op dat hij zonder uniform op dezelfde manier met jovo's omgaat als met uniform. Jovo's kijken echter anders aan tegen iemand in uniform. Zij hadden buiten de penitentiare inrichting al een hekel aan mensen in uniformen omdat ze daar slechte ervaringen mee hadden, bijvoorbeeld doordat ze opgepakt zijn door politieagenten. Niet alleen hebben ze een hekel aan uniformen; ook aan de kleur blauw omdat de politie-uniformen in Nederland die kleur hebben. In De Marwei ontdekken de jovo's dat er achter een uniform ook een aardig mens schuil kan gaan, aldus een van de PIW'ers.

Jovo's en personeelsleden hebben een andere mening over de kleding van jovo's: volgens personeelsleden kleden jovo's zich niet anders tijdens hun verblijf in een penitentiare inrichting; volgens de jovo's is dit wel het geval. De meeste jovo-respondenten gaven aan dat ze minder nette kleding droegen omdat ze het niet belangrijk vonden om in een penitentiare inrichting goed voor de dag te komen. Een van de jovo's zei: "Er kijkt toch niemand naar me". Op momenten dat het bezoek zich aandient, hechten ze echter wel waarde aan hun uiterlijk: dan worden haren gekamd, nette kleren tevoorschijn gehaald en als finishing touch voorzien de jovo's zich van aftershave. Een jovo gaf aan: "Voor familie en vrienden wil ik me mooi maken. Het gevangenispersoneel boeit me niet". De regels ten aanzien van de kleding bij bezoek spelen hierbij ook een rol: het beleid van de penitentiare inrichting geeft onder andere aan dat er geen trainingsbroeken gedragen mogen worden als gedetineerden bezoek ontvangen. Door de beperkingen die door het beleid in de penitentiare inrichting worden opgelegd, treden er daarnaast nog kleine veranderingen in kleedgedrag op. Een jovo gaf bijvoorbeeld aan dat hij graag pakken draagt, maar dat dit tijdens detentie niet gaat omdat hij maar een pak op cel mag hebben. Tatoeages en piercings

Tijdens de interviews kwamen tatoeages en piercings nauwelijks aan de orde. De informatie die verkregen is, sprak elkaar tegen: een PIW'er gaf aan dat oudere gedetineerden tatoeages hebben en jovo's vooral piercings dragen, terwijl uit de enquêtes bleek dat tatoeages bij de jovo-respondenten geliefder zijn dan piercings. Slechts één jovo sprak tijdens het interview over tatoeages. Tijdens het gesprek benadrukte hij de reden van zijn tatoeage: "Ik heb mijn eigen naam laten tatoeëren. Ik ben en blijf namelijk wie ik ben". Het gevangenisbeleid in Nederland verbiedt overigens niet dat gedetineerden en gevangenen zich tijdens detentie laten tatoeëren.

Geloof

Gedurende detentie zijn een aantal gelovige jovo-respondenten meer met hun geloof bezig. Ze bidden en lezen meer, omdat ze daar meer tijd voor hebben en omdat het hen sterk houdt. Volgens een van de PIW'ers zijn de jovo-moslims overigens fanatieker in de leer dan de andere gedetineerden. Een van de personeelsleden vond de grote behoefte aan rozenkransen onder jovo's opvallend. De jovo's hangen dit gebedssnoer meestal als amulet

om hun hals. Een personeelslid gaf aan dat een aantal jovo's de kerkdiensten voor de inhoud bezoeken, maar volgens een van de PIW'ers doen de meeste jovo's het voor de afleiding. Een van de personeelsleden gaf nog een andere reden om de kerkdiensten te bezoeken: het dealen in drugs. De kerkdienst is namelijk een van de weinige momenten waarop jovo's contact hebben met gedetineerden van andere afdelingen. In penitentiaire inrichtingen wordt overigens rekening gehouden met de geloofsuitingen van gedetineerden en gevangenen: moslims krijgen geen varkensvlees en tijdens de ramadan kunnen gedetineerden hun eten op een ander tijdstip verwarmen met behulp van de magnetron.

5.3.4. Othering

Bij alle interviews, zowel met jovo's als met personeelsleden, kwamen aspecten van othering naar voren. Jovo's werden bijvoorbeeld tegenover personeelsleden geplaatst. Tijdens de interviews met personeelsleden kwamen verschillen tussen jovo's en andere gedetineerden aan de orde, terwijl de interviews met jovo's een beeld schetste van de verschillen tussen de jovo's onderling. Hieronder komen deze drie tegenstellingen een voor een aan bod. Natuurlijk zijn er ook verschillen tussen personeelsleden, maar daar wordt verder niet op in gegaan, omdat dit onderzoek zich richt op de jovo's.

Jovo's ten opzichte van personeelsleden

Tijdens de interviews werd het verschil tussen jovo's en personeelsleden duidelijk aangegeven doordat de jovo's de personeelsleden als 'zij' betitelden. Er werd niet gesproken van een 'Wij, jovo's'. Dit kan te maken hebben met de perceptie van jovo's dat ieder voor zich leeft, waarbij het verblijf in een huis van bewaring een rol speelt. Jovo's verblijven daar gemiddeld vier maanden waardoor ze minder gelegenheid hebben om een wij-gevoel te creëren dan in een gevangenis, waar men veelal langer verblijft. Tijdens de interviews met jovo's kwam naar voren dat ze elkaar er wel door heen sleepten door met elkaar te praten, maar dat ze toch het gevoel hadden alleen te staan.

Het 'Zij, personeel' kwam met name naar voren toen over onderwijs en werk gesproken werd. Een van de jovo's zei met betrekking tot werken: "Zij bepalen of we mogen werken of niet. Wij hebben niets te zeggen". Geen enkele jovo gaf resoluut aan dat ze hun eigen gang gingen en zich niets aantrokken van de adviezen van de personeelsleden; wel werd aangegeven dat ze zelf bepaalden wat ze deden.

Jovo's ten opzichte van andere gedetineerden

In interviews met jovo's werd wel gesproken over gedetineerden en gevangenen op andere afdelingen, maar de jovo's plaatsten zichzelf of hun groep niet tegenover de andere gedetineerden, wat de personeelsleden wel deden. Vanuit het perspectief van het personeel betrof het twee verschillende groepen 'zij': de jovo's en de andere gedetineerden. De meningen over jovo's verschilden bij de personeelsleden. De algemene lijn is dat jovo's zich jonger gedragen dan ze in werkelijkheid zijn, wat met name opvalt als ze vergeleken worden met de andere gedetineerden. Een personeelslid gaf aan: "Het (jovo's) zijn net kleuters. Ze schreeuwen naar elkaar en stoeien. De andere gedetineerden gedragen zich fatsoenlijker". Een personeelslid merkte op: "Jovo's hebben een directe behoeftebevrediging. Alles moet op het moment gebeuren dat ze het willen. Als ze een vraag hebben, moet die direct beantwoord worden. Dat zie je bij andere gedetineerden ook wel, maar bij jovo's is het veel sterker. Ouders hadden hen op de leeftijd van zes à zeven jaar bij moeten brengen dat ze geduldig moeten zijn". Een ander personeelslid gaf aan: "Ze hebben een groter ik-gevoel dan de andere gedetineerden. De wereld draait om hen". Een positieve tegenstelling tussen jovo's en andere gedetineerden is volgens veel personeelsleden dat jovo's nog te vormen zijn: hun kan nog iets bijgebracht worden. Een vrouwelijk personeelslid noemt een ander positief aspect van jovo's: "Ze zijn bedeesder dan andere gedetineerden. Als ik op de jovo-afdeling loop wordt ik niet nagefloten, terwijl dat op de andere afdelingen wel het geval is". Een persoon die vaak bij bezoeken aanwezig is, gaf tenslotte aan dat jovo's meer bezoek ontvangen dan andere gedetineerden. Een van de PIW'ers noemde: "Ze zoeken een leider, maar in negen van de tien keer is die er niet op de jovo-afdeling, terwijl dit bij de afdeling

voor langgestraften wel het geval is". De leiders geven het goede voorbeeld, wat handig is voor PIW'ers omdat meestal alleen contact hoeft worden gezocht met hen om de goede sfeer op de afdeling te handhaven of herstellen.

Onderlinge verschillen tussen jovo's

Jovo's gaven in het algemeen aan dat ze de andere jovo's maar niets vonden. Een van de jovo-respondenten zei: "Ze zijn anders dan ik". Een andere jovo sprak van sukkel; weer een ander gaf aan: "Ze denken dat ze heel wat zijn". Het was opvallend dat jovo's niet veel spraken over een macho-cultuur, terwijl personeelsleden dit geregeld aan de orde brachten. Ook zei een jovo: "Het is hier (Leeuwarden) anders dan in Amsterdam. Hier zoeken ze voortdurend ruzie. Ik heb ruzie met iedereen en ontwijk de andere gevangenen". Er werd ook aangegeven dat bepaalde mensen elkaar opzochten en dat ze steun aan elkaar hadden, maar dat was met name uit noodzaak geboren. Een van de jovo's zei: "Je wilt wel kletsen; maakt niet uit met wie". Ze roeien met de riemen die ze hebben om de eenzaamheid te verdrijven, aldus een personeelslid.

Een personeelslid gaf aan dat er twee soorten jovo's zijn: de first offenders, jovo's die voor de eerste keer in een penitentiaire inrichting verblijven, en de jovo's die een groot deel van hun leven in kindertehuizen en internaten hebben gezeten. Meestal heeft de laatste groep jovo's al meerdere keren een penitentiaire inrichting van binnen gezien. Hij zei: "Soort zoekt soort. First offenders zoeken elkaar op, evenals de kindertehuisjovo's". Een ander personeelslid gaf aan dat er wel eens ruzies op de houtafdeling zijn tussen autochtone en allochtone jovo's. Meestal ontstaan die ruzies doordat de Antiliaanse jovo's er op los slaan in plaats van over de situatie te praten. Soms plaatsen autochtone jovo's zich tegenover allochtone: een van de jovo-respondenten zei dat hij geregeld ruzie had met donkere mensen omdat die snel opgefokt waren. De zedendelinquenten, die ook onder jovo's aanwezig zijn, worden als 'anders' aangeduid, wat zich uit in uitsluiting. Een personeelslid gaf aan dat zedendelinquenten soms bedreigd en geslagen worden door medegedetineerden. First offenders plaatsen zich tegenover kindertehuisjovo's, maar dat is niet altijd het geval. Zo zijn er nog veel meer manieren te vinden waarop een tegenstelling tussen 'wij' en 'zij' binnen de jovo-groep gerealiseerd kan worden (bijvoorbeeld 'wij christenen' ten opzichte van 'zij moslims'), maar alleen de eerder genoemde tegenstellingen kwamen aan de orde. Dat is de reden dat allen op met name op die aspecten is ingegaan, omdat het bij kwalitatief onderzoek gebruikelijk is om in te gaan op de ervaringen van de respondenten (Flowerdew en Martin 2005).

5.3.5. Nieuwe Inrichting

Jovo's spraken tijdens de interviews minder over de Nieuwe Inrichting dan de personeelsleden. In dit onderdeel van de thesis komen zowel de meningen van personeelsleden als die van jovo's aan bod.

Het was opvallend dat vrijwel alle personeelsleden spraken over de Nieuwe Inrichting. In sommige interviews kwam de Nieuwe Inrichting direct aan de orde, maar bij de meeste interviews werd gesproken over de voorloper van de Nieuwe Inrichting: het nieuwe dagprogramma. De meeste personeelsleden waren het er over eens dat het verkorte dagprogramma alleen maar nadelen had. De werkdruk is bijvoorbeeld omhoog gegaan en het contact met de gedetineerden is sterk verminderd. Een van de PIW'ers zei: "Vroeger gingen we 's avonds met een stel jongens even voetballen. De jongens konden een hele dag bezig zijn met het bepalen van de teams. Dit gaf een invulling aan hun dag. Ook konden ze hun emoties tijdens het voetballen kwijt. Nu gaan ze om vijf uur achter de deur. Overdag kunnen we geen balletje trappen met de jongens, omdat we allerlei andere dingen moeten doen". Het beleid van het ministerie van justitie zorgt ervoor dat jovo's gedurende de dag langer in hun cel zitten. De jovo's die meerdere keren in een penitentiaire inrichting verbleven, gaven aan dat ze ervan baalden dat ze door de invoer van het nieuwe dagprogramma minder tijd krijgen om te sporten. Een van hen zei: "We mogen minder

sporten. We zitten meer op cel en dat vind ik echt klote". De jovo's die voor de eerste keer opgesloten zitten, spraken niet over het nieuwe dagprogramma, wat waarschijnlijk te maken heeft met het feit dat zij niet anders gewend zijn.

Veel personeelsleden brachten tijdens de interviews het beleid ten aanzien van de jovo-afdeling ter sprake. Het is nog niet precies duidelijk wat voor plek jovo's binnen de Nieuwe Inrichting zullen krijgen, maar ze zullen waarschijnlijk niet bij elkaar op een aparte afdeling geplaatst worden, omdat ze elkaar evenveel (of misschien wel meer) beïnvloeden dan oudere gedetineerden, aldus een van de personeelsleden. Volgens een ander personeelslid is het puur een geldkwestie dat de jovo's waarschijnlijk niet meer bij elkaar op een afdeling geplaatst worden. Volgens hem zijn argumenten aan te dragen voor een speciale jovo-afdeling en voor plaatsing van jovo's tussen andere gedetineerden.

5.3.6. Toekomstbeeld

Zowel in de interviews met jovo's als die met personeelsleden ging het vaak over het toekomstbeeld van de jovo's. Hieronder komt eerst het toekomstbeeld van de jovo's aan bod en vervolgens wordt ingegaan op de meningen van het personeel ten aanzien van de toekomst van de jovo's.

Tijdens de interviews vielen de positieve toekomstbeelden van de jovo-respondenten op. Allemaal willen ze na detentie een baan en niemand uitte zijn twijfels hierover. Tevens gaven de jovo's aan dat ze een vriendin willen hebben en over vijf jaar zien ze zichzelf ook als vader van een of meerdere kinderen. Een respondent gaf aan: "Een vriendin en kinderen zouden rust in mijn leven brengen. Nu zou ik elke avond op stap gaan. Dan niet meer omdat ik voor hun zou moeten zorgen".

Uit de interviews met personeelsleden bleek dat zij anders tegen de toekomst van de jovo's aan keken. Een PIW'er gaf aan: "De huidige jovo's zitten in de toekomst op de langgestraftenafdeling". Volgens de personeelsleden keren de meeste jovo's in een penitentiaire inrichting terug. Een aantal PIW'ers noemde het gebrek aan zelfinzicht als reden voor recidive. Een van hen zei: "Veel jovo's hebben geen idee wat ze anderen aandoen met hun acties. Als ze vrijkomen, gaan ze meestal op dezelfde manier verder". Tijdens detentie doet de structuur van het dagprogramma hen in de meeste gevallen goed en ook hebben de meeste jovo's positieve ideeën over de toekomst, maar in de praktijk keren veel jovo's terug naar hun oude leventje. Hier ontbreekt veelal de structuur die volgens een van de PIW'ers belangrijk voor hen is. Volgens veel personeelsleden gaan ze dan binnen de kortste keren weer de fout in. Dit komt onder andere door de verkeerde vrienden die ze hebben. Een personeelslid noemde het gebrek aan netwerken: jovo's hebben meestal geen idee wie benaderd moet worden om aan een goede baan te komen. Ze hebben veelal alleen netwerken binnen criminele kringen. Tenslotte zeiden bijna alle personeelsleden dat de jovo's terugkeren in een penitentiaire inrichting omdat de nazorg niet goed is. Er zou meer geld in ex-gedetineerden geïnvesteerd moeten worden, zodat de kans op recidive verkleind wordt.

6. SLOTBESCHOUWING

6.1. Inleiding

De probleemstelling van deze thesis werd in hoofdstuk één als volgt omschreven: de recidivecijfers van jong volwassenen zijn hoog. De bijbehorende doelstelling bestond uit twee delen. In de eerste plaats: inzicht krijgen in de wijze waarop penitentiaire inrichtingen invloed uitoefenen op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen; in de tweede plaats: evalueren welke aspecten aan penitentiaire inrichtingen invloed hebben op de kans dat een jongvolwassene een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt behaalt. In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 6.2 nagegaan of de resultaten van het verrichtte onderzoek geleid hebben tot inzichten in de wijze waarop penitentiaire inrichtingen invloed uitoefenen op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen. In het bijzonder komen de invloeden die penitentiaire inrichtingen op jongvolwassenen hebben met betrekking tot het behalen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt aan bod. Tenslotte bevat paragraaf 6.3 de conclusie.

6.2. Antwoorden op de vraagstelling

In dit onderdeel van de thesis komen de gevonden antwoorden op de twee vragen aan bod. De eerste vraag luidt: op welke manieren hebben penitentiaire inrichtingen invloed op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen? De tweede vraag is: welke aspecten aan penitentiaire inrichtingen hebben invloed op de kans dat jongvolwassenen een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt behalen? Vóór de dataverzameling zijn deelvragen opgesteld (zie bijlage 7), maar bij de data-analyse bleek dat niet alle deelvragen goed beantwoord konden worden. Dit is inherent aan kwalitatief onderzoek, waarbij de belevingen en ervaringen van de respondenten centraal staan (Flowerdew en Martin 2005). Paragraaf 6.2.1 behandelt de invloed die penitentiaire inrichtingen hebben op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen en 6.2.2 gaat in op de invloeden die penitentiaire inrichtingen op jongvolwassenen hebben met betrekking tot het behalen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt.

6.2.1. De invloed van penitentiaire inrichtingen op de identiteitsontwikkeling

Penitentiaire inrichtingen beïnvloeden de identiteiten van jovo's. Uit de interviews bleek bijvoorbeeld dat veel jovo's hun mannelijke identiteiten benadrukken tijdens detentie. Zij nemen een macho-houding aan: stoer gedrag, dat zich onder andere uit in een breedgeschouderde manier van lopen en een felle verbaliteit. Dit heeft invloed op de sociale contacten binnen de penitentiaire inrichting: er doen zich volgens een van de PIW'ers geregeld woordenwisselingen voor tussen jovo's onderling en slechts af en toe tussen jovo's en personeelsleden. Magis (1999) bevestigt dat in de relatie tussen gevangenen onderling de spanning veel sneller oploopt dan tussen gevangenen en personeel, omdat zij meer met elkaar te maken hebben. Agressie naar personeel komt in De Marwei zelden voor, aldus een aantal PIW'ers. Een ander personeelslid sprak van het voortdurend aftasten van grenzen (vgl. Goffman 1975). Dit is echter ook het geval bij jongeren die niet in een penitentiaire inrichting verblijven (Van der Wal et al. 2000). Volgens een van de personeelsleden zijn er jovo's die voor detentie ook al tot de macho's behoorden en jovo die tijdens detentie een macho-houding aannemen. Dit sluit aan bij Twigger-Ross en Uzzel (1996) die aangeven dat nieuwe plekken de mogelijkheid bieden om nieuwe identiteiten te verwerven. Als er vrouwen op de jovo-afdeling zijn, neemt het haantjesgedrag volgens een van de personeelsleden enorm toe. Vrouwen worden nagekeken, nagefloten en er worden opmerkingen gemaakt. Dit macho-gedrag zou minder op de voorgrond treden als de jovo's

tussen de oudere gedetineerden en gevangenen zouden worden geplaatst; zij dammen het gedrag van de jovo's in, aldus een van de personeelsleden. Een vrouwelijk personeelslid spreekt dit echter tegen: zij geeft aan dat jovo's bedeesder zijn dan oudere gedetineerden en gevangenen.

Een persoonslid zei dat de macho's zich af en toe ontteden van hun stoere houding: tijdens een diploma-uitreiking wordt uit blijdschap een traantje weggepinkt. Dit wordt echter snel weggeveegd, om weer over te gaan op macho-gedrag. Volgens een autochtone jovo vertonen met name 'donkergekleurde mensen' macho-gedrag. Dit werd door personeelsleden echter niet bevestigd. Een aantal personeelsleden noemde Marokkaanse jongens en een van de personeelsleden gaf aan dat Antilliaanse jovo's bij een conflict snel met de ander op de vuist gaan.

Een aantal jovo's bracht geslachtsstereotypes naar voren; er werd bijvoorbeeld vanuit gegaan dat mannen kostwinners waren. Een jovo vertelde dat hij in de toekomst een vriendin en kind zou willen hebben omdat zij ervoor zouden zorgen dat hij niet elke avond op stap zou gaan, maar in plaats daarvan voor hen zou zorgen. De sociale rol als kostwinner kan tijdens detentie niet uitgevoerd worden. De jovo's die werken, verdienen wel wat geld, maar lang niet genoeg om in het onderhoud van een vriendin te voorzien. Dit sluit aan bij Goffman (1975) die aangeeft dat sociale rollen van inwoners in instituties veranderen. Relaties met partners komen tijdens detentie onder druk te staan, omdat er veel minder gecommuniceerd kan worden: ze kunnen elkaar niet bellen of zien wanneer ze willen. De meeste jovo's proberen hun vriendin elke dag te bellen, maar dat lukt niet altijd omdat verscheidene mensen tijdens recreatietijd gebruik willen maken van de telefooncel. Slechts een enkele jovo ontving elke week bezoek van zijn vriendin; bij andere jovo's was dit door geld- of tijdgebrek niet mogelijk, omdat hun vriendinnen verplichtingen op school of werk hadden. Personeelsleden geven aan dat alle relaties van jovo's op de een of andere manier beïnvloed worden door het verblijf in een penitentiaire inrichting. In Het oordeel (2001) wordt dit bevestigd: huwelijken gaan kapot en veelal verliezen gedetineerden en gevangenen familieleden, vrienden en kennissen, terwijl ze die na detentie juist zo hard nodig hebben. Een van de personeelsleden gaf aan dat met name jovo's met gebroken seksuele relaties te maken krijgen, omdat hun relaties gezien hun jonge leeftijd veelal een vluchtig karakter hebben. Jovo's gaven echter aan dat de band met ouders, broers en/ of zussen in het algemeen gelijk blijft tijdens het verblijf in een penitentiaire inrichting. Het belang van familieleden voor jovo's was groot, wat onder andere bleek uit de vele familieverhalen die verteld werden. Ook jovo's die volgens een aantal personeelsleden al jaren geen contact meer met hun ouders hadden, vertelden over hun familie.

Personeelsleden dachten verschillend over de familiebanden van jovo's; sommige dachten dat de contacten sterker werden, omdat jovo's tijdens detentie tot nadenken werden gezet en beseften dat familie belangrijk voor hen was. Met name bij 'first offenders' is dit het geval. Andere personeelsleden dachten dat er geen veranderingen in contacten waren opgetreden. Dit betreft de jovo's die in het verleden in kindertehuizen en internaten gezeten hebben; de band met hun ouders is al in hun vroege jeugd verbroken. Dit kan de reden zijn dat niet alle jovo's bezoek van hun ouders ontvangen. De meeste jovo's hebben geregeld bezoek, aldus een van de personeelsleden. Uit de interviews met jovo's bleek dat zij met name bezoek van hun moeder en partner ontvingen. Het bezoek zorgt voor hoop; hierdoor kunnen ze er weer een tijdje tegenaan. Het detentiebeleid legt wel beperkingen op met betrekking tot het ontvangen van bezoek: elk gedetineerde en gevangene heeft recht op een uur bezoek per week. In De Marwei is sprake van één bezoekuur, maar in sommige penitentiaire inrichtingen krijgen gevangenen de mogelijkheid om vaker bezoek te ontvangen. Volgens een van de PIW'ers was dat in het verleden in De Marwei ook het geval, maar is men daarmee opgehouden toen bleek dat er niet genoeg belangstelling voor was. Het beleid stelt ook eisen aan het aantal bezoekers: per bezoekuur vijf personen, waaronder maximaal drie volwassenen. Volgens de geïnterviewde jovo's hebben familieleden voorrang op vrienden bij het bezoeken, wat inhoudt dat de contacten met vrienden sterk verminderen. Ook komt dit omdat jovo's niet willen dat hun vrienden problemen krijgen als ze vaak vrij vragen van hun werk. Bijna alle jovo's gaven aan vrienden verloren te hebben tijdens detentie, maar er

bleven ook een paar vrienden gehandhaafd. Met die vrienden is via de post nog contact en af en toe komen ze op bezoek.

Er zijn ook jovo's die de nonchalante houding ten opzichte van de macho-houding verkiezen, alhoewel deze gedragingen ook samen kunnen gaan. Een van de personeelsleden merkte op dat veel jovo's nonchalant overkomen; met name jovo's die een verleden van kindertehuizen- en internaten hebben en de recidiverende jovo's. Uit de enquête bleek dat het merendeel van de jovo's recidivist was, wat een verklaring kan zijn voor de nonchalante houding bij veel jovo's. Volgens een van de personeelsleden lijkt het alsof het verblijf in een penitentiaire inrichting hen niets doet, terwijl het tegendeel blijkt als men met hen in gesprek gaat. Dan komt vaak naar voren dat jovo's zich alleen voelen. Veel personeelsleden hebben het idee dat verschillende jovo's elkaar daarom opzoeken, bijvoorbeeld de first offenders die de andere first offenders opzoeken, maar uit de gesprekken met jovo's blijkt dat er op het moment van de interviews geen duidelijke groepen waren te onderscheiden: er wordt met iedereen gesproken. Jovo's geven aan dat ze zich teruggeworpen voelen op zichzelf en dat ze alleen met andere gedetineerden en gevangenen spreken om niet te vereenzamen, wat aansluit bij Goffman (1975) die aangaf dat gedetineerden en gevangenen te maken krijgen met gedwongen sociale relaties. Uit de enquête bleek dat de meeste jovo's een duidelijke mening over hun mede-jovo's hebben: ze worden als 'Anders' betiteld, als 'Onvolwassen', maar ook als 'Aardig' en 'Goed'. Dit sluit niet geheel aan bij de survey Gedetineerd in Nederland 2004 waarin tachtig procent van de gedetineerden zegt tevreden te zijn over de onderlinge omgang. Een verklaring voor het verschil is te vinden in de perceptie van jovo's dat ze er alleen voor staan. Eén jovo gaf weliswaar aan dat ze elkaar er wel doorheen sleepten door met elkaar te praten, maar dat iedereen eigenlijk voor zichzelf leefde. Een aantal personeelsleden sprak van de hiërarchie onder gedetineerden; zedendelinquenten staan meestal in de laagste rangorde en een personeelslid gaf aan dat zij dan ook veelal het slachtoffer van pesten zijn. Ireland (1999) geeft aan dat de organisatie van penitentiaire inrichtingen pesten kan stimuleren omdat er nauwelijks controle is: "The strong can exploit the weak to create their own hierarchies. Bullies can get away with it and victims are afraid to report what has happened" (p. 5). Aangezien de jovo-afdeling in De Marwei een kleine afdeling is (48 cellen), kan relatief goed controle uitgeoefend worden, maar pesten kunnen natuurlijk altijd optreden. Een van de personeelsleden gaf aan dat sommige zedendelinquenten niet meer uit hun cel durven komen door de pesten waarmee ze te maken krijgen. Andere personeelsleden spraken niet van pesten; ook de jovo's brachten dat onderwerp niet aan de orde. Een verklaring kan zijn dat jovo's aangaven dat er geen subculturen op hun afdeling zijn, die volgens Ireland (1999) te maken hebben met pesten.

Door hun cel met kaarten, tekeningen en foto's in te richten, probeerden een aantal jovo's het voor zichzelf gezellig te maken; een tweetal jovo's gaf aan dat ze op die manier een thuis wilden creëren. Het detentiebeleid zorgt er voor dat jovo's hun cel niet onbepaald kunnen inrichten: ze zijn gebonden aan een ophangbord en aan bepaalde voorwerpen (bijvoorbeeld: foto's, boeken, kleding). Er waren ook jovo's die een schone en nette cel belangrijker vonden dan het inrichten van de cel met allerlei voorwerpen. Het ligt in de rede te veronderstellen dat het detentiebeleid hierbij een rol speelt: dit schrijft voor dat gedetineerden en gevangenen hun cel zelf schoon moeten houden en dat ze daar elke week in gecontroleerd worden. Bij één jovo was in ieder geval duidelijk dat hij niet volledig door het detentiebeleid werd beïnvloed: hij benadrukte dat hij thuis ook altijd heel netjes was en dat hij zijn cel op orde wilde hebben omdat hij niet tegen chaos kon. Deze jovo gaf ook aan dat hij het waardeerde dat het gebouw waarin hij opgesloten zat, schoon was. Andere jovo's deelden deze mening over het gebouw door te spreken van schone vloeren en nette ruimtes. De meeste jovo's lieten zich echter negatief over het gebouw uit. Redenen waren bijvoorbeeld dat er geen uitzicht is, dat ze er voortdurend in opgesloten zitten, dat alles ver van elkaar verwijderd is en dat het lang duurt voordat reparaties uitgevoerd worden. Het ontbreken van uitzicht lijkt een logisch gevolg van de opsluiting in een penitentiaire inrichting, maar in 'Jeugdinstellingen ook fysiek geënt op terugkeer in samenleving' (2001)

wordt aangegeven dat hiermee bij de bouw van justitiële jeugdinrichtingen rekening wordt gehouden: ‘Veel glas en open ruimtes moeten de jongeren volop uitzicht geven op het leven buiten’ (p. 11). Het voortdurend opgesloten zitten is in de eerste fase van detentie inherent aan een van de doelen van het detentiebeleid: de samenleving beschermen tegen gedetineerden en gevangenen (DJI 2005). In een latere detentiefase is het mogelijk dat gevangenen meer vrijheden krijgen en bijvoorbeeld buiten de penitentiare inrichting werken. Magis (1999) gaf al aan dat de ruimtelijke organisatie van een penitentiare inrichting ervoor kan zorgen dat gedetineerden en gevangenen minder het gevoel hebben dat ze opgesloten zitten, door bepaalde ruimtes alleen via buiten toegankelijk te maken. Dat een aantal jovo's aangaf dat alles ver van elkaar verwijderd is, sluit aan bij Magis (1999) die aangaf dat de lange looplijnen voor gedetineerden, gevangenen en personeelsleden een van de nadelen is van het hofmodel (zie figuur 2.1), het architectuurontwerp van De Marwei.

Personeelsleden zien niet een dichotomie (zie paragraaf 2.2.4), maar een trichotomie: ze zien zichzelf als ‘wij’ en onderscheiden daarnaast twee soorten ‘zij’: jovo's ten opzichte van oudere gedetineerden en gevangenen. Ook werden er binnen de personeelsleden verschillende groepen tegenover elkaar geplaatst, zoals de macho-PIW'ers en andere personeelsleden. Een aantal personeelsleden geeft aan dat het macho-gedrag onder sommige PIW'ers ertoe leidt dat jovo's hun verhaal niet bij hen kwijt kunnen. Jovo's bevestigden dit, maar gaven veelal aan dat ze naar een andere PIW'er gingen of iemand buiten de afdeling, zoals een geestelijk verzorger. Op andere manieren waarop personeelsleden tegenover elkaar geplaatst werden, wordt niet verder ingegaan, omdat die tegenstellingen nauwelijks invloed hebben op jovo's.

Volgens personeelsleden hebben zij een positieve invloed op de identiteitsontwikkeling van jovo's, omdat jovo's nog te vormen zijn; ook Oswell (1998) spreekt van jongeren die te vormen zijn. Penitentiare inrichtingen kunnen een positieve invloed op jovo's hebben doordat personeelsleden hen stimuleren het goede pad boven het slechte pad te verkiezen, waarbij werk en onderwijs een rol spelen (Het oordeel 2001; DJI 2005). Uit de enquête bleek dat de meeste jovo's na detentie werk wilden hebben en een diploma of certificaat. Volgens de personeelsleden komt dit door hun stimulans. De jovo's geven echter zelf aan dat ze niet beïnvloed worden door mensen binnen de penitentiare inrichting; ze bepalen zelf wat ze doen. Het is hun eigen keuze om na detentie te willen werken en/ of een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt te willen behalen. Een beperkt aantal jovo's geeft aan dat ze bij de keuze voor het behalen van een diploma beïnvloed worden door vrienden en partner (zie paragraaf 6.2.2).

Een van de personeelsleden gaf aan dat het van belang is gedetineerden en gevangenen hun zelfverantwoordelijkheid niet te ontnemen. Volgens Goffman (1975) gebeurt dit wel in penitentiare inrichtingen. In Het oordeel (2001) geeft aan gevangene aan: “Zitten is een inbreuk op alles wat je lief is: je vrijheid, privileges. Alles wat je doet wordt gecontroleerd. Telefoongesprekken kunnen afgeluisterd worden, post wordt gecontroleerd en gecensureerd. Je moet overal om vragen” (p. 52). Dit sluit aan bij de Goffmans ideeën (1975) dat mensen hun verantwoordelijkheid wordt ontnomen. Tijdens detentie zou er volgens een van de personeelsleden gewezen moeten worden op de zelfverantwoordelijkheid. Op die manier zijn gedetineerden en gevangenen beter aan te spreken op hun gedrag en bovendien worden ze op die manier voorbereid op terugkeer in de samenleving, omdat ze daar verantwoordelijkheden ten aanzien van familie, school en werk zullen hebben. Volgens dit personeelslid is aandacht voor arbeid en onderwijs, waarmee volgens Dijkstra (2003) en DJI (2005) maatschappelijke reïntegratie wordt bewerkstelligd, niet alleen van belang; ook moet er aandacht zijn voor andere aspecten, zoals zelfverantwoordelijkheid.

Vrijwel alle personeelsleden gaven tijdens de interviews aan dat nazorg belangrijk is voor jovo's, wat aansluit bij Foole (2005). Niet alle jovo's hebben ouders waar ze na detentie

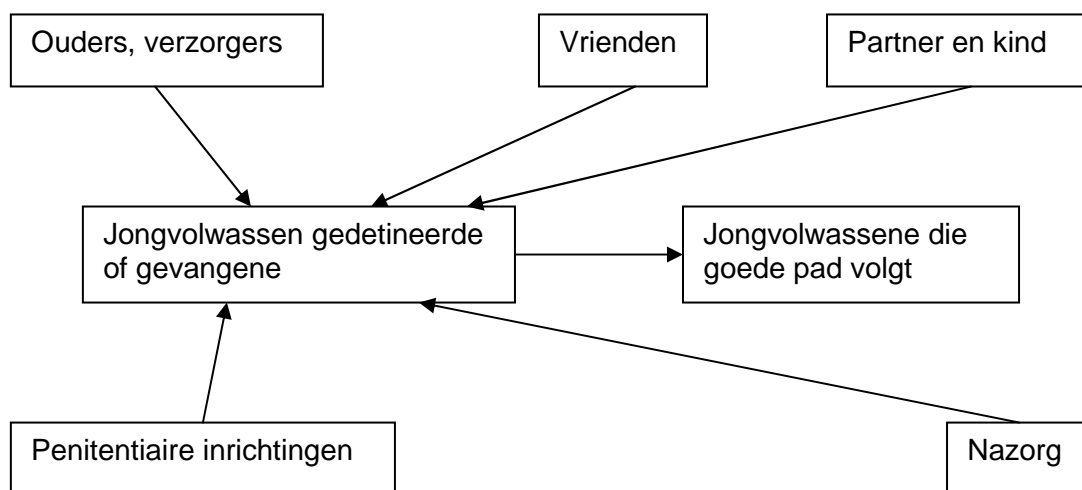
terecht kunnen; zij bevinden zich in het buitenland; zijn overleden of het contact met hen is op jonge leeftijd al verbroken.

Een van de jovo's gaf aan dat hij geen geld had om eten te kopen toen hij vrij kwam, waarop hij besloot te gaan stelen en weer in een penitentiaire inrichting terecht kwam. De keuze voor het goede pad wordt onder andere beïnvloed door het hebben van werk en huisvesting na detentie (Foole 2005; DJI 2005). Aandacht voor werk en onderwijs tijdens het verblijf in een penitentiaire inrichting is dan ook van belang voor maatschappelijke reïntegratie (Het oordeel 2001; DJI 2005), omdat gedetineerden en gevangenen door middel van werkervaring voorbereid zijn op werken na detentie. Bovendien kunnen ze tijdens detentie een diploma of certificaat behalen, waarmee ze na detentie gemakkelijker een baan kunnen vinden. In Het oordeel (2001) wordt betwijfeld of het werk tijdens detentie wel zo bevorderlijk is: veelal is het geestdodend werk, waardoor gevangenen een grote afkeer van werk krijgen en na detentie niet door middel van werk geld wil verdienen. Het hebben van werk en huisvesting na detentie is van belang (Foole 2005; DJI 2005), maar veel ex-gevangenen hebben geen geld voor een woning en het vinden van een baan is lastig als ex-gedetineerde. In 2001 had 36 procent van de ex-gevangenen geen baan; terwijl het percentage van alle werklozen veel lager was: in oktober 2002 was 2,4 procent van de beroepsbevolking in Nederland werkloos (Foole 2005). Om de werkloosheid bij ex-gevangenen te verminderen zijn werkbemiddelaars in leven geroepen; Stichting Exodus is hier een van. Stichting Exodus heeft opvangtehuizen waar (ex-) gevangenen kunnen wonen. Ook wordt bemiddeld bij werk (Foole 2005).

Uit onderzoek onder jongeren (Van Dam 2005) blijkt echter dat het belang van wonen, werk en partner om op het rechte pad te blijven bij hen overschat wordt; verkeerde vrienden vormen het grootste risico, samen met uitgaansgedrag en alcohol- en drugsgebruik. In de interviews met jovo's kwamen verkeerde vrienden ook naar voren als reden voor het plegen van een delict. Jovo's gaan er vanuit dat ze die vrienden na detentie niet meer opzoeken, terwijl veel personeelsleden aangaven dat jovo's recidiveren omdat ze terugkeren naar hun 'oude' leven, waar verkeerde vrienden er voor kunnen zorgen dat ze opnieuw met justitie in aanraking komen. Jovo's hebben echter een positief toekomstbeeld: het merendeel wil een baan en veel jovo's geven aan na detentie een diploma te willen behalen. De vraag is of dit ook daadwerkelijk bewerkstelligd wordt, want volgens Wigboldus (2002) is er veelal een verschil tussen hetgeen jongeren zeggen en wat ze in de praktijk doen. Het positieve toekomstbeeld van de jovo's sluit overigens aan bij het beeld dat Gedetineerd in Nederland 2004 geeft: in deze survey komt naar voren dat zestig procent van de gedetineerden de toekomst optimistisch tegemoet ziet. Uit dezelfde survey blijkt echter ook dat men niet zo gunstig is over het vinden van een baan. Foole (2005) citeert een gedetineerde: "Hoe moet ik met mijn verleden een baan vinden?" De negatieve perceptie van werk na detentie wordt dus niet gedeeld door de jovo's in De Marwei. In Gedetineerd in Nederland 2004 komt naar voren dat een positieve toekomstverwachting te maken heeft met het beeld dat gedetineerden en gevangenen van zichzelf hebben: zestig procent legt de schuld bij zichzelf neer, wat mogelijkheden schept om ergens aan te gaan werken. Volgens veel personeelsleden is naïviteit echter eerder de reden van een positief toekomstbeeld dan het beeld dat ze van zichzelf hebben. Volgens hen ontbreekt het veel jovo's aan zelfreflectie: het merendeel legt de schuld bij een ander neer zonder over hun eigen rol na te denken, wat gedeeltelijk aansluit met Van Binsbergen (2003) die aangeeft dat jongeren eerst vaak in een ontkenningfase zitten en zich pas in een latere fase bewust worden van hun problematiek. Het is mogelijk dat personeelsleden die met jovo's in het huis van bewaring werken alleen te maken krijgen met de ontkenningfase; jovo's verblijven gemiddeld immers slechts vier maanden in een huis van bewaring (DJI 2005). Een aantal personeelsleden gaf aan dat het gebrek aan zelfreflectie een van de redenen is dat jovo's recidiveren.

Volgens DJI (2005) is het van belang dat gemotiveerde gevangenen te maken krijgen met programma's die gericht zijn op de redenen dat iemand op het criminele pad is gegaan. Hierbij speelt het soort misdrijf dat gepleegd is een rol, omdat zedendelinquenten bijvoorbeeld anders benaderd moeten worden dan geweldsdelinquenten. Uit de enquête

bleek dat de meeste jovo's voor een vermogensdelict vastzitten. Bij de gehele gedetineerdenbevolking in Nederland in 2003 zijn er meer mensen die voor een geweldsmisdrijf vastzitten en voor het overtreden van de opiumwet (DJI 2005). Junger-Tas (2004) geeft aan dat er ook gebruik gemaakt moet worden van preventieprogramma's om recidive te verminderen. Bilderaya (2005) geeft aan dat gedragsproblemen op jonge leeftijd een voorspellende waarde kunnen hebben op later delinquent gedrag, bijvoorbeeld serieuze agressie en chronisch geweld. Preventieprogramma's moeten gericht zijn op meerdere factoren, omdat criminaliteit niet door één factor veroorzaakt wordt (zie o.a. Piacentini 2001; Bilderaya 2005). Er zijn verschillende factoren die invloed hebben op jongerencriminaliteit (zie Bilderaya 2005). In figuur 6.1 staat een aantal factoren die een rol speelt bij het recidiveren van jongeren. Dit onderzoek richt zich op één factor, namelijk de invloed van penitentiaire inrichtingen. Andere factoren uit het schema kwamen echter wel aan de orde in het onderzoek, omdat ze door respondenten genoemd werden. Tijdens het verrichtte onderzoek kwam het belang van ouders in de vorming van jongeren bijvoorbeeld naar voren: zij moeten kinderen waarden en normen aanleren die hun hele leven van belang zijn. In verschillende bronnen werd dit aangeduid. In het onderzoek van Piacentini (2001) wordt bijvoorbeeld aangehaald dat criminaliteit in toenemende mate door jonge mannen gepleegd wordt die geen moraalbesef van ouders of andere familieleden hebben meegekregen. Bilderaya (2005) geeft aan dat problemen met de jongeren vandaag de dag vooral te maken hebben met het gebrek aan structuur, liefde en ondersteuning van familie.

Figuur 6.1. Factoren die invloed hebben op recidive bij jongvolwassen gedetineerden en gevangenen

Eerder kwamen verschillende houdingen naar voren die de identiteiten van jovo's aangaven. Niet alleen door hun houding, ook door middel van hun kleding tonen jovo's hun identiteiten. De meeste personeelsleden zijn van mening dat de kleding van jovo's voor detentie niet anders is dan tijdens detentie. Dit gaat voor sommige jovo's op, maar de meeste jovo's gaven aan dat ze tijdens het verblijf in De Marwei minder waarde hechten aan hun uiterlijk, wat zich bijvoorbeeld uit in het dragen van makkelijk zittende kleding in plaats van mooie kleding en in ongekamde haar. Bij naderende bezoeken is het echter een ander verhaal; dan doffen de jovo's zich op omdat ze een goede indruk bij familieleden en/ of partner willen maken. Mooie kleren worden uit de kast gehaald, er wordt meer aandacht besteed aan het kapsel, er wordt geschoren en de jovo's voorzien zichzelf van aftershave.

Jovo's in De Marwei hebben de mogelijkheid om zich te onderscheiden, omdat ze een persoonlijke uitrusting in hun cel mogen hebben. Zij worden dus niet helemaal ontdaan van

hun bezittingen, zoals Goffman (1975) aanhaalde bij zijn beschrijving van totale instituties. Jovo's zijn echter wel gebonden aan de regels van de penitentiaire inrichting; zo mogen ze bijvoorbeeld geen onbeperkte hoeveelheid eigen kleren hebben. Volgens Janssen (2005) leggen Nederlandse penitentiaire inrichtingen niet de beperking op dat gedetineerden en gevangenen zich niet mogen (laten) tatoeëren. Zij geeft aan dat tatoeëren vaak de enige mogelijkheid is om uitdrukking aan identiteiten te geven, maar zoals al eerder naar voren kwam, hebben jovo's meerdere mogelijkheden om hun identiteiten te uiten. Tatoeages komen voor bij ongeveer de helft van de geënquêteerde jovo's. Van hen geeft slechts een beperkt aantal aan dat ze de tatoeage hebben laten zetten om een identiteit aan te geven; het merendeel geeft als reden dat ze het 'gewoon mooi' vinden. Uit de enquête blijkt niet of ze de tatoeage voor of tijdens detentie hebben geplaatst. Tijdens de interviews komen tatoeages nauwelijks ter sprake, waardoor niet doorgevraagd is op de opmerking 'Gewoon mooi'. De enige persoon die tijdens het interview over zijn tatoeage spreekt, gaf een sprekend voorbeeld van identiteitsuiting: hij had zijn naam laten tatoeëren, omdat hij is en blijft wie hij is, ook al zit hij nu in detentie.

Met betrekking tot de identiteit 'geloof' viel het op dat het merendeel van de geënquêteerde jovo's zich gelovig voelde. Het detentiebeleid houdt rekening met gedetineerden en gevangenen die gelovig zijn. Zo krijgen moslims geen varkensvlees en kunnen zij tijdens de ramadan het eten met behulp van de magnetron op een ander tijdstip opeten. Bovendien zijn er verschillende geestelijke verzorgers: een dominee, pastor, humanist, imam, pandit, rabijn en een boeddhistische priester. Het grote aantal gelovige jovo's is markant gezien de ontkerkelijking in de Nederlandse samenleving; er zijn steeds minder mensen die zich tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering rekenen (Van Baal 2002). Een verklaring hiervoor is dat moslims de meerderheid van de gelovigen in De Marwei vormen en volgens Advokaat (2000) zijn islamieten het meest trouw aan hun geloof. Een aantal jovo's gaf aan dat ze door het verblijf in een penitentiaire inrichting meer met hun geloof bezig waren door meer te bidden en in de bijbel te lezen. Het geloof gaf hen hoop in moeilijke tijden. Dit komt ook naar voren in de mening van gevangenen in Norgerhaven (Het oordeel 2001) die aangeven dat de periode in het huis van bewaring veelal de moeilijkste tijd van detentie is omdat twijfels over de uitspraak van de rechter spanningen met zich meebrengen. Dit kan ook de reden zijn dat niemand van geloofsovertuiging is veranderd, want in onzekere periodes is het waarschijnlijk dat iemand vasthoudt aan de vertrouwde situatie.

Het verblijf in een penitentiaire inrichting had slechts invloed op de geloofsbeleving van een beperkt aantal jovo's, terwijl geen enkele jovo van seksualiteit veranderd is: alle jovo's voelden zich heteroseksueel. De gemiddeld korte verblijfsduur in een huis van bewaring heeft hier ook mee te maken: als een persoon meerdere jaren in een penitentiaire inrichting moet verblijven, is het mogelijk dat hij homoseksuele contacten aangaat, alhoewel er in gevangenisbezoeken zonder toezicht zijn waarin gevangenen seks kunnen hebben met een partner buiten de penitentiaire inrichting. Twee jovo's reageerden verontwaardigd omdat zij het vanzelfsprekend vonden dat ze zich seksueel aangetrokken voelden tot het andere geslacht. Een verklaring hiervoor kan het islamitische geloof van de jongeren zijn, maar het is waarschijnlijker dat de macho- en jongerencultuur hier een rol in speelt. Kersten en Sandfort (1994) geven bijvoorbeeld aan dat onder jongeren homoseksualiteit negatief bejegenen. Badminton wordt als homo- of vrouwensport betiteld door sommige jovo's omdat ze de perceptie hebben dat men zich niet hoeft in te spannen voor deze sport, aldus een van de personeelsleden van De Marwei. Personeelsleden proberen vooroordelen bij jovo's weg te nemen door hen juist die sport te laten doen die zij als homosport betitelen. Meestal leidt dit tot een perceptieverandering, iets wat volgens Canales (2000) kan leiden tot minder grote tegenstellingen tussen 'wij' en 'zij'.

Ook vooroordelen ten aanzien van geüniformeerde mensen worden volgens een van de personeelsleden tijdens detentie weggenomen: de jovo's ontdekken in De Marwei dat achter uniformen aardige mensen kunnen schuilgaan. Volgens dit personeelslid verdwijnen hun

vooroordelen ten opzichte van uniformen. Een ander personeelslid gaf aan jovo's te stimuleren in het tonen van begrip voor de mening van anderen. Veelal hebben zij dit thuis niet geleerd. Verschillende personeelsleden benadrukken dat het van belang is jovo's positief te benaderen, omdat ze al zo vaak in hun leven gehoord hebben dat ze niets waard zijn. Een van de personeelsleden gaf aan dat vrijwel alle jovo's uit probleemgezinnen komen; gezinnen waarin een van de ouders alcoholverslaafd was of waar sprake was van seksueel misbruik. Ook komen veel jovo's volgens personeelsleden uit gezinnen waarvan de ouders gescheiden zijn, wat bevestigd wordt door Bilderaya (2005). Dit blijkt echter niet uit de enquêteresultaten: bij de geënquêteerde jovo's had slechts de helft gescheiden ouders. Bilderaya (2005) geeft hier een mogelijke verklaring voor: jonge delinquenten hebben niet alleen vaak gescheiden ouders; ze hebben ook vaak te maken met gezinnen die opnieuw gevormd zijn, bijvoorbeeld ouders die na een scheiding opnieuw een relatie aangaan of een ouder die na het overlijden van de partner een nieuwe partner krijgt. Veel jovo's hebben hierdoor geen houvast in het leven; ouders hebben hun geen structuur en liefde geboden. Het gebrek aan structuur, liefde en ondersteuning in het verleden is volgens Bilderaya (2005) kenmerkend voor jonge delinquenten. Een van de personeelsleden gaf aan: "De structuur in De Marwei doet hun goed". Positieve stimulans kan ervoor zorgen dat jovo's een diploma of certificaat behalen, wat hen een gevoel van eigenwaarde geeft. Een van de personeelsleden zei echter dat slechts een aantal jovo's erin slagen om een diploma te behalen tijdens detentie.

Het verkorte dagprogramma komt niet ten goede aan de identiteitsontwikkeling van jovo's. Alle personeelsleden brachten dit ter sprake. Er kwamen verschillende nadelen naar voren, waarvan de meest genoemde is dat PIW'ers door de vele bezigheden nauwelijks toekomen aan het praten met gedetineerden en gevangenen. Personeelsleden ervoeren dit als zeer storend en noemden dat het in de nabije toekomst nadelig kan zijn voor de sfeer en veiligheid op de afdelingen: als gedetineerden en gevangenen niet praten over gebeurtenissen, is de kans groot dat ze het opkroppen en een keer doorslaan. Door twee personen op één cel te plaatsen kan dit versterkt worden. Het verkorte dagprogramma is niet alleen nadelig omdat PIW'ers minder met gedetineerden en gevangenen kunnen spreken; het programma zorgt er ook voor dat ze meer uren per dag achter de deur zitten. Ook dit kan leiden tot frustraties. Een aantal personeelsleden merkte op dat er geen gelegenheid meer is om 's avonds met jovo's te gaan sporten en aangezien hier overdag ook veelal geen tijd voor is, kan dit als gevolg hebben dat frustraties niet geuit worden. Sporten is volgens personeelsleden en jovo's dé manier om de zinnen te verzetten en om frustraties kwijt te raken. Jovo's die een verblijfsvergunning hebben, kunnen deelnemen aan arbeid en onderwijs en uit de enquête bleek dat de meeste jovo's daar ook gebruik van maken, omdat het voor afleiding zorgt. De enquêteresultaten gaven ook aan dat veel jovo's gebruik maken van de recreatiemogelijkheden, wat voor jovo's zonder verblijfsvergunning een van de weinige mogelijkheden is om achter de celdeuren vandaan te komen. Kolstad (1996) geeft aan dat opsluiting negatieve invloeden heeft op de gevangenen. Het gevoel een deviant van de maatschappij te zijn, werd versterkt door het verblijf in een penitentiare inrichting. Zij zijn vijandiger en kritischer ten opzichte van de maatschappij dan mensen die gemeenschapswerk doen. Een van de personeelsleden sprak van de creatie van wandelende tijdbommen, waar Het oordeel (2001) op aansloot door aan te geven dat er aandacht geschonken moet worden aan reïntegratie in de maatschappij tijdens detentie als maatschappelijke reïntegratie belangrijk wordt gevonden. Gebeurt dat niet, dan worden er wandelende tijdbommen gecreëerd en zijn de gevolgen in de toekomst alleen maar erger. Uit het onderzoek van Kolstad (1996) blijkt dat volledige opsluiting volgens gevangenen niet tot rehabilitatie leidt; gemeenschapswerk doet dat wel. In Gedetineerd in Nederland 2004 geven gevangenen aan dat ze het nut van detentie niet inzien. Bepaalde aspecten worden echter wel gewaardeerd, zoals bepaalde opleidingen, cursussen en contacten.

6.2.2. De invloed van penitentiaire inrichtingen op het behalen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt

Penitentiaire inrichtingen beïnvloeden jovo's nauwelijks in het behalen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. Er zijn jovo's die tijdens detentie een diploma of certificaat behalen waarmee ze de kans op een baan na detentie vergroten, maar dit gaat slechts om kleine aantallen: alleen de gemotiveerde jovo's slagen hierin. Volgens Van Binsbergen (2003) zorgen angst, onzekerheid en het ontbreken van betekenisvolle relaties in de inrichting er bij veel jongeren voor dat ze niet gemotiveerd zijn. De verblijfsduur in De Marwei speelt ook een rol bij het behalen van een diploma: jovo's die (nog) slechts drie maanden in De Marwei hoeven te verblijven, kunnen veel opleidingen in dit korte tijdsbestek niet afronden. Als jovo's worden overgeplaatst naar een andere penitentiaire inrichting is het soms mogelijk om de opleiding daar af te ronden. Het komt overigens ook voor dat jovo's voor een examen terugkeren in De Marwei; meestal gebeurt dit als ze in een andere penitentiaire inrichting verblijven; na hun detentie wordt deze moeite meestal niet genomen.

Het behalen van een diploma of certificaat is belangrijk, maar ook zonder het behalen hiervan kan een jovo iets leren waar hij na detentie wat aan heeft. Onderwijs en arbeid geven structuur aan hun dagen, wat belangrijk is omdat jovo's veelal niet gewend zijn aan een gestructureerd leven. Door bijvoorbeeld deel te nemen aan arbeid wordt werkervaring opgedaan: wennen aan een bepaald ritme, omgang met andere mensen en het beleven van een koffiepauze. Dit is van belang volgens een van de personeelsleden, omdat veel jovo's nog nooit gewerkt hebben. Dit sluit overigens niet aan bij de enquêtegegevens waaruit blijkt dat het merendeel van de jovo's voor detentie wel werk had.

Het onderwijsaanbod heeft nauwelijks invloed op het behalen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt bij jovo's, omdat bijna alle opleidingen gevolgd kunnen worden. Een uitzondering vormen sommige praktische opleidingen, zoals bijvoorbeeld de opleiding tot automonteur. Een aantal jovo's dacht dat alleen het volgen van lage opleidingen tot de mogelijkheden behoorden, terwijl ook theoretische opleidingen gevolgd kunnen worden. Hun perceptie van het onderwijsaanbod kan er dus toe leiden dat geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt verkregen wordt. De manier waarop hier mee om gegaan wordt, is persoonsgebonden, want er was ook een jovo die aangaf dat hij alle diploma's en certificaten die hij kon behalen wilde behalen, of ze nu aansloten bij zijn opleidingsniveau of niet. Het detentiebeleid heeft wel invloed, omdat alleen jovo's met een verblijfsvergunning mogen deelnemen aan onderwijs en arbeid mogen.

Uit het verrichtte onderzoek bleek dat jovo's het belang van een diploma of certificaat wel inzagen, wat overigens niet aanduidt dat jovo's daadwerkelijk diploma's en/of certificaten zullen behalen. Volgens Wigboldus (2002) worden de ideeën van jongeren niet altijd in de praktijk uitgevoerd. Andere mensen binnen De Marwei hebben volgens de jovo's geen invloed op hun keuze voor het behalen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt; ze gaan wat dat betreft hun eigen weg. Uit de interviews met personeelsleden bleek dat veel personeelsleden het gevoel hebben dat zij de jovo's positief kunnen stimuleren bij het deelnemen aan onderwijs of arbeid. Sommige personeelsleden noemen dat het nuttig is om een diploma of certificaat te behalen, terwijl andere personeelsleden de jovo's stimuleren door geregeld een complimentje te geven, wat gunstig is voor hun zelfvertrouwen. Volgens de meeste personeelsleden hebben mensen buiten de penitentiaire inrichting geen invloed op de keuze van een jovo om een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt te behalen, wat overeenkomt met het beeld dat jovo's zelf schetsen. Slechts in een enkel geval steunen vrienden en partner een jovo bij het behalen van een diploma of certificaat na detentie. De invloed van ouders, broers en/ of zussen is gering. Dit komt overeen met het beeld dat Van der Wal et al. (2000) schetsen: zij geven aan dat ouders nog wel invloed hebben op adolescenten, maar dat de 'peer group' (groep adolescenten van ongeveer dezelfde leeftijd) in toenemende mate gebruikt wordt als referentiekader (vgl. Oswell 1998).

6.3. Conclusie

Uit het verrichtte onderzoek is gebleken dat penitentiaire inrichtingen inderdaad invloed hebben op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen. Er zijn verscheidene identiteiten te onderscheiden, bijvoorbeeld identiteiten gebaseerd op woonplaats of beroep. In dit onderzoek is echter met name aandacht geschonken aan de identiteiten waar respondenten over spraken, zoals geloofsovertuiging en seksualiteit.

Het detentiebeleid heeft onder andere invloed op de identiteitsontwikkeling van jongvolwassenen omdat er rekening gehouden wordt met de geloofsovertuiging van gedetineerden en gevangenen: moslims krijgen geen varkensvlees en tijdens de ramadan kunnen gedetineerden en gevangenen hun eten met behulp van de magnetron op een ander tijdstip opwarmen. Tevens beïnvloedt de structuur die het dagprogramma de jovo's oplegt hun identiteitsontwikkeling. Ook het beleid ten aanzien van de persoonlijke uitrusting bevordert de identiteitsontwikkeling in zekere mate: gedetineerden en gevangenen mogen slechts een beperkt aantal voorwerpen van zichzelf in hun cel hebben. In de toekomst zal de privacy van veel gedetineerden en gevangenen beperkt worden, omdat ze een cel met z'n tweeën moeten delen. Verder is de kans groot dat er in de toekomst meer uren in de cel moeten worden doorgebracht. Bovendien ontnemen penitentiaire inrichtingen de zelfverantwoordelijkheid van jovo's in het algemeen.

Verder beïnvloeden penitentiaire inrichtingen de relaties van gedetineerden en gevangenen. Met betrekking tot seksuele relaties is dit met name het geval bij jongvolwassenen, omdat hun relaties door hun leeftijd meestal een vluchtig karakter hebben, waardoor deze kwetsbaarder zijn voor invloeden van buitenaf. Relaties met ouders en broers en/ of zussen veranderen veelal niet door het verblijf in een penitentiaire inrichting, terwijl relaties met vrienden en vriendinnen wel degelijk veranderen.

Sociale contacten buiten de penitentiaire inrichting hebben een grotere invloed op de jongvolwassenen dan die binnen de penitentiaire inrichting. Jongvolwassenen geven zelf aan dat ze niet door mensen in de penitentiaire inrichting worden beïnvloed; binnen de beperkingen van het gevangenisbeleid bepalen ze zelf wat ze doen. Personeelsleden zijn echter van mening dat zij er voor zorgen dat jongvolwassenen inzien dat vooroordelen die jongvolwassenen hebben, weggenomen worden, bijvoorbeeld vooroordelen ten opzichte van mensen met een andere etniciteit, vooroordelen ten opzichte van mensen in uniform en vooroordelen ten opzichte van homoseksualiteit.

Daarnaast wordt tijdens het verblijf in een penitentiaire inrichting de mogelijkheid geboden een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt te verkrijgen. Ook kan in penitentiaire inrichtingen werkervaring worden opgedaan. Personeelsleden gaven aan dat zij jovo's met succes stimuleerden om deel te nemen aan onderwijs of arbeid, terwijl jovo's zeiden dat zij niet beïnvloed worden door mensen binnen de penitentiaire inrichting: in het algemeen ligt de keuze om een diploma en/of certificaat te behalen volledig bij hen zelf ligt; in een enkel geval zegt een jovo te worden beïnvloed door vrienden en/of partner.

Uit het onderzoek blijkt dat Nederlandse penitentiaire inrichtingen goed functioneren. Door de dubbele doelstelling van justitie (de samenleving beschermen en jovo's reïntegreren in de maatschappij) zal er echter altijd een negatief aspect aan penitentiaire inrichtingen kleven: opsluiting is uiteindelijk voor niemand goed. Penitentiaire inrichtingen leveren nauwelijks tot geen bijdrage aan de hoge recidivecijfers van jongvolwassenen. Factoren voor hoge recidivecijfers moeten dus buiten penitentiaire inrichtingen gezocht worden; waarschijnlijk spelen ouders en andere opvoeders, preventieprogramma's en nazorgtrajecten voor ex-gevangenen hierbij een rol. Veranderingen in penitentiaire inrichtingen, zoals de Nieuwe Inrichting, zullen de recidivecijfers echter geen goed doen.

Meer onderzoek naar identiteitsontwikkeling bij jongvolwassenen in penitentiaire inrichtingen is gewenst, omdat dit onderzoek een aantal beperkingen kende. Zo is in dit onderzoek één

case onderzocht; in de toekomst zouden meerder cases onderzocht kunnen worden, waarbij een vergelijking met buitenlandse penitentiaire inrichtingen aan de orde zou kunnen komen. Dit zal echter wel lastig zijn, omdat het detentiebeleid in verschillende landen anders is. In dit onderzoek is met name gekeken naar de veranderingen die optreden in identiteiten bij jovo's door hun verblijf in een penitentiaire inrichting. Identiteitsuitingen kwamen wel naar voren, maar nader onderzoek is gewenst. Ook de invloed van penitentiaire inrichtingen op personeelsleden vormt een interessant onderzoek; in dit onderzoek is alleen de invloed op jongvolwassenen gedetineerden en gevangenen bestudeerd. Tevens kwam in dit onderzoek naar voren dat ouders een grote rol spelen in de manier waarop een jongere tegen de wereld aankijkt. Personen die een vervolgonderzoek uit gaan voeren, kunnen dit ter harte nemen.

Onderzoek in penitentiaire inrichtingen is met de komst van de Nieuwe Inrichting noodzakelijker dan ooit tevoren!

BIBLIOGRAFIE

- Aitken, S.C. (2001), *Geographies of young people. The morally contested spaces of identity*. London/ New York: Routledge. Critical Geographies 14.
- Advokaat, W. (2002), *Kerksheid sterk gedaald*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Baal, M. van (2002), *Kerkelijkheid in Nederland*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Baarda, D.B. en M.P.M. de Goede (2001), *Basisboek Methoden en Technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese. Derde druk.
- Babbie, E. (2004), *The Practice of Social Research 10th edition*. Belmont: Wadsworth.
- Bereswill, M. (1999), *Gefängnis und Jugendbiographie. Qualitative Zugänge zu Jugend, Männlichkeitsentwürfen und Delinquenz*. Hannover: Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen. Forschungsberichte 78.
- Berg, B.L. (2004), *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Pearson.
- Bilderaya, R.E. (2005), "Juvenile Delinquency: Cause and Effect". [<http://www.corrections.com/studentnetwork/news.html>]. Laatst bezocht op 8 februari 2005.
- Binsbergen, M.H. van (2003), *Motivatie voor behandeling. Ontwikkeling van behandelmotivatie in een justitiële instelling*. Apeldoorn: Garant.
- Blunt, A, P. Gruffold, J. May, M. Ogborn, D. Pinder (red.), *Cultural Geography in Practice*. New York: Edward Arnold.
- Boendermaker, L. en T. van Yperen (2003), *Kansen in de keten*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Bogaerts, S en C. Verwers (2005), *Strafrechtelijke aanpak van jongvolwassenen (18-24 jaar): een verkenning*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Bowlby, S., S.L. Evans en R. Mohammad (1998), The Workplace: Becoming a Paid Worker: Images and Identity. In: Skelton, T., G. Valentine (red.), *Cool Places. Geographies of Youth Cultures*. London: Routledge.
- Boxtel, O. van (1995), *Verslag van het project 'Hoe (be)leven tehuisjongeren'*. Nijmegen: Stichting Lindenhout.
- Browne, K. (2005), Stages and streets: reading and (mis)reading female masculinities. In: Van Hoven, B., K. Hörschelmann (red.), *Spaces of Masculinities*. London: Routledge. Critical Geographies 20.
- Buitelaar, W. en R. Sierksma (1972), *Gevangen in de gevangenis. Beschouwingen over gevangenis, misdaad en maatschappij*. Meppel: Boom.
- Butler, J. (1990), *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Canales, M.K. (2000), "Othering : Toward an Understanding of Difference". *Advances in Nursing Science* 22 (4), p. 16-31.
- Cao, L., J. Zhao en S. van Dine (1997), "Prison Disciplinary tickets: a Test of the Deprivation and Importation Models". *Journal of Criminal Justice* 25 (2), p. 103-113.

- Cope, M. (2003), Coding Transcripts and Diaries. In: Clifford, N.J., G. Valentine (red.), *Key Methods in Geography*. London: Sage.
- Dam, C. van (2005), *Juvenile criminal recidivism. Relations with personality and post release environmental risk and protective factors*. Nijmegen : Radboud Universiteit.
- DJI, Dienst Justitiële Inrichtingen (2003), *Detentierecidive. Opnieuw ingesloten in een penitentiaire inrichting na ontslag uit detentie*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- DJI, Dienst Justitiële Inrichtingen (2004), *Gevangeniswezen*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen. Afdeling Communicatie en Externe Betrekkingen.
- DJI, Dienst Justitiële Inrichtingen (2005), "Informatie over penitentiaire inrichtingen", [<http://www.dji.nl>]. Laatst bezocht op 21 augustus 2005.
- Dijkstra, A. (2003), *Sterke groei opgelegde straffen*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Dubbeld, L. (2001), *In de geborgenheid van de gevangenis. De betekenis van de nieuwe Nederlandse gevangenisbouw*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Evans, R. (2005), 'You questioning my manhood, boy?': using work to play with gender roles in a regime of male skilled-labour. In: Van Hoven, B., K. Hörschelmann (red.), *Spaces of Masculinities*. London: Routledge. Critical Geographies 20.
- Flowerdew, R. & D. Martin (2005), *A guide for students doing a research project*. Essex: Pearson Education. Tweede druk.
- Foole, F. (2005), "Lange weg naar werk", [<http://www.bonjo.nl>]. Laatst bezocht op 28 juli 2005.
- Foucault, M. (1997), *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis*. Groningen: Historische Uitgeverij. Tweede druk.
- Franke, H. (1996), *De macht van het lijden. Twee eeuwen gevangenisstraf in Nederland*. Amsterdam: Balans.
- Friesch Dagblad (2005), "Jeugdcriminaliteit in Leeuwarden neemt toe". Friesch Dagblad, 21 juli 2005.
- Galtung, J. (1958), "The Functions of a Prison". *Society for the Study of Social Problems* 6 (2), p. 127-140.
- *Gedetineerd in Nederland 2004*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen. Concernstaf Uitvoeringsbeleid. Afdeling Informatieanalyse en Documentatie.
- Goffman, E. (1971), *Stigma. Gedachten over leven met een geschonden identiteit*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Goffman, E. (1975), *Totale instituties*. Rotterdam: Universitaire Pers.
- Graham, B., G.J. Ashworth en J.E. Tunbridge (2000), *A Geography of Heritage. Power, Culture & Economy*. London: Arnold.
- Griffiths, H. (2003), Children's consumption of music lyrics. The Eminem phenomenon. In: Blunt, A., P. Gruffold, J. May, M. Ogborn, D. Pinder (red.), *Cultural Geography in Practice*. New York: Edward Arnold.
- Hay, I. (2003), Ethical Practice in Geographical Research. In: Clifford, N.J., G. Valentine (red.), *Key Methods in Geography*. London: Sage.

- Het oordeel. Informatiekrant van gedetineerden uit Norgerhaven (2001). In: *Recht in de praktijk. Bezoekgroep Norgerhaven*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Faculteit Rechtsgeleerdheid. Vakgroep Strafrecht en Criminologie, p. 47-53.
- Holloway, L. en P. Hubbard (2001), *People and Place. The extraordinary geographies of everyday*. Harlow: Pearson Education.
- Hörschelmann, K. (2005), Deviant masculinities: representations of neo-fascist youth in eastern Germany. In: Van Hoven, B., K. Hörschelmann (red.), *Spaces of Masculinities*. London: Routledge. Critical Geographies 20.
- Hoven, B. van en A. Poelman (2003), "Using computers for qualitative data analysis: an example using NUD.IST". *Journal of Geography in Higher Education* 27 (1), p. 113-120.
- Huberman, A.M. en M.B. Miles (1994), *Qualitative data analysis. An expanded sourcebook*. London: Sage.
- Huigen, P.P.P. (1986), *Binnen of buiten bereik? Een sociaal-geografisch onderzoek in Zuidwest-Friesland*. Amsterdam/ Utrecht: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig genootschap/ Geografisch Instituut Utrecht. Nederlandse geografische studies studie 7.
- Humblet, P., A. Leys en W. van de Ven (2005), "Lexicon", [<http://www.knr.nl>]. Laatst bezocht op 20 augustus 2005.
- Ireland, J.L. (1999), "'Bullying' among prisoners". *Agression and Violent Behavior* 5 (2), p. 201-215.
- Janssen, J. (2005), Tatoos in prison: men and their pictures on the edge of society. In: Van Hoven, B., K. Hörschelmann (red.), *Spaces of Masculinities*. London: Routledge. Critical Geographies 20.
- "Jeugdinstellingen ook fysiek geënt op terugkeer in de samenleving". In: Schie, P. van, P. Janssen, M. Ertana (red.), *Balans. Personeelsblad van de Dienst Justitiële Inrichtingen* 31 (5), p. 10-12.
- Jiang, S. en M. Fisher-Giorlando (2002), "Inmate Misconduct: a Test of the Deprivation, Importation, and Situation Models". *The Prison Journal* 82 (3), p. 335-358.
- Johnston, R.J., D. Gregory, G. Pratt, M. Watts (red.) (2000), *The Dictionary of Human Geography 4th edition*. Oxford: Blackwell.
- Jones, A. (2004), "Power and representation". In: Fraser, S., V. Lewis, S. Ding, M. Kellet, C. Robinson (red.), *Doing Research with Children and Young People*. London: Sage.
- Junger-Tas, J. (2004), "Implementatie en evaluatie van preventieprogramma's". [http://www.bju.nl/01650076/proefnummer_proces.pdf]. Laatst bezocht op 3 maart 2005.
- Karsten, L. en E. Pel (2000), "Skateboarders exploring urban public space: Ollies, obstacles and conflicts". *Journal of Housing and the Built Environment* 15 (4), p. 327-340.
- Kerkvliet, G. (1996), De beperking als uitdaging. In: Spijkerman, P. (red.), *Bouwen aan detentie*. Rotterdam: Uitgeverij 010.
- Kersten, J. en T.G.M. Sandfort (1994), *Lesbische en homoseksuele adolescenten in de schoolsituatie. Een inventarisatie van knelpunten, problemen en oplossingen*. Utrecht: ISOR Onderwijsonderzoek. Taakgroep Homostudies.

- Kitchin, R. en N.J. Tate (2000), *Conducting research into Human Geography. Theory, methodology and practice*. Essex: Prentice Hall.
- Kloos, P. (1987), *Filosofie van de antropologie*. Leiden: Martinus Nijhoff. Serie wetenschapsfilosofie.
- Kolstad, A. (1996), "Imprisonment as rehabilitation: offenders' assessment of why it does not work". *Journal of Criminal Justice* 24 (4), p. 323-335.
- Kraack, A. en J. Kenway (2002), "Place, time and stigmatised youthful identities: bad boys in paradise". *Journal of Rural Studies* 18 (2), p. 145-155.
- Longhurst, R (2003), Semi-structured Interviews and Focus Groups. In: Clifford, N.J., G. Valentine (red.), *Key Methods in Geography*. London: Sage.
- Low, S.M. en I. Altman (1992), *Place Attachment*. New York: Plenum. Human behavior and environment 12.
- Lucas, T. (1998), Youth Gangs and Moral Panics in Santa Cruz, California. In: Skelton, T., G. Valentine (red.), *Cool Places. Geographies of Youth Cultures*. London: Routledge.
- Magis, H. (1999), *De architectuur van de hedendaagse gevangenis. Pleidooi voor het flexibele dominomodel*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Meerdink, J. (1997), 'Weet u wanneer ik weg ga?' *Tussenrapportage van het Project Follow-up onderzoek: kinderen over hun beleving van en mening over de jeugdhulpverlening*. Voorhout: Buro WESP.
- Meijs, H. van der en J. Verhagen (1998), *Dat zit goed vast. Een wandeling door het land van de Iik*. Zutphen: Walburg Pers.
- Metha, A. en L. Bondi (1999), "Embodied Discourse: on gender and fear of violence". *Gender, Place and Culture* 6 (1), p. 67-84.
- Moir, A. en D. Jessel (1996), *Geboren misdadigers. Fascinerende speurtocht naar de biologische oorsprong van gewelddadigheid en criminaliteit*. Utrecht: Kosmos-Z&K.
- Neuman, W.L. (2003), *Basics of Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Pearson.
- Norušis, M.J. (2000), *Guide to Data Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Oswell, D. (1998), A Question of Belonging: Television, Youth and Domestic. In: Skelton, T., G. Valentine (red.), *Cool Places. Geographies of Youth Cultures*. London: Routledge.
- Pater, B. de en H. van der Wusten (1991), *Het geografische huis. De opbouw van een wetenschap*. Muiderberg: Coutinho.
- Patijn, W. (1996), De gevangenis als hogedrukpan. In: Spijkerman, P. (red.), *Bouwen aan detentie*. Rotterdam: Uitgeverij 010.
- Pellenburg, P.H. en P.J.M. van Steen (2000), "The Netherlands in maps. The geography of crime in the Netherlands." *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 91 (4), p. 472-478.
- Peterson-Badali, M. en C.J. Koegl (2002), "Juveniles' experiences of incarceration. The role of correctional staff in peer violence". *Journal of Criminal Justice* 30 (1), p. 41-50.

- Piancentini, L. (2001), "Penal identities in Russian prison colonies". *Punishment & Society* 6 (2), p. 131-147.
- Piersma, A. (1978), *Spelregels voor sociaal-geografisch en aanverwant onderzoek*. Assen: Van Gorcum.
- Poelman, A. en B. van Hoven (2003), "Brighton, homostad van Groot-Brittannië". *Geografie* 12 (10), p. 37-39.
- Relph, E.C. (1976), *Place en placelessness*. London: Pion.
- Riley, R.B. (1992), Attachment to the Ordinary Landscape. In: Low, S.M., I. Altman (red.), *Place Attachment*. New York: Plenum. Human behavior and environment 12.
- Rink, J. E. (1986), "Gedwongen geplaatste jongeren en hun bereikbaarheid". *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en Klinische Kinderpsychologie* 12, p. 176-186.
- Ritzer, G. (2004), *The Globalization of Nothing*. Thousand Oaks: Sage.
- Rothuizen, W. (1998), *Gezichten van justitie 1798- 1998*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Said, E. (1978), *Orientalism*. Harmondsworth: Penguin.
- Segers, J.H.G. (1989), *Methoden voor de sociale wetenschappen. Inleiding tot de structuur van het onderzoeksproces en tot de methoden van dataverzameling*. Assen: Van Gorcum.
- Spijkerman, S. (1996), Kunst in gevangenissen. In: Spijkerman, P. (red.), *Bouwen aan detentie*. Rotterdam: Uitgeverij 010.
- Stam, C. (2003), "Minder recidive na begeleiding ex- gevangenen in Exodushuis". [<http://www.bonjo.nl>]. Laatste bezocht op 30 juli 2005.
- Swanborn, P.G. (1996), Wat zijn eigenlijk case-study's? In: Swanborn, P.G., *Case-study's: wat, wanneer en hoe?* Amsterdam: Boom.
- Sykes, G.M. (1958), *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison*. New Jersey: Princeton.
- Ter Haar-Romeny, H.J. (1977), *Ik ben in de gevangenis geweest. Ervaringen van een gevangenispredikant*. Baarn: Ten Have.
- Thrift, N. (2000), Performance. In: Johnston, R.J., D. Gregory, G. Pratt, M. Watts (red.), *The Dictionary of Human Geography 4th edition*. Oxford: Blackwell.
- Twigger-Ross, C.L. & D.L. Uzzell (1996), "Place and Identity Processes". *Journal of Environmental Psychology* 16 (3), p. 205-220.
- Vainsthein, N. (2005), "Kleding van alledag als uiting van stand en status". *Dagblad van het Noorden*, 30 juli 2005.
- Valentine, G. T. Skelton en D. Chambers (1998), "Cool Places. An introduction to youth and youth cultures". In: Skelton, T., G. Valentine (red.), *Cool Places. Geographies of Youth Cultures*. London: Routledge.
- Vanderwilt, F (1996), Toekomst van detentie in Nederland. In: Spijkerman, P. (red.), *Bouwen aan detentie*. Rotterdam: Uitgeverij 010.
- Vegter, P.C. (1999), *Behandelen in de gevangenis*. Deventer: Gouda Quint.

- Wal, J. van der, I. de Mooij en J. de Wilde (2000), *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding. Een praktijkgericht boek*. Bussum: Coutinho. Tweede druk.
- Wartna, B.S.J., M. Blom en N. Tollenaar (2005), *Recidive 1997: een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van volwassen en jeugdige daders (onderdeel van recidivemonitor van Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum)*. Den Haag: Boom.
- Wehring, K. van (1993), *De ideale gevangenis*. Amsterdam: Bas Lubberhuizen.
- Westra, B.A. (2004), *Huisregels P.I. Noord. Locatie De Marwei te Leeuwarden. Met ingang van 30 maart 2004*. Leeuwarden: De Marwei.
- Wigboldus, E.H.M. (2002), *Opvoedend handelen in een justitiële jeugdinrichting. Systematisering van het behandelaanbod binnen Rentray*. Apeldoorn: Garant. Pedagogiek en Justitie.
- Williams, A.M. en G. Shaw (2002), *Critical Issues in Tourism. A Geographical Perspective. Second Edition*. Oxford: Blackwell Publishers. Tweede druk.
- Winchester, H.P.M., L. Kong & K. Dunn (2003), *Landscapes. Ways of imagining the world*. Harlow: Pearson Education. Insights into Human Geography.
- Wonnacott, T.H. en R.J. Wonnacott (1990), *Introductory Statistics*. New York: John Wiley & Sons. Vijfde druk.
- Young, J. (2005), "On Insiders (Emic) and Outsiders (Etic): Views of Self, and Othering. *Systemic Practice and Action Research* 18 (2), p. 151-162.